

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**KENTSEL DÖNÜŞÜM POLİTİKALARININ KÜRESELLEŞME
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: SULUKULE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

GONCA GİRİT MCDANIEL

İstanbul, 2010

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**KENTSEL DÖNÜŞÜM POLİTİKALARININ KÜRESELLEŞME
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: SULUKULE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

GONCA GİRİT MCDANIEL

Danışman: PROF. DR. NURÇAY TÜRKOĞLU

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İLETİŞİM BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi GONCA GİRİT MCDANIEL' nin KENTSEL DÖNÜŞÜM POLİTİKALARININ KÜRESELLEŞME ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: SULUKULE ÖRNEĞİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.01.2010 tarih ve 2010-1/26 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 12.7.2010

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. NURÇAY TÜRKOĞLU

2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. SERPİL KIREL

3) Jüri Üyesi : PROF. DR. TULAKBAL SÜALP

Handwritten signatures of the thesis supervisors and jury members, corresponding to the names listed on the left. The signatures are written in blue ink and are placed over dotted lines.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Gonca Girit Mcdaniel
Anabilim Dalı	: İletişim Bilimleri Anabilim Dalı
Programı	: İletişim Bilimleri
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans, Mart 2010
Anahtar Kelimeler	: Kentsel Dönüşüm, Küreselleşme, Neo-liberalizm,
Sulukule	

ÖZET

KENTSEL DÖNÜŞÜM POLİTİKALARININ KÜRESELLEŞME ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ: SULUKULE ÖRNEĞİ

Neo-liberal yapılanma ve küreselleşme süreçleri, kentlerin hem küresel ekonomide hem de ulus-devlet içindeki konum ve rollerini değişikliğe uğratmıştır. Kentler, sermayenin yeniden birikim aracı olmasıyla birlikte farklı biçimlerde pazarlanmaktadır. Küreselleşen kentlerin pazarlanmasında araç olan kentsel dönüşüm projeleri, yerel yönetimlerin kaçınılmaz planlama politikası olmuştur. Kentler, yeni birikim olanakları için rekabet ederken, kentin toplumsal süreçleri ve mekânsal biçimleri değişmekte, parçalanarak ayrışmaların yaşandığı yerler haline gelmektedirler. Kentsel dönüşüm adı altında yapılan birçok uygulama, aynı zamanda sosyal yapıyı yıkıp yeniden oluşturmaktadır. Bu çalışma ile “Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Kentsel Dönüşüm Projesi”nin kentsel mekândaki toplumsal dokuyu nasıl etkilediği tartışılmıştır. Hem Türkiye’de hem de dünyada en fazla ayrımcılığa uğrayan gruplardan biri olan Romanların yerinden edilmesi ile sonuçlanan projenin toplumsal boyuttaki etkileri, Romanlar ve sivil kuruluş temsilcileri ile derinlemesine görüşme ve medya analizi yapılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Gonca Girit Mcdaniel
Field : Communication Sciences
Programme : Communication Sciences
Supervisor : Professor Nurçay Türkoğlu
Degree Awarded and Date : Master, March 2010
Keywords : Urban Transformation, Globalisation, Neo-liberalism, Sulukule

ABSTRACT

EVALUATING URBAN TRANSFORMATION POLICIES IN ACCORDANCE WITH GLOBALISATION: THE CASE OF SULUKULE

Neo-liberal structuring and globalisation processes have changed the role, and position, of cities in both the global economy and nation state respectively. Cities are being marketed in various ways as instruments of capital re-accumulation. Urban transformation projects, the marketing of global cities, have become an inevitable urban policy for local governments. As cities compete for this re-accumulation of capital, social processes and spatial forms of cities change dividing cities along new lines of discrimination. This thesis discusses that many urban transformation applications, those under the name of urban transformation projects, destruct and re-construct the social structures of local communities. This thesis shows the affects of Neslişah and Hatice Sultan's (Sulukule) Neighborhood Urban Transformation Projects on social structures in the urban space. In particular, the relocation of part of the Roma community, the most discriminated nationally and internationally, and the affects of the project on the social facet of that project are examined through interviews with local Roma, representatives of civic organizations and media analysis.

ÖNSÖZ

Çalışma boyunca değerli görüşleriyle bana yardımcı olan hocam Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu'na, hem görüşleri hem de sabrı ve anlayışından ötürü teşekkür ederim. Ayrıca yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Musa Tambaş'a, tez başında çalışırken gündüzleri oğluma bakan annem Fatma Girit'e, geceleri nöbeti devralan eşim Andrew Nim Mcdaniel'a ve son olarak da bana azim veren oğlum Kaya Nim Mcdaniel'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın, tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İstanbul, 2010

Gonca Girit MCDANIEL

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
2. NEO-LİBERAL POLİTİKALARIN VE KÜRESELLEŞMENİN KENT MEKÂNINA ETKİSİ	
2.1 Neo-Liberal Politikalar ve Küreselleşmenin Değerlendirilmesi	4
2.1.1 Neo-Liberal Politikaların Ortaya Çıkışının Dinamikleri ve Küreselleşme 5	
2.1.2 Küreselleşmenin Siyasal, Yönetimsel ve Kültürel Boyutları	11
2.2 Tarihsel Süreçte Kentlerin Uğradığı Dönüşüm	20
2.2.1 Sanayi Kentinden Metropoliten Kentte	21
2.2.2 Neo-Liberal Kentler	25
2.3 Türkiye’de Kentleşmenin Tarihçesi	28
2.3.1 1923-1950 Dönemi	29
2.3.2 1950-1980 Dönemi	31
2.3.3 1980 Sonrası Dönem.....	33
2.4 Bölüm Sonucu	37
3. KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI VE POLİTİKALARI	
3.1 Kentsel Dönüşümün Tanımı.....	42
3.2 Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi	48
3.2.1 Dünyada Kentsel Dönüşümün Gelişimi.....	48
3.2.2 Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Gelişimi	53
3.3 Dönüşüm Örnekleri	58
3.3.1 Avrupa’da Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Örnekleri	58
3.3.1.1 Londra Paddington Bölgesi Dönüşüm Projesi.....	59
3.3.1.2 Rotterdam Kop van Zuid Dönüşüm Projesi.....	63
3.3.1.3 İspanya - Barselona Poble Nou 22@BCN Dönüşüm Projesi	66
3.3.2 Türkiye’de Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Örnekleri	69
3.3.2.1 Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi.....	70
3.3.2.2 Fener - Balat Rehabilitasyon Programı	74
3.3.2.3 Zeytinburnu Pilot Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi	77
3.4 Bölüm Sonucu	80

4. NESLİŞAH VE HATİCE SULTAN MAHALLELERİ (SULUKULE) KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1 Türkiye’de Romanlar	87
4.1.1 Türkiye’de Romanların Tarihçesi	87
4.1.2 Sulukule’nin Tarihçesi	90
4.1.3 Türkiye’de Romanlara Bakış	91
4.2 Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi	96
4.3 Projenin Toplumsal Boyuttaki Yansımaları	99
4.3.1 Sivil Kuruluşların Projeye Bakışı	100
4.3.2 Sulukulelilerin Projeye Bakışı	107
4.3.3 Medyada Proje	114
4.4 Bölüm Sonucu	129
5. SONUÇ	133
EKLER	14339
KAYNAKÇA	143

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1 : Paddington Bölgesi Genel Görünüm	60
Şekil 2 : Paddington Bölgesi Hastane, Otel ve Müze Binaları.....	61
Şekil 3 : Paddington Bölgesi Ofis ve Konut Binaları.....	61
Şekil 4 : Paddington Bölgesi Gönüllü Çalışmaları.....	62
Şekil 5 : Paddington Bölgesi Ortak Kullanım Alanları.....	62
Şekil 6 : Kop van Zuid Genel Görünüm.....	63
Şekil 7 : Erasmus Köprüsü ve Metro İstasyonu	64
Şekil 8 : Kop van Zuid Ofis ve Konut Binaları.....	65
Şekil 9 : Kop van Zuid Alışveriş Alanı ve Rıhtım	65
Şekil 10 : Poble Nou Genel Görünüm.....	66
Şekil 11 : 22@ Barselona Projesi Broşürü Sunum Kapağı	69
Şekil 12 : Dikmen Vadis'nden Görüntüler	72
Şekil 13 : Dikmen Vadisi Üçüncü Etap'tan Görüntüler	73
Şekil 14 : Fener-Balat Restorasyon Öncesi Sokaklar.....	74
Şekil 15 : Fener-Balat Restorasyon Öncesi ve Sonrası Bazı Binalar	76
Şekil 16 : Sümer Mahallesi Proje Görselleri	79
Şekil 17 : Sulukule'nin İstanbul İçindeki Konumu	86
Şekil 18 : Sulukule Genel Görünüm.....	91
Şekil 19 : Yıkımdan Önce Sulukule Sokakları.....	97
Şekil 20 : Proje Görselleri	98
Şekil 21 : Yıkım Görüntüleri.....	99

Şekil 22 : Çeşitli Etkinlik Posterleri	101
Şekil 23 : Sezen Aksu, Gogol Bordello ve Tony Gatlif'in Ziyaretleri	106
Şekil 24 : Yıkım Yapılmak Üzere İşaretlenmiş Evler	109
Şekil 25 : Yıkım Sonrası Görüntüler	111
Şekil 26 : Sulukule'nin Son Hali	114
Şekil 27 : Yıllara Göre Gazetelerde Çıkan Haber Sayısı	115

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGFE	Advisary Group on Forced Evictions
AKP	AK Parti
BİMTAŞ	Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler Ağaç Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
bkz.	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ERD	Edirne Roman Derneği
ERDF	European Regional Development Funds
ERRC	European Roma Rights Centre
HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
IMF	International Monetary Fund
IT	Information Technology
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İMP	İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi
İŞAT	İstanbul Şehircilik Atölyesi
JICA	Japan International Cooperation Agency
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi

<i>s.</i>	Sayfa
<i>sn.</i>	Saniye
<i>STK</i>	Sivil Toplum Kuruluşları
<i>STOP</i>	Sınır Tanımayan Otonom Plancılar
<i>TBMM</i>	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<i>TOKİ</i>	Toplu Konut İdaresi
<i>UNESCO</i>	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
<i>yy.</i>	Yüzyıl

1. GİRİŞ

1980 sonrası neo-liberal politikalar, kent mekânını sermaye birikiminin ve kapitalizmin yeniden yapılanmasının en önemli aktörü haline getirmektedir. Kentsel mekânın, yeniden bir birikim aracı olarak önem kazanmasıyla kentsel politikalar da bir dönüşüm içine girmiş ve kentsel mekândaki sosyal ölçek ve dokular hızla dönüşmeye başlamıştır. Sanayi devrimi ve dünya savaşları sonrası dönemde yaşanan kentsel problemlerin ortadan kaldırılması, daha sonra da küreselleşme bağlamında ortaya çıkan yarışan kentler kavramı çerçevesinde gündeme gelen kentsel dönüşüm olgusu, günümüzde göz ardı edilemez bir planlama politikası halini almıştır.

Küreselleşme, devletlerarası siyasal ve coğrafi sınırların önemini azaltmış, gerçekte kapitalizmi yeryüzünün tek geçerli ekonomik sistemi yapmayı, kamunun ekonomi ve toplum yaşamındaki etkisini azaltmayı, piyasa güçlerini toplum yaşamına tümüyle egemen kılmayı amaçlamıştır. Bu Yeni Dünya Düzeni, “kapitalizmin yeni zamanlarıdır ve sermayenin egemenliğine bağımlı bir dünyayı kavrayışın sürekliliği” (Hall, 1995, s.22) olmaktadır. Günümüzde yeni zamanların etkileri, kentlerde büyük dönüşümlere ve sorunlara sebep olmuştur. Kentsel dönüşüm bu noktada, kentsel problemlerin çözümü ya da ihtiyaçların karşılanması için bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Küresel ölçekte serbest pazar ekonomisinin belirlediği rekabet koşulları içerisinde kent yönetimleri, kentsel altyapılarını yenileyerek büyük ölçekli kentsel projeler yoluyla uluslararası sermayeyi çekebilmek için birbirleriyle yarışmaktadırlar. Kent toprakları, bu ekonomik rekabetin hem nesnesini hem de aracını oluşturmaktadır. İşte bu noktada, kentsel dönüşüm projeleri ile kent mekânındaki çöküntü alanlarının yok edilip yerine yüksek kaliteli yaşam çevreleri yaratılacağından bahsedilmektedir. Bu yenileme politikalarının, her ne kadar kentsel alanları canlandırmak, korumak, yeniden kazanmak için yapıldığı ifade edilse de, yapılan projeler yeni yatırım ve birikim alanları doğurmuş, kent parçaları farklı biçimlerde pazarlanır hale gelmiştir.

“Toplumsal ilişkilerin ve insan ilişkilerinin üretimi, mekânın üretimi olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda mekânın yeniden üretimi, insan ilişkilerinin, günlük yaşamın, anlamların ve şeylerin, kendilerini yeniden üretmelidir” (Süalp, 2004, s.91). Kentlere yapılan her müdahale, toplumsal ilişkileri de değiştirmektedir. Kentsel dönüşüm adı altında yapılan birçok uygulama, aynı zamanda sosyal olarak inşa edilmiş olanı yıkıp yeniden yapmakta ve uygulamaların kentsel mekândaki toplumsal dokuyu nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü ise tartışılmamaktadır. Kent, tüm kentlilerce paylaşılan bir alan olmaktan çıkarak, toplumsal gruplar tarafından bölüşülmüş yerleşim alanlarına dönüşmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülke kentlerinde, küresel dünya düzenine eklenilebilen gruplar ile giderek yoksullaşan gruplar arasındaki ayrışmayı güçlendirmektedir.

Buna göre tezin konusunu; kentsel dönüşüm projelerinin 1980 sonrası sosyal ve ekonomik değişimler ekseninde, kent mekânının serbest piyasa ve küresel ekonominin gereklerine göre yeniden düzenlenmesi çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu çalışma ile küreselleşme süreci ve kentlere yansımaları, yeni kamu yönetimi sistemi ve bu kapsamda geliştirilen yerleşme, özelleştirme ve yönetim süreci dikkate alınarak kentsel dönüşüm kavramı ve kentsel dönüşüm projesi uygulanmakta olan bir bölgede, projenin aktörleri, bu süreçten mekândaki sosyal dokunun ne şekilde etkilendiği, kentlilerin bu planlı kentlerdeki serüvenleri ve medyadaki temsillerinin tartışılması amaçlanmaktadır.

Küreselleşme ve neo-liberal politikalar kapsamında dünyada ve Türkiye’de kentlerin gelişimi araştırılmış, kentsel dönüşümün temel kavramları tanımlanmış ve bugüne kadar dünyada ve Türkiye’de yapılmış önde gelen örnekler incelenmiştir. Ardından alan daraltılarak İstanbul’da dönüşüm projelerinin, kentsel gelişimdeki konumu değerlendirilmiştir. Bu verilerin elde edilmesi safhasında, temel olarak literatür incelemesi yapılmıştır. Proje bölgesi olan Sulukule’de, projenin fiziksel ve sosyal mekâna etkisinin ortaya çıkarılması amacıyla, Sulukulelilerle ve bölgede çalışma yapan sivil kuruluş temsilcisi ile derinlemesine görüşme ve geniş ölçekli medya analizi yapılmıştır.

Birinci bölümde, küreselleşme ve kentleşmenin kronolojik gelişimi ve küreselleşmenin kent mekânı üzerinde ki etkisi, ikinci bölümde, kentsel dönüşüm kavramını ve dünyada ve ülkemizde uygulama örnekleri irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırma alanına ilişkin mekânsal ve toplumsal bulgular verilmiş, alan için geliştirilen dönüşüm projesi, içeriği ve gelişim süreciyle detaylandırılmış, derinlemesine görüşmeler ve medya analizinin sonuçları aktarılmıştır.

2. NEO-LİBERAL POLİTİKALARIN VE KÜRESELLEŞMENİN KENT MEKÂNINA ETKİSİ

1970'lerin sonlarından itibaren dünyada, gelişmiş ülkelerden başlayarak üretim, tüketim ve dolaşım koşullarını ve örgütlenme biçimini değiştiren yeni bir sermaye birikim tarzına yönelinmiştir. Neo-liberalizm olarak adlandırılan yeniden yapılanma programı ile Fordist (kitlesele) üretimden Post-Fordist (esnek) üretime, ulus-devlete dayalı siyasal bir sistemden küresel bir sisteme, modernizmden postmodernizme, sanayi toplumundan bilgi toplumuna bir dönüşüm yaşanmıştır (Tekeli ve İlkin, 2000, s.119). Sermayenin dolaşım alanı ve hızını arttırarak dünya çapında bir bütünleşme eğilimine girdiği bu süreç, küreselleşme olgusu ile açıklanmakta, neo-liberalizm olarak adlandırılan politikaların gündeme gelişi ile bu olgu hız kazanmaktadır. Yeni düzende, küresel ya da bölgesel ölçekte ekonomik etkinliğin ve karar verme mekanizmalarının merkezi olan kentler, ön plana çıkarak küresel eklemlenme sürecinin etkin aktörleri konumuna yerleşmiş bulunmaktadır. Küreselleşme ile belirli bir ulus-devletin içinde yer alan ve söz konusu ulus-devletin parçası olan kent tanımlamaları yerine, tüm dünya üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen, diğer kentlerle yarışan ve bu süreci hem etkileyen hem de ondan etkilenen kent tanımı ağırlık kazanmaktadır.

Birinci bölümde; küreselleşmenin gelişimi ve bu süreçten etkilenen kentin durumu tasvir edilmiş, ekonomik ve siyasal yeniden yapılanma süreçleri ele alınarak değişen kent olgusu ortaya konmuştur.

2.1 Neo-Liberal Politikalar ve Küreselleşmenin Değerlendirilmesi

Dünya ekonomisinde 1970'lerde büyük bir kriz yaşanmış ve sonrasında krizi aşmaya yönelik ekonomide toplumların yaşamında önemli değişikliklere yol açacak politikalar uygulanmaya başlamıştır. Neo-liberalizm olarak adlandırılan bu politikaların başlıcaları; ekonomide piyasanın en etkin düzenleyici olması, refah devletinin ve ulusal kalkınmacı devletin tasfiyesi, üretimin ve işgücü piyasasının esnekleştirilmesi, yeni sağ siyaset ve kültürel alanlarda postmodern anlayışın etkinlik kazanmasıdır.

Dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte Türkiye’de de 1980 sonrasında ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıda önemli bir değişim yaşanmış, 24 Ocak kararları ile neo-liberal politikalara yönelinmiştir. Mal ve para hareketleri, geçmiştekenden değişik boyutta mekânsal farklılıklara da önem vererek hızlanmış, 1990’lardan başlayarak tüm dünyada olduğu gibi mekân, yerellik, yerelleşme, yerel demokrasi, yönetim ve yarışan kentler gibi konular önemli gündem maddeleri haline gelmiştir.

2.1.1 Neo-Liberal Politikaların Ortaya Çıkışının Dinamikleri ve Küreselleşme

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ABD öncülüğünde bir ekonomik ve politik yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı Keynesyen devlet müdahaleciliği, Fordist üretim tarzı, Bretton-Woods anlaşmasına göre kurulmuş altın-dolar ilişkilerine bağlı yürüyen para sistemi, Keynesyen politikalar, refah devleti ve ulusal kalkınmacılık yoluyla modernizasyon politikalarına dayanmıştır. Bu dönemde uluslararası piyasaları geniş ve istikrarlı kılacak düzenlemeler, ağırlıklı olarak IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile yürütölmeye çalışılmıştır. Bunların üzerinde yükseldiği zemini oluşturan etmeler ise 1929 Büyük Buhran dönemi sonrasında ortaya çıkan derin depresyon ve işsizlik sebebiyle devletin ekonomiye müdahale etme zorunluluğu, uluslararası finans sisteminin çöküşü, Doğu-Batı blokları arasında ki rekabet, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler olarak sıralanabilir. Krizin yarattığı derin sarsıntılar sebebiyle devletler, ekonomiye müdahale etmek zorunda kalmışlardır (Kazgan, 2009, s.11-12).

Kurulan bu yapı ile 1945-1970 yılları arasında kapitalist ölkelerde, hızlı bir ekonomik gelişme ve birikimin yaşandığı, işsizliğin azaldığı, enflasyonun düşük oranlarda seyrettiği, refahın başta gelişmiş ölkeler olmak üzere arttığı, yoğun devlet müdahalesi ve korumacılığın yaşandığı, sosyal devlet ilkesinin uygulandığı, gelişmekte olan ölkeler için dış borçlanmanın düşük seviyelerde olduğu bir dönem yaşanmıştır. Kapitalist kalkınmanın sürekli arttığı ve ulus-devletin ulusal kalkınmanın en önemli vasıtası haline geldiği sözü edilen dönemde, dünyanın büyük bir bölümünün gelişme sürecine girdiği ileri sürölmektedir (Kazgan, 2009, s.93-94). Fakat sonrasında 1970’lerin ikinci yarısından

itibaren petrol krizi ile birlikte dünya ekonomisi genelleşmiş bir krize girmiştir. Kar oranlarında ki düşüş ile yatırımların durması, üretim artış hızının düşmesi, yükselen işsizlik belirtileri ile ortaya çıkan krizin, Keynesyen politikalarla önlenemez olduğu anlaşılmıştır.

Krizi ortaya çıkaran, birbiriyle iç içe geçmiş birçok etmen vardır. Bunlardan bir tanesinin, verili ulusal ve uluslararası düzenleme koşullarında piyasaların genişlemesinin sınıra dayanması olduğu söylenebilir (Jessop, 1996, s.255). Düzenli ve istikrarlı isleyen arz talep dengesi, ürünlere ilişkin talebin doymaya başlaması ve geliri artan tüketicinin talebinde meydana gelen farklılaşma gibi faktörler nedeniyle bozulmuştur. Aynı zamanda, birçoğu savaş sonrası süreçte bağımsızlığını kazanan az gelişmiş ülkelerde uygulanan ithal ikameci birikim tarzına dayalı ulusal kalkınmacılık modeli, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin sermayesi önünde yeni pazarlar açısından sınırlayıcı engeller oluşturmuştur (Başkaya, 1997, s.11). Bu dönemde ortaya çıkan çok uluslu şirketler daha geniş coğrafyalara yayılma gereksinimi duymaktadırlar. Az gelişmiş ülkeler üretimlerini kendi pazarlarını referans alarak sürdürdükleri için, bu ülkelerde iç pazarların belli bir sınıra ulaştığı söz konusudur. Bu da Keynesyen politikalar üzerinde basınç oluşturmuş ve bu alanlarda değişimi gerekli kılmıştır (Jessop, 1996, s.260).

Bununla beraber ABD'nin 1945-70 arasında ki dünya kapitalist sistemi üzerindeki tek hâkim güç konumu, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın ekonomik atılımları ile belli bir aşınmaya uğramıştır (Şaylan, 2003, s.119, Kazgan 2009, s.97). Bu da uluslararası düzeyde bir rekabetin görece olarak sertleşme eğilimine girmesi anlamına gelmektedir (Jessop, 1996, s.258). Başka deyişle, daha fazla sayıda yaklaşık benzer güce sahip güçlü ekonominin oluşması, piyasalarda ki arz-talep dengeleri üzerinde kritik bir etki yaratmıştır.

Krizin gerisinde yatan bir diğer etmen ise, bizzat Fordist üretim sisteminin kendi içsel katılıklarıyla ilgilidir (Harvey, 1999, s.165). Bant üretimi sisteminin getirdiği sorunlardan bazıları, kalite kontrol sisteminden kaynaklı hatalı ürün üretimi ve sistemin yüksek stoklarla çalışması sebebiyle aşırı üretim ve depolama ihtiyacının maliyet artışı, işgücü yerine makine ikamesinin vardığı noktanın verimliliği yavaşlatmasıdır. Ayrıca

tüketici taleplerinin değişmesi, gelip geçici ve parçalanmış hale gelmesi, verimlilik artışı ile ücret artışları arasındaki dengenin bozulması (Murray, 1995, s.51) gibi etkenler esnekleştirme politikasına yönelimi sağlamıştır. Bu dönemde, firmalar, dev bürokratik yapılara dönüşmüşler, esnekliklerini yitirmişler ve verimlilik artışı sağlayamaz hale gelmişlerdir.

Krizin ortaya çıkmasında belirleyici bir diğer faktör ise, gelişmiş ülkeler açısından refah devleti uygulamaları (Şaylan, 2003, s.123), az gelişmiş ülkeler açısından ise kalkınmacı uygulamalar olmuştur (Jessop, 1996, s. 256). Refah devleti uygulamaları ve işçi sınıfı mücadelesiyle ücretlerin ve işgücünün yeniden üretimine ayrılan harcamaların sürekli artmasının işgücü verimliliğinde aynı ölçüde bir artışla sonuçlanmaması nedeniyle sözü edilen dönemde, birim sermaye başına çıktı düşmeye başlamıştır (Başkaya, 1997, s.11). Refah devleti, sürekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmekte, sağlık, eğitim vb. alanlarda toplumsal tüketim harcamaları yapmaktadır (Şaylan, 2003, s.126). Sermaye açısından olumsuz nitelikteki bu gelişmelerin sonucunda, kar oranları azalma eğilimine girmiş ve üretimdeki durgunlukla birlikte enflasyon ve işsizlik krizi tetikleyen faktörler olmuşlardır. Bütün bu süreçlere ek olarak, doların altına çevrilebilirliğine dayalı uluslararası para sisteminin çöküşü ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'nün petrol fiyatlarını arttırmasıyla dünya piyasalarında belirsizlik ve istikrarsızlık, krizi uzun dönemli yapısal bir krize çevirmiştir (Kazgan, 2009, s.95).

Sonuç olarak, dünya da 1945-70 arasında hızlı bir ekonomik gelişme canlı bir birikim sürecini yaratan ekonomik-politik yapılanma, 1970'lerde gelişmesinin sınırlarına varmış ve krize girmekten kurtulamamıştır. Krizi aşmak için Reagan ve Thatcher'in öncülüğünü yaptığı neo-liberal politikalar uygulanmaya başlanmış ve bu politikalar zaman içinde gelişerek yeniden yapılanmanın temelini oluşturmuştur.

Krizle birlikte üretim süreçlerinden firma organizasyonlarına, üretim ve iletişim teknolojilerinden, ulusal ve uluslararası düzeyde uygulanan ekonomi politikalara kadar her alanda yeniden yapılanma ihtiyacı başlamıştır. En önemli yeniden yapılanma öğeleri;

sermayenin dolaşım süreciyle ilgili olarak finansal ve ticari serbestleştirme (Kazgan, 2009, s.98), üretim ve emek süreçleriyle ilgili olarak esnekleştirme (post-fordizm) (Harvey, 1999, s.170, Murray, 1995, s.53), toplumsal ve ekonomik politikayla ilgili olarak refah devletinin tasfiyesi, özelleştirme ve düzenleme-dışı bırakma (deregülasyon) (Şaylan, 2003, s.137) politikalarıdır. Kuşkusuz bu yeni süreç, küreselleşme sürecinin hızlanmasına sebep olmuştur.

Yeni ekonomik düzenin temel öğretisi; evrensel düzeyde piyasa ekonomisine geçiş, bütün ülkelerin dünya pazarları ile bütünleşmesi ve mal-hizmet-sermaye hareketlerinin tam olarak serbestleştirilmesidir. Bu dönemde, malların, sermayenin ve işgücünün önündeki ulus-devletin eski biçiminden kaynaklanan engellerin ortadan kaldırılarak dünya ekonomisinde serbestçe dolaşımı yoluna gidilmiştir (Kazgan, 2009, s.98). Uluslararası ekonomik ilişkilerde, eski korumacılık anlayışının yerine, serbest ticaret görüşü benimsenmektedir. Gelişmiş ülkelerde ihracat arttırılmış, dış talebin arttırılması için de az gelişmiş ülkelerde ithal ikameci kalkınma politikalarından vazgeçip, bu ülkelerin ihracata ağırlık veren dışa açık büyüme modeline geçmeleri sağlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelere ise IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile küreselleşmeci yapısal politikaları uygulamaları ve ekonomilerini pazar mekanizmasına uyumlu hale getirmeleri şartları koşulmuştur (Şaylan, 2003, s.21, Kazgan, 2000, s.130). Küreselleşmeyle birlikte uluslararası sermayenin serbestleşmesi sonucunda, sermaye sınır tanımadan yüksek kazançlı ve düşük riskli bölgelere serbestçe akmaktadır. Bugün ülkeler arasındaki sermaye akışının mal ve hizmet akışından kat kat fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte küresel piyasaların altyapısını oluşturan ticari ilişkiler, günümüzde çoğunlukla çok uluslu şirketler aracılığıyla yürütülmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu noktada, kendi sermayesine serbest alan açabilmek için mücadele vermektedirler (Kazgan, 2009, s.127).

Fordist üretimin krize girmesi ve yeni teknolojik gelişmelerin etkisiyle esnek üretim sistemi gelişmiştir (Harvey, 1999, s.170). Telekomünikasyon ve ulaştırma alanlarında yaşanan büyük teknolojik ilerleme ile çok uluslu şirketlerin dolaşım alanını genişleterek, uzak mesafeler arasındaki mal ve insan taşımacılığı maliyetlerini düşürmüştür.

Bu sayede sermaye, dünyanın her yerine, en uzak ve ücra köşelerine gidebilmekte ve yatırım yapabilmektedir. Sermayenin mekânda hızlı ve rahat hareket edebilmesinin getirdiği için esnekleştirmeye yardımcı olan bu iki gelişmeye, yeni iş örgütlenme ilkeleri ve talep değişikliklerine uygun yeni üretim tekniklerini de eklemek gerekir (Şaylan, 2003, s.185-186). Üretim süreci parçalanarak farklı aşamalar, farklı birimlerde yapılmaya başlanmış, üretim sırasında kalite kontrolü, ana birimde uzmanlaşmış işgücü kullanımı, stoksuz ya da tam zamanında üretim gibi ilkeler, piyasanın ihtiyacına göre ürünlerin üretimini sağlayarak gereksiz mali kayıpları önlemiştir. Fordist bürokrasinin katı dikeyliği, yerini bölümler arasında yatay bağlantı sağlayan takımlara bırakılmıştır (Murray, 1995, s.56). Üretimdeki dalgalanmaları karşılayabilmek ve rekabet gücünü arttırmak için geçici ya da part-time işçi çalıştırılmaya başlanmış, büyük ölçekli üretim yapan şirketler ara malların üretimini, ana üretim birimi dışına atarak taşeronlaştırmaya gitmiştir. Aynı zamanda, teknolojik gelişme ile tasarım, programlama, araştırma-geliştirme ve pazarlama gibi birimler merkez ülkede tutulmuş, üretim, ucuz hammadde, işgücü ve uygun ulaşım ve iletişim altyapısına sahip az gelişmiş ülkelere taşınmasına olanak vermiştir. Bu da sermayeye işsizliğin yükselişiyle zayıflayan işgücü üzerinde daha güçlü denetim baskı uygulama olanağı sağlamıştır (Harvey, 1999, s.171). Bu dönemde, sanayi temelli bir ekonomik sistemden, bilgi temelli bir ekonomik sisteme geçiş olmuştur. Bunun sonucu olarak da, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş yaşanmaktadır.

Bir diğer politika olan düzenleme-dışı bırakma ile hem özelleştirme hem de refah devleti kurumlarının tasfiyesi ya da güçsüzleştirilmesi hedeflenmektedir (Şaylan, 2003, s.118). Korumacı devlet politikalarından vazgeçilmekte, kamu işletmeleri özelleştirilmekte ya da kapatılmakta, sosyal güvenlik harcamaları azaltılmakta, sosyal güvenlik kurumları özel sigorta şirketlerine devredilmekte, sanayi, ticaret, bankacılık ve finans sektörlerinde devletin müdahalesine, girişimciliğine ve düzenleyiciliğine son verilmektedir. İngiltere ve ABD kökenli bu politikalar, bir bütün olarak devletin rolü ve konumunun yeniden tanımlanmasını gündeme getirmiştir (Güler, 2003, s.100). Artık devletin görevi; iç ve dış güvenliği ve adalet işlerini sağlamak, piyasanın ihtiyaç duyduğu yatırımları yaparak, piyasa

mekanizmasının koşullarını yaratmak ve rekabeti güvence altına almak olarak tanımlanmıştır (Şaylan, 2003, s.137).

Küreselleşme ile dünyanın piyasa ekonomisi çerçevesinde bütünleşmesi süreci başlamıştır. Sermayenin hareket alanını genişleten ve farklı mekânlar arasında ki dolaşımını hızlandıran ve küreselleşme olarak adlandırılan bu süreç, aslında kapitalizmin, uluslar üstü sermayenin içine düştüğü krizden çıkma ve bu amaçla ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal alanları yeniden yapılandırma, dünyayı tek bir pazar haline getirme çabasıdır. Asıl önemli olan, dünya çapında sermaye akışlarının hızlanması ve ulusal ekonomik koşulların küresel düzeyde birbirine bağlı sermaye piyasaları tarafından belirlenmesidir. Artık devletler, kendi sermayeleri için mücadele etmekte, dünyayı onun kârlılığına göre yeniden şekillendirmektedir (Kazgan, 2009, s.283).

Küresel söylemin yaygınlaşmasında ve sermayenin dünya çapındaki hareketinin daha hızlı ve rahat bir şekilde gerçekleştirmesindeki bir diğer etken, soğuk savaşın bitmesi ve sosyalist bloğun yıkılmasıdır. Bu durum, kapitalizmin ve liberal ekonominin bir zaferi olarak görülmekle birlikte az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkabilmelerinin tek olurunun, serbest piyasa ekonomisinin kurallarına işlerlik kazandırılmasıyla olabileceği inancı baskın gelmeye başlamıştır.

Küreselleşmeyi yaratan dinamikler konusunda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte, bilgi ve ulaşım teknolojisinde meydana gelen değişimlerin önemli bir rol oynadığı genellikle kabul edilen ortak bir görüştür. Teknolojik gelişmeler, sınırları buharlaştırarak zaman ve mekân kavramındaki keskinlikleri ortadan kaldırmıştır. Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, sadece ekonomik ilişkileri ileriye götürmekle kalmayıp, kent ve bölgelerin yapılanmasında değişimlere neden olmuşlardır. Bu yeni teknolojik değişimlerle kapitalist üretim sistemi küreselleşmiş, sermayenin küresel ölçekte hareket kabiliyeti geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde artmıştır (Harvey, 2003, s.20). Öyleki teknolojinin mesafeyi ve zamanı hızlandırarak dünyayı küçültmesi, yeryüzü için “küresel köy” terimini sıkça kullanılır hale getirmiştir. Ulusal sınırları aşan bu gelişmeler, ulus aşırı

şirketlere geçmişle kıyaslanmayacak kadar hareket serbestliği kazandırmış, bu firmaların küreselleşmesini sağlamıştır. Bu yeni dönemde uluslararası sermaye, küresel sistemin güçlü aktörleri haline gelmişlerdir.

2.1.2 Küreselleşmenin Siyasal, Yönetimsel ve Kültürel Boyutları

Neo-liberal yapılanma ve küreselleşme süreçlerinin kronolojik gelişimi ve üzerinde yükseldiği dinamiklerin ne olduğu yukarıdaki bölümde açıklanmaya çalışıldı. Esas itibariyle, ekonomik bir olgu olarak karşımıza çıkan küreselleşmenin, siyasal ve sosyo-kültürel boyutları da mevcuttur. Bu süreçlerle birlikte gerek gelişmiş ülkelerde gerekse az gelişmiş ülkelerde toplumsal, siyasal, kültürel ve yönetsel boyutlarda çeşitli değişimlerde gündeme gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte ulus-devletin anlamlılığından yeni küresel aktörler olan metropoliten kentlere, modernizmden postmoderniteye, kamu yönetimi sisteminden yerelleşmeye kadar birçok kavram tartışılmaya başlanmıştır.

Siyasal Boyut: Yeni Sağ

Küreselleşme olgusu, neo-liberalizm ya da yeni sağ olarak adlandırılan politikaların gündeme gelişi ile birlikte hız kazanmıştır. Özgürlüğün güvencesinin piyasa ekonomisi olduğuna inanan bu politikalar, aynı dönemde iktidara gelen İngiltere’de Thatcher ve ABD’de Reagan tarafından ortaya konmuştur. Öncelikle batılı ülkelerde etkinlik kazanmaya başlayan, daha sonra ise az gelişmiş ülkelerde de kabul gören yeni sağ ideolojisinin temelini oluşturan girişimcilik ve piyasa kültürü, 1980’lerde önü alınmaz bir ilerleme içine girmiştir (Türkoğlu, 2009, s.180). Keynesyen, fordizm ve refah devletinin ürünü olan ekonomi-politik çerçeveyi karşına alan yeni sağ anlayışı içinde, piyasa ekonomisi, özelleştirme, devletin küçülmesi, demokrasinin yeniden yorumlanması, küreselleşmeyle dünyanın bütünleşmesi gibi olgular yer almaktadır. Özetle yeni sağ yaklaşımı, neo-liberal yeniden yapılanmanın siyaset alanında ki yansımasıdır (Jessop, 2005, s.327).

Sermayenin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla engellerin kaldırılması için korumacı devlet politikalarından vazgeçilmekte, kamu işletmeleri özelleştirilmekte, sosyal güvenlik harcamaları azaltılmakta, sanayi, ticaret, bankacılık ve finans sektörlerinde devletin müdahalesine, girişimciliğine ve düzenleyiciliğine son verilmektedir. Bu alanların piyasa mekanizmasına ve serbest rekabete bırakmanın sorunları çözeceği ve bireysel özgürlük, özgünlük ve yaratıcılık getireceği savunulmaktadır. Yeni sağ, “yeni muhafazakârlık” olarak adlandırılan Harvey, onun başarısını, girişimcilik kültürünün merkezinde yaralan çok daha rekabetçi bir bireyciliğin egemen olmasına bağlamıştır (1999, s.195). Bu anlayış genellikle orta sınıf içinde yaygınlaşmış, bunlar üzerinden de toplumun diğer kesimlerine yayılmıştır. Bireyler, aktif, sorumlu, çalışkan, yasalara saygılı vatandaşlar olmalıdır. Diğerleri ise sorumsuz, devlete bağımlı ve tembel olarak damgalanırlar. Yeni sağın birinci sınıf vatandaşları, devlete yüklenmeden kendi ayakları üzerinde durabilen girişimci bireylerdir. Yeni sağın ideal vatandaşı, başkalarıyla yalnızca rekabet ilişkisi içinde olan, yalnız ve hırslı bir ekonomik varlıktır (Özkazanç, 2009, s.264).

Yeni sağ ile sosyal devlet yerine, özel sektörün desteklenmesi anlayışı baskınlık kazanmaktadır. Aslında temel karşı çıkış noktası, devletin hantallığı ve siyasetle iç içeliğidir. Bu nedenle, devlet, mümkün olduğu kadar geri plana çekilmeli ve piyasa ekonomisinin işlemesi için çalışmalıdır. Zira yeni sağ politikacılara göre piyasa demek, özgürlük demektir. Bu anlayışın temeli, pazara koşulsuz öncelik ve koşulsuz güvendir (Şaylan, 2003, s.136). Serbest piyasa ekonomisi, bireyin özgürlüğünü sağlama oturtmak için gerekli koşuldur. Bu balgamda da karsımıza özelleştirme uygulamaları çıkmaktadır. Bu anlayışla vatandaşlar, bireysel bir tüketici ya da kamu hizmetlerinin müşterisi olmaktadır.

Modernleşme süreciyle birlikte kaybolduğu sanılan cemaatleşme, milliyetçilik, din ve mezhep ayrılıkları gibi olgular yeniden ortaya çıkmış, sosyal devletin ortadan kaldırılmasından ortaya çıkan boşluğu doldurmaya başlamıştır. Yeni sağın iktidar pratikleri, kamusal alanı tahrip ederek çıkarların ve kimliklerin daha da öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Cemaat ağları ve sadaka dernekleri, önemli bir rol

oyunarak dinsel bazı söylemleri yayarak toplumun muhafazakârlaşmasına yardımcı olmaktadır. Dış dünyanın gelip geçici değerleri, günlük yaşama yabancılaşan bireylerin cemaatlere akmasına neden olmaktadır. Ünsal Oskay bu durumu, “tek tek bireylerin değiştiremedikleri reel toplumu terk etmek umuduyla kendi alt kültür adacıklarına çekilmeye çalışması” olarak değerlendirmektedir (1993, s.410).

Her şeyi devletten beklemek yerine birey ve cemaatlerin kendi güçlerini harekete geçirmeleri, bazı toplumsal görevleri üstlenmeleri, yeni sağa göre hem ahlaki hem de teknik olarak daha iyi bir yöntemdir. Gerçek bir toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin ancak bu sayede mümkün olacağına dikkat çekilmektedir (Özkazanç, 2009, s.265-266). Eski tür hayırseverliğin neo-liberal biçimi (Buğra, 2007, s.147) olarak karşımıza çıkan bu süreç, hayırsever kişi, aile ve küçük cemaatler ve sivil toplum örgütleri gibi unsurların sosyal devlet işlevini yerine getirmesini sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak, yeni sağ ideoloji ve onun gücünü aldığı ekonomik-politik ve düşünsel ortamın toplumsal yaşamda yarattığı değişim, rekabetçi bireycilik, girişimcilik kültürü, hayırseverlik, muhafazakârlık ve din gibi olgular, 1970’lerin krizinden önce geçerli olan ideoloji, değer ve yaşam pratiklerinin yerini almaktadır. Neo-liberal ideoloji ve pratikleri, toplumun düşünsel hayatını şekillendiren medya ve eğitim kurumlar üzerinde etkileyici, fark etmesi zor çalışmalar yapmaktadır (Harvey, 2003, s.58).

Yönetmel Boyut: Değişen Ulus-devlet ve Yerellik Kavramı

Küreselleşme ile birlikte dünya ölçeğinde hızla esen değişim rüzgârları, her alanda olduğu gibi siyasal yapılarda da köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiş, bu dönüşüm gerek uluslararası gerek ulusal sistemde yeni yönetim modellerini kaçınılmaz kılarak, ulus-devletin geleneksel yapısında, yetki ve işlevlerinde bir farklılaşmaya yol açmıştır.

Bu süreçte asıl önemli olan, dünya çapında sermaye akışlarının hızlanması ve ulusal ekonomik koşulların küresel düzeyde birbirine bağlı sermaye piyasaları tarafından belirlenmesidir. Uluslararası siyasal ve ekonomik aktörlerin devletin yetki alanına ortak

olmaya başlamasıyla birlikte, ulus-devletin ulusal ve uluslararası politika uygulamaları esnasında dış dünyayı dikkate almak durumunda kalmıştır. Günümüzde artık devletlerin sınırları içine gömülü olan ulusal ekonomilerden çok, piyasalar içine gömülü olan devletler söz konusudur (Habermas, 2000, s.204).

Çok uluslu şirketlerin yeni yapılanma biçimleri birlikte gelinen bu noktada, sınırlar ulus-devlet sınırlarından değil, yeni bölgeselleşmeler, yerel ve bunların içindeki yeni teknoloji koşullarına uyum sağlamış bilgi temelli toplulukların yerellerinden oluşmaktadır. Bu nedenle ulus-devletin meşrutiyeti sorgulanırken, ekonomik açıdan ana birim olarak yerel birimler, kentler ve bölgeler önem kazanmaktadır (Eraydın, 2001, s.368, Jessop, 2005, s.318). Serbestleşme politikası ile ulusal kalkınmacılık politikasının terk edildiği yeni yapılanmada kalkınma stratejileri, yerellikler üzerinden yapılandırılmaya başlanmıştır. Stuart Hall, “globalleşmeyi, ulus-devlet ile ulusal kültür kimliği arasındaki ilişkinin giderek yok olmasına sebep vermeye suçlarken, bir yandan da yerel kimliklerin bu ortamda kendilerini ifade etme olanakları bulmasına yol açtığını düşünmektedir” (Türkoğlu, 2009, s.191).

Artık devletler, kontrol etmekte güçlük çektikleri ve ulusal sınırları tanımayan bir bilgi akımı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Kısacası, iletişim teknolojisinin gelişmesi neticesinde, bugün devletlerin bilgiyi denetleyip kısıtlayamadıkları görülmektedir. Ulus-devletin bir siyasal kurum olarak etkinliği büyük ölçüde toprakları üzerindeki egemenliğine bağlıdır. Bu da sınırlarından geçen bilgi, mal, kapital ve insan kaynakları üzerindeki denetimi yoluyla sağlanır (Tekeli ve İlkin, 2000, s.118). Denetim gücünü diğeri ile paylaşması ya da egemenliğinin dolaylı da olsa sekteye uğraması (bilgi, mal, kapital ve insan kaynakları üzerindeki denetim gücünü aşamalı olarak yitirmesi), ulus-devletin krizini gündeme getirir.

Düzenleme-dışı bırakma politikaları ile devlet kapasitelerinin önemli bir kısmı çok uluslu veya uluslararası kuruluşlara devredilmektedir (Jessop; 2005, s.316). Vurgunun refaktan istihdama kayışı, sosyal koruma önlemlerinin niteliğindeki istihdamla geçim

arasındaki ilişkinin değişmesinden kaynaklanan değişmeler ve devlet-STK-özel sektör ortaklıklarının sosyal hizmet sunumunda oynadığı rolün önemi, Kuzey'in gelişmiş ülkelerinde günümüzün sosyal politika ortamını belirleyen üç temel özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Buğra, 2007, s.148). Özelleştirme programları ile devletin rolü sınırlandırılmaya çalışılırken, yetkilerinin bir bölümü özel ve sivil kuruluşlara, diğer bir bölümünü de yerel yönetimlere devredilmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları yeni sağ tarafından yükselen değerler olarak sunulmuştur. Bu vurgu, 1990'li yıllarda Dünya Bankası tarafından ortaya konan "governance" sözcüğü ile ifade edilen, Türkçeye de "yönetişim" sözcüğü ile çevrilen yeni yönetme anlayışı ile daha da pekiştirilmiştir (Güler, 2003, s.93). Bu anlayışa göre, yerellik demokratikleşmeyle özdeşleştirilmekte, yerelliğin çoğulcu katılım kanallarına daha açık ve elverişli olduğu söylenmektedir. Yeni yönetim anlayışı, sermaye ve yerel toplulukları içeren çok aktörlü bir modeldir. Bununla birlikte yerel ölçek de ulusal ölçek gibi kendi içinde toplumsal ilişkileri ve eşitsizlikleri de barındırmaktadır. Yerel düzeyde sınıf ilişkileri çerçevesinde kilit konumda olan sermaye grupları, yerel ekonomik ve siyasal seçkinler, yerele güç aktarımı yapıldığı durumlarda, bu tür bir aktarımdan genellikle faydalanan kesimler olmakta, birçok durumda bu tür güç aktarımları daha önce güçsüz olan kesimleri daha da güçsüz bir konuma itebilmektedir (Şengül 2003, s.186-187). Yönetişim formülünde katılımcılık, asıl olarak "toplum" adına sermayeye tanınmış hak, bir ayrıcalıktır. Sermayeye devredilemeyen bu yetkiler ise yerel yönetimlere ve STK'lara devredilmeli, bunların gerçekleştirilmesinde "toplumun" doğrudan söz sahibi olması sağlanmalıdır. Ulus-devletini aşan bu formül, kamu kudretini doğrudan doğruya sermaye kesimine teslim etmektedir (Güler, 2003, s.114-115).Yapılan düzenleme ile özelleştirmeler artırılarak kentsel hizmetler, hızla ticari ve özel kuruluşlara devredilerek paralı hale gelmekte, hem kentler arasında hem de kentte yaşayanlar arasında eşitsizlik daha da artmaktadır.

Ulus-devletin ortadan kalktığı, ulusal olanın küresel olana tabi olduğu tespitleri öne çıkmakla birlikte, bunun gerçeği yansıtmadığını ve yerel-ulusal-küresel düzeylerin birlikte var olduğunu ifade eden yaklaşımlar da söz konusudur. Hatta öyle ki ulus-devlet yerel, ulusal ve uluslararası ilişkilerde daha etkin bir rol almakta ve yatırımların

şekillenmesi konusunda müdahalelerde bulunmaktadır. Devletleri küreselleşme sürecinin aktif aktörlerinden biri olarak gören Philip Cerny “rekabetçi devlet” kavramını geliştirmiştir. Cerny, devletlerin kendi sınırları içindeki firmaları uluslararası pazarlarda rekabete soktuğunu, rekabet gücünü artırma yönünde çalıştığını, dolayısıyla bir kurum ve pratikler dizisi olarak devletin de, özel sektör gibi, küresel finans pazarında rekabet edebilmek için giderek daha çok pazarlaştığını kasteder (Hopkins ve Mansbach, 2008, s.18). Harvey’e göre ise ulus-devlet gücünü kaybetmemekle birlikte, sermayeyi çekmek için işçi sınıfı, alt yapı yatırımları ve kamu harcamalarının şeklinin kontrolünü kullanmaktadır (2003, s.35).

Kültürel Boyut: Modernizmden Postmodernizme

Yeni iletişim sistemleriyle kültürler arası etkileşim güçlenmiş, dünyanın farklı yerlerinde olmasına rağmen benzer etkinliklerde bulunan ve yaşayan insanlar oluşmuştur. Ortak dil, kurumlar, semboller, ritüeller gibi ulusal kültürler, yerini küresel kültüre bırakmaktadır. Küresel kapitalizmin mantığı, postmodernizm (Türkoğlu, 2009, s.163) akımı olmuştur. Postmodernizm, yeni zamanların bu daha kültürel niteliğine işaret eden en gözde terimidir (Hall, 1995, s.110).

Modernizm düşüncesi, bir aydınlanma projesi olarak sürekli ve doğrusal bir ilerleme anlayışı üzerine oturmaktadır. Amaç, özgür ve yaratıcı bir biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda bulunduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktır. Genel olarak pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanan modernizm, efsanenin, dinin boş inancın akıl dışılığından ve insanlığın karanlık yanından kurtuluşu vaat etmekteydi (Harvey, 1999, s.25). Berman, modernizmin ayırt edici özelliklerini sürekli oluş halinde yaşanan süreçler olarak nitelenebilecek bir takım değişimler olarak ele alır. Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler, bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni teknelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan

sanayileşme, hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme, bürokratik işleyiş yapılarıyla her an güçlerini daha arttırmak için çabalayan ve güçlenen ulus-devletler, kitlesel toplumsal hareketleri ve son olarak tüm bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı. Modern toplumlar ile geleneksel toplumlar arasındaki en belirleyici farklardır (1999, s.28).

Hiç kuşkusuz Aydınlanma projesi, parlak bilimsel gelişmelerle, insanlığa yeni kapılar açmış ve başarıya ulaşmış, bilim ve teknoloji alanlarında dünyayı sarsan gelişmeleriyle yaşamı kolaylaştıran yenilikler getirmiştir. Ama ne varki; akılcılık ve dolayısıyla teknoloji, insanoğluna yararların yansıra, zararlar da getirmiştir. Bu nedenle, ‘akılcılıkla ilerleme ve iyiye gitme’ ilkesi, postmodernler tarafından eleştirilerek, Hiroşima veya Auschwitz örnek gösterilmiş, akılcılığın insanları hiç de iyiye götürmediği öne sürülmüştür (Harvey, 1999, s.26). Kısacası, bilgilenme yolu ile mükemmelliğe ulaşma düşünceleri, tam olarak gerçekleşmemiştir. Bilgi çağında insanlar açlık, yoksulluk, gerilik, baskı gibi sorunları yaşamaya devam etmiş, çözüldüğü sanılan problemler, varlığını sürdürmüştür. Kimileri, Habermas gibi hedefleri ve projeyi gerçekleştirme olanağı konusunda kuşku ve karamsarlık besleseler de, Aydınlanma projesini desteklemeye devam etmiş, kimileri de, insanlığın kurtuluşu adına, bu projenin tümüyle terk edilmesinde ısrar etmişlerdir. Bu da, postmodern düşüncenin çekirdeği olmuştur (Harvey, 1999, s.27).

Modernizm, postmodernizm üzerine yapılan tartışmaların birinci sırasını, genellikle postmodernizmin modernizmin devamı mı yoksa kopuş mu olduğu konusu oluşturmaktadır. Harvey’e göre yaşanan iki pratik, iki akım arasında farklılıktan çok daha fazla süreklilik mevcut olduğunu göstermektedir. Postmodernizm, modernizm içindeki özgül bir kriz gibidir (1999, s.137). Lyotard, postmodernizmin, gelecek zamanın geçmişi paradoksuna göre anlaşılması gerektiğini düşünmektedir. Her kuşağın kendilerinden öncekileri yıksalar da, yine de öncekilerin yaptığını devam ettirdiklerini söyleyerek, postmodernizmi sanki modernizmin uzantısı gibi görmekte ve böyle anlaşıldığında postmodernizmin, yolun sonuna varmış modernizm olarak değil; gelişme halindeki modernizm olarak algılayıp, yenilik arayışlarının, tecrübe ve hayatın sürekli

dönüştürülmesinin yoğunluğu olarak moderniteyle ilişkilendirmektedir (Lyotard, 1997, s.154-158). Baudrillard, bilimin ve sanatın tükendiğini, her şeyin denenerek son noktaya gelindiğini, geriye de parçalardan başka bir şey kalmadığını belirtmiş ve postmodernizmi “parçalarla oynamak” olarak tanımlamıştır. Modernite bitmiş, postmodern çağda her şey anlamını yitirmiştir. (Kellner, 2000, s.235). Baudrillard’a göre, “kopyanın gerçeğin yerini almıştır. Hiçbir şeyi (din, siyaset, eğitim, vb.) dışarıda bırakmamacasına bir gösteriye dönüştüren bir tüketim ortamında görünen lüks ve mutluluk adeta herkesin kullanımına açık, oynamaya çağıran, eğlence ve bilginin ayırt edilmediği bir ortam sunar.” (Türkoğlu, 2009, s.170)

Bu yaklaşımlardaki ortak sonuç; modernizmin ve onun temel kavramlarından biri olan rasyonelliğin ve bilimsel temsil felsefesinin yadsınmasıdır ve olumsuzlukla değerlendirilmesidir. Postmodern bilgi modern süreç de oluşan bilimsel bilgi tekeline karşı bir özgürleşme çabasıdır (Lyotard, 1997, s.9). Bu bağlam da Lyotard’ın postmodern toplumu, bilgisayar, enformasyon, bilimsel bilgi, ileri teknoloji, yani bilim ve teknolojiye yeni ilerlemelerden kaynaklanan hızlı değişim toplumdur (Kellner, 2000, s.380).

Postmodern düşüncede kesin, evrensel bir gerçek yoktur; varsa da, kişiden kişiye, durumdan duruma ve toplumdan topluma göre değişmektedir. Tanrı merkezli ve insan merkezli düşünce sistemleri yerine postmodern dönem, merkezsiz düşünce biçimini felsefesi olarak kabul etmektedir. Modernizmin ‘Tanrısız bir benlik’ iddiasına karşılık, postmodernizm, aklın gücüne inanmakla birlikte, Tanrı gerçekliğini yeniden ele almaktadır (Harvey, 1999, s.57).

Postmodernist yaklaşım, her sorunun tek bir doğru cevabı olduğu düşüncesini yadsımakta, aksine, her sorunun birden çok doğru cevabı olabileceğini ya da hiç doğru cevabı olamayacağını öne sürmektedir. Bütüncül söylemlere karşı derin bir güvensizlik söz konusudur. Postmodernizm, parçalanma ve belirlenemezliği savunur, felsefi ve sosyal düşüncede gelip geçicilik, kolaj, parçalanma, dağılma vurgusu yapar. Parçalanma ve bunun sonucunda oluşan çeşitlilik bireylerin farklı ortamlarda farklı kimliklere ve imajlara

bürünmesine neden olmaktadır. Bu durum, çoklu kimlik taşımanın geçerli bir davranış olduğunu göstermektedir. Bu durum Fredric Jameson tarafından şöyle tasvir edilmektedir: "Tüketim toplumu göstergeler, iletiler ve imajlarla dolup taşan bir toplumdur" (Featherstone, 2005, s.99).

Postmodernizm ister siyasi, ister toplumsal nitelikli olsun, her şeyi kapsayıcı dünya görüşlerine-üst anlatılara meydan okur. Tarihsel süreklilik ve bellek duygularının terk edilmesi ve üst anlatıların reddedişle birlikte hayatı bütünüyle açıklama ve yönlendirme iddiasındaki özgürlük, eşitlik, adalet, evrim, rasyonalizm gibi aydınlanma veya aydınlanma öncesi ideallerin hepsinin meta anlatı olduğu ve tümünün geçerliliğini kaybettiğini ileri sürer (Hall, 1995, s.111).

Bireye hiçbir müdahalenin yapılmamasını öngören negatif özgürlük kavramının geçerli kabul edilmesi de, ortak görüşlerden bir diğeri olmaktadır. Daha adil, eşitlikçi, insancıl, bir toplumsal düzen için topluma müdahale etmenin radikal bir biçimde yadsınması anlamına gelen bu tavır nedeniyle konuya eleştirel yaklaşanlar tarafından yeni sağ ya da yeni muhafazakârlıkla aynı çerçeveye içine yerleştirmektedirler. Harvey'e göre piyasa ile uyum arayan kanadı postmodernizmi, "gerici yeni muhafazakârlığın işareti olan bir girişimci kültürünün kanalına kararlı bir biçimde akıtır" (1999, s.137-138). Jameson'a göre postmodernizm aynı zamanda "sermayenin yeni kültürel mantığıdır." (Hall, 1995, s.111). Kellner ve Best ise postmodernizmi, "üretim odaklı yarışmacı 19. yy. kapitalizmden, tüketim, medya, enformasyon, yeni teknolojiler, yeni egemenlik ve soyutlama biçimlerine odaklanan bir kapitalizme geçiş" (Türkoğlu, 2009, s.165) olarak adlandırmaktadır.

Postmodernizmin en özgürleştirici ve en cazip yani olan 'ötekilik' (Harvey, 1999, s.63-64) konusundaki duyarlılığı bir takım grupların (etnik gruplar, kadınlar, azınlıklar, dinsel gruplar) kendi adlarıyla ve sesleriyle konuşarak, bunu kabul ettirme hakkına sahip olmaları fikri, postmodernizmin çoğulcu tavrını göstermektedir.

Kısaca, rasyonalist eğilimli algılanan evrensel modernizme duyulan inancın yitirilmesi ve sorgulanması, çoğulculuğun, farklılığın ve çeşitliliğin kabul edilmesi,

dünyayı evrensel bir bütünlük olarak algılayan bakış açılarının reddi, parçalanma ve belirlenemezlik, anlam berraklığından çok, anlam zenginliğinin aranması, “hem biri, hem öteki” düşüncesinin kabulü, etnik-dinsel köklere dönüş ve önem, mimarların, sanatçıların, sosyal bilimcilerin, hatta yuppilerin postmodernizmin çekirdeğini oluşturması, postmodern dönemin temel özellikleri olarak görülmektedir.

2.2 Tarihsel Süreçte Kentlerin Uğradığı Dönüşüm

Kent, belli bir yerdeki ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapıların oluşturduğu bir mekânsal olgu değildir. Bundan daha fazlası olarak kent, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölüşümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2008, s.26). Kent, bir yandan bir yaşam çevresi, bir yandan da sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratiktir (Castells, 1997, s.123). Kırsal alanları içine alarak büyüyen, oturma-çalışma-eğlenme fonksiyonları için kentli bireyin yirmi dört saatinin planlandığı, üretim ve tüketimin gerçekleştiği mekânlardır (Aslanoğlu, 1998, s.102). Üretim biçiminin değişiminin yani ekonomik ögenin, kentleşme tanımında özel bir ağırlığı vardır. Kentleşmenin tarımsal üretimden daha ileri bir düzeyine geçiş olarak da tanımlanabilmesi bu yüzdendir (Keleş, 2008, s.26). Son gelişmeler dikkate alındığında, sermaye birikim süreçlerini ve sınıf ilişkilerini dikkate almayan bir yaklaşımın, mevcut kentsel süreçleri anlaması mümkün gözükmemektedir (Şengül, 2009, s.96).

Kent mekânı hakkındaki bu tanımlayıcı bilgiden de anlaşılacağı gibi verili bir toplumsal formasyonun maddi ürünü olan kentler, dönemsel olarak değişimlere uğramıştır. Kentlerde tarihsel süreçte yaşanan dönüşümler, 19. yüzyıldaki sanayi devriminin tetikleyici etkisiyle hız kazanmış ve boyut değiştirmiştir. Erken modernite dönemi ve devamında son olarak kalkınma ekonomisi dönemine kadar kent, kapitalizm tarafından emeğin yeniden üretiminin mekânı olarak ele alınmıştır. Bu dönem kenti, sanayi faaliyetlerinin biçimlendirdiği ve sanayinin öncelikli yer seçimine göre şekillenen kentler olmuşlardır. Kent kavramı, kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin

mekânı haline gelmiştir. Günümüzde dünya kentlerinin, küreselleşme süreçleri ve serbest pazar ekonomisinin sınır tanımaz egemenliği altında, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin de hızlı gelişimi ile daha önce görülmemiş boyutlarda büyümelerine tanık olmaktadır.

Bu bölümde, ilk sanayi kentinden refah devleti ve neo-liberal kente, kentleşmenin evrimi, yerelliğin ön plana çıkması, postmodern planlama anlayışı, dünya kenti ve yarışan kentler kavramları ve yeni eğilimlerin kentte yarattığı dönüşümler üzerinde durulacaktır.

2.2.1 Sanayi Kentinden Metropoliten Kentte

Sanayileşmenin beraberinde getirdiği üretim yöntemleri iş gücünde farklılaşma ve uzmanlaşmaya neden olmuştur. Sanayileşmeyle birlikte mali iş gücü ve para piyasaları gelişmiş, yerel ölçekteki pazarlar yerini bölgesel, ülkesel ve uluslararası boyuttaki pazarlara bırakmıştır. Sanayi devriminden 19. yüzyılın sonlarına kadar süren bu dönemde, kentin yapısında, ilişkilerinde, isleyişinde, kurumlarında, her alanda tam bir dönüşüm yaşanmıştır. Kentleşme, sanayileşme ile daha belirgin hale gelmiş ve hız kazanmıştır. Gücün ve zenginliğin eski liman kenti ve ticaret şehirlerinden yeni sanayi şehirlere kaydığı bu süreçte, üretimin merkezileştiği mekânlara, kırsal alandan yoğun göç hareketleri başlamış ve bunun sonucunda işçi kentleri oluşmuştur. Sanayi toplumu, toprağı isleyen köylüler ve onlardan sayıca fazla olan sanayi ve hizmet sektöründe çalışan kitlelerle, bunların üzerinde kontrol gücü bulunan üst tabakadan oluşmuştur (Aslanoğlu, 1998, s.42). Bu kentsel gelişmenin altında yatan sebepler ise sanayi üretimi için gerekli olan işgücünün istihdam edildiği mekânın aynı zamanda üretim için pazar olmasıdır. Sanayi kenti, daha önceki kentsel yapılardan farklı olarak sanayi ve ticaret merkezi olma özelliği kazanmış, idari ve dini işlevini yitirmiştir (Aslanoğlu, 1998, s.41). İlk sanayi kentlerinin özelliği, merkezinde üretim, tüketim ve dağıtım etkinliklerinin yer aldığı ve bunların beraberinde getirdiği konut ve hizmet alanlarının (devlet daireleri, bankalar vb.) bir arada bulunmasıdır. Kentsel mekân, sanayi öncesi kentlere göre çok geniştir, yollar genişlemiş ve yapılar yükselmiştir. İnsan nüfusunun artışıyla yeni ulaşım ağları inşası zorunlu olmuştur.

19. yüzyılın sonları, yirminci yüzyılın başlarında ise kentlerin sınırları genişlemiş, kentin her alanında insan ölçeğinden makine ölçeğine geçişin izleri açıkça izlenmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na yani Keynesyen ekonomi politikaları ve refah devleti dönemine kadar olan süreçte, ekonomik açıdan belli bir öneme sahip kentsel merkezler, sıçramalı bir büyüme göstererek geniş bir alana yayılmış, ulaşım ve iletişim alanlarındaki teknolojik gelişmeler (demiryolu, tramvay, telgraf ve telefon, otomobil vb.) ile metropoliten kent olgusu ortaya çıkmıştır. Buhar gücünün nüfus yoğunlaştırıcı etkisine koşut olarak elektrik enerjisi, köyden kente gelen nüfusu kent merkezinden çevresine doğru dağıtıcı bir rol oynamıştır (Keleş, 2008, s.34). Ayrıca bu dönemde ilk defa ortak tüketim hizmetlerinin (gaz, su, elektrik, ulaşım gibi kentsel hizmetler) ilk uygulamaları ortaya konulmuştur. Ortak tüketim konusu asıl olarak refah devleti aşamasında, işçi sınıfı talepleri ile birlikte bir hak durumuna gelmiştir. Metropolitenleşme sürecine ilişkin önemli gelişmeler; insan ve mal taşımacılığının raylı sistemle yapılması, bu sayede fabrika ve konut alanlarının yavaş yavaş kent merkezlerinin dışına taşınmaya ve kent merkezlerinde küçük işletme ve işyerlerinin yerini büyük işletme ve şirket yönetimlerinin ve bankaların almaya başlaması, modern yaşam tarzının geleneksel yaşam tarzının yerini alması, kapitalistleşme ve modernleşme süreciyle kapitalist kentleşmenin az gelişmiş ülkeleri de kapsayacak biçimde dünya çapında egemen eğilim haline gelmesi olmuştur.

Az gelişmiş ülkelerde, kentleşmenin büyük kentlere yönelmesi ile kentler ülkedeki öteki kentler aleyhine olumsuz biçimde gelişerek ülkenin “tek büyük kenti” konumuna gelmiştir (Keleş, 2008, s.49). Bu aşırı kentleşme, sanayileşmeye dayanmamakta, kapitalist kent biçimi olan “bağımlı kentleşme” (Castells'den aktaran Keleş, 2008, s.92) olgusu denilen bir biçim ile gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülke sermayelerinin ticari, sanayi ve mali sömürge amaçlarından hareketle bu tip gelişmemiş ülkelerde iş, ticaret ve yönetim merkezlerinin oluşmasını ve gelişmesini körükleyen bir kentleşme biçimidir. İspanyolların Latin Amerika'da, İngilizlerin Hindistan'da, Portekiz'in Brezilya'da kurduğu hammadde kaynaklarının ve ticaret yollarının üzerinde bulunduğu bu gelişmiş ülkelerin ana kentlerine bağımlı kentler, bu tip kentlere örnektir (Keleş, 2008, s.93).

Hızlı ve sağlıksız kentlerin yarattığı barınma, sağlık, toplumsal güvenlik sorunları, kent planlaması olgusunu gündeme getirmiştir. Bu dönemin önemli bir özelliği de, kent planlamasının bir disiplin haline gelmesi, konu ile ilgili çeşitli yaklaşımlar geliştirilmesidir. Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent, Tony Garnier'in Endüstri Kenti tasarımı, Walter Gropius'un Berlin'de Siemens-stad toplu konut yerleşmesi, Le Corbusier'den Paris için plan önerileri, bu tip çalışmalara ve yaklaşımlara örnektir. Modern şehirler, standart konut tipleri, modern sosyal organizasyonlar, temiz çevreler ile betimlenmiştir. Modernizm sürecinde meydana gelen dönüşümler, büyük ölçekli ve planlı süreçlerde yıkıp yeniden yapmayı içermiştir. Bu dönemde, elektrikli tramvayların gelişmesi, otobüsler ve arabaların şehirde yoğunlaşması, şehrin mekânsal düzeni üstünde büyük etkiler yapmıştır. Kentlerin bu süreçte planlı ele alınışları, ilk aşamada güzel kent kavramı ile tek merkezli ideal şehirler yaratma eyleminin ön planda olması, sonralarda ise kentlerin imar ve planlaması bir mühendislik işi olarak görülmesi ve kentlerin işlevlerine uygun bir biçimde yapıların yapılmasını sağlayacak biçimde yeniden planlanması ile özetlenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, bir önceki dönem başlayan metropolleşme ve kent içi sanayi alanlarının merkez dışına kaçması süreci hızlanmıştır. Otomobil kullanımının yaygınlaşması ile daha çok yüksek gelir grubunun yaşadığı uydu kentleşme dönemi ve Avrupa'da ve Amerika'da yaygın ve kitlesel olarak üretilen refah devleti politikalarının desteğiyle orta sınıflara yeni bir yaşam şekli sunan banliyöleşme dönemi başlamıştır (Castells, 1997, s.40). Boşaltılan eski kent merkezleri, daha düşük gelirli, azınlıkların, yeni göçmenlerin gettolarına dönüşmüştür. Gene bir refah dönemi politikası olarak, ücretli kesimlerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik gaz, su, kanalizasyon, toplu taşıma gibi ortak tüketim hizmetleri, kamu tarafından vermeye başlanmıştır. Banliyöleşmenin, sosyal konut projelerinin, ortak tüketim hizmetlerinin arttığı bu dönem kentlerinde kent planlaması ve kent yönetimi anlayışı, önem kazanmıştır. Üretken merkez yerine bir karar ve hizmet merkezi haline gelen kent merkezlerinin temel işlevi, tüketim sürecini gerçekleştirmek olmuş, kendisi de tüketim değeri taşıyan bir mekân olmuştur.

Savaş döneminin ardından, savaşın yıkımına uğramış kentsel dokunun yeniden inşası, kentsel iyileştirme yaklaşımı, kent içi alanlarda sosyal konut programları dönemin planlama anlayışını oluşturmuştur. Refah dönemi politikaları çerçevesinde yoksul sınıfların barınma gereksinimlerinin giderilmesiyle uğraşmak, bunun parasal, teknik ve kurumsal önlemlerini almak devletlerin görev alanlarına girmiştir (Keleş, 2008, s.91). Koşullar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, genelde eğilim, savaş döneminin kitle üretimi ve planlama deneyimini, dev bir yeniden inşa ve yeniden yapılanma programını başlatmanın bir aracı olarak görmek yönünde gelişmiştir. Kentsel alanın yeniden inşası ve yenilenmesi de, bu düşüncenin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Le Corbusier, Mies van der Rohe ve Frank Lyod Wright'in düşünceleri (ulaşım sisteminin yeniden düzenlenmesi, okul, hastane gibi her tur kamu binası yapımı, işçi sınıfı için yeterli konut yapma çabası) bu dönemde hâkimiyetini sürdürmüştür (Harvey, 1997, s.87). İşgücünün yeniden üretimi sürecinin gerekli unsurlarını garantiye alma gereksiniminden ve geniş halk kitleleri tarafından talep edilmesinden dolayı ortak tüketim araçlarının üretimi, dağıtımı ve yönetimi devlet müdahalelerine giderek daha bağımlı hale gelmeye başlamıştır (Castells, 1997, s.56). Kentler, sosyal konut projeleri, ortak tüketim kalemlerinin sürekli artışı ile birlikte 1950'lerden itibaren büyük ölçüde standartlaşmış ve birbirine benzemeye başlamıştır. Standartlaşmanın temelini, sosyal konut ve toplu taşımacılık gibi mal ve hizmetlerin en düşük maliyetle yapılması oluşturmaktadır (Castells, 1997, s.38). Daha sonradan büyük eleştirilere yol açacak bu tip proje ve uygulamalar Harvey'e göre, kentsel dokuyu ve istihdamı koruyacak, maddi toplumsal hizmetleri karşılayacak, refah hedeflerine katkıda bulunacak ve genel anlamda 1945'te açık tehdit altında bulunan kapitalist toplumsal düzeni muhafaza edecek biçimde yeniden oluşturmak bakımından makul düzeyde başarılı olarak görülmelidir (1999, s.88).

Özellikle 1970 sonrası, bahsedilen banliyöleşme nedeniyle boşalan kent merkezlerinde yeniden bir yapılanma başlamıştır. Sermayenin bu alanlara yönelmesi rantı yükseltmiş ve bu alanlarda kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilerek, hem kapitalizmin sıkıştığı noktalarda çözümler, çıkışlar üretilmiş, ekonomik fayda sağlanmış hem de özellikle kentlerin geçmişlerinin devreye sokulmasıyla yerel özellikler ön plana

çıkarıldığından, kentin küresel sistem içindeki yarışabilirliği hanesine önemli bir artı eklenmiştir.

2.2.2 Neo-Liberal Kentler

1980 öncesinde kentleşme alanında, göç, kentsel gelişim, ulaşım sorunları, sosyal konutlar, ortak tüketim araçları, bölgesel dengesizlikler konuları ele alınmaktaydı. 1980 sonrası dönemde ise sermayenin değişen mekânsal öncelikleri, yerelleşme, yarışan kentler, dünya kentleri, yerel yönetimlerin öneminin vurgulanması, planlama yerine kentsel tasarım, kentler ve bölgeler arasında eşitsizlerin derinleşmesi gibi kentleşmeye ilişkin yeni olgular ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte metropolitenleşmenin hızlanarak sürmesi, otomobile bağlı kentleşme, çarpık kentleşme ve sorunları, tüketimin kent yaşamında artan önemi, banliyöleşme ile birlikte toplumsal sınıfların mekânsal ayrışmalarının belirgin hale gelmesi, neo-liberal dönemdeki kentlerin geçmişten devraldığı kentsel gelişme eğilimleridir.

Küreselleşmenin getirdiği genişleyen serbest meta ve işgücü dolaşımı olanakları çerçevesinde, sanayinin çevre ülkelere ihracı ve sanayi sektörünün kentsel alanlardan arındırılması ve kentsel mekânda önceliğin hizmet sektörüne kayması (Thorns, 2004, s.71) kentin işlevinin ve kent mekânının biçimsel yönünün değişmesine sebep olmuştur. Bu dönemde, sanayi kentlerden çekilmekte, özellikle belli sanayilerde uzmanlaşmış kentlerde yaşanan çöküş, dramatik sonuçlara yol açmaktadır (Ersoy, 2001, s.43). Sanayi, kentlerden taşınırken geçerken kent merkezlerinde yüksek katlı iş blokları, alışveriş merkezleri ve hipermarketler inşa edilmeye başlanmıştır. Üretim alanında ortaya çıkan sermaye fazlası, bu yolla kent mekânına yöneltilerek, sermayenin aşırı birikim krizi belli bir dönem için aşılabilmektedir. Kentlerin sermaye birikimi içinde oynadığı bu merkezi rol, kentsel arsanın kendisinin kapitalizm için en önemli meta haline gelişinin de en çarpıcı örneklerinden birisini oluşturmaktadır (Şengül, 2008, 5). Kentler artık sadece bir yaşam mekânı değildir; taşınmazlar olarak alınıp satılabilen bir meta olarak bir konum kazanmış, sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelmiştir.

Hızlı nüfus artışıyla önceki dönemlerden daha farklı bir şekilde yeniden yapılanan kentlerde ilk dikkat çeken nokta; modern kent planlama anlayışının yerini postmodern kent tasarımına bırakması olmuştur. Kentin bir bütün olarak görülmesinden vazgeçen postmodernist anlayış, toplumsal sorumlulukla bir bağı olmaksızın estetik hedef ve ilkeleri ön planda tutarak mekâna bakmakta ve kenti farklılaşmış mekân ve bileşimlerin bir kolâjı olarak algılamaktadır. Bu halde, rasyonel kapsamlı planlama anlayışının yerini değişik projelerden oluşan bir plan anlayışı almakta ve kentsel tasarım projeleri ön plana çıkmaktadır. (Tekeli, 1999, s.46, Harvey, 1999, s.56). Metropol kentin bir bütün değil de parçalı olarak ele düzenlenebileceğini söyleyen bu yaklaşım, toplumsal sınıf ve grupların birbirinden ayrışmasını da getirmiştir. Konut alanlarının alabildiğine her yönde yayılımı ve yeni ulaşım düğümleri üzerinde çok amaçlı alışveriş merkezlerinin yerleşmesi sonucunda mevcut kent merkezleri ile ilişkisiz yeni yerleşimler çepere doğru genişlemektedir. Büyük alışveriş merkezleri, meydanların ve diğer ortak kullanım alanlarının yerini almaktadır. Kent bir yandan mekânsal olarak parçalanırken, diğer yandan toplumsal yapıda da parçalanmalar söz konusu olmaktadır. Kentli denilince ilk akla gelen üst ve üst-orta sınıfların kentin merkezinden, merkezde ki bazı bölgeleri tutmakla birlikte, daha güvenli alanlara kaçışı bu dönemde hız kazanmıştır. Daha önceki dönemlerdeki banliyöleşmeden farklı olarak, kendilerine mahsus tasarlanan yeni mahallelere ya da güvenlik takıntılı (Süalp, 2009, s.80) özel sitelere yerleşmektedirler. Kentin çeşitli bölgelere ayrılması, gündelik yaşamın gerekliliklerinin bu bölgeler içinde giderilmesi ve toplumsal sınıflar arasında duvarların yükselmesi, sadece küreselleşme süreçleri içinde gözlemlenen bir olgu değildir; sanayi öncesi kentinde toplumsal sınıfların oturma bölgeleri arasındaki keskin hatların varlığı bunun açık göstergesidir.

Küreselleşme tezlerine göre, sermayenin hareketlilik kazanması ve ulusal sınırları aşan bir yatırım stratejisi izlemesi, yerel birimler olan kentler arasında yarışmacı bir ortam yaratmaktadır (Şengül, 2009, s.246). Kentlerde yeni yükselen kavram sermayedir ve kentler sermayenin cazibe merkezleri haline gelmektedirler. Kentler, küresel sermayeyi kendine çekebilmek birbirleriyle yarışmaya, yarışta ön sıralara geçebilmek için de yerel farklılıklarını ve özgünlüklerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar. Çünkü sermaye

işgücü, hammadde, pazar, bilgi bitkimi, altyapı açısından kendine en uygun ölçekleri aramaktadır (Ersoy, 2001, s.41, Mulgan 1995, s.212). Sermayenin büyük gücü, her zaman seçme, nereye yerleşeceğine ve nereden çekileceğine karar verme yetisi taşır (Mulgan, 1995, s.208). Bu süreçle birlikte tüm kentlerin aynı derecede ön plana çıkması elbette düşünölemeyecektir. Sermayenin üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki hareketliliği, kârını arttırma pahasına yeni mekânlar yaratmasına ve başka mekânların gerilemesine yol açmaktadır; sermayenin akışkanlığının artması, kentsel ayrılmayı ve dolayısıyla kent mekânındaki eşitsiz gelişmeyi hızlandırmaktadır (şengöl, 2009, s.317).

Küreselleşme sürecinde kentler, etkili oldukları bölgelere göre hiyerarşik bir yapılanma içinde yer almaktadır (Aslanoğlu, 1998, s.113). Küresel sermayeye ihtiyaç duyduğu türde hizmetleri sunabilen kentler, dünya kenti olarak adlandırılmakta ve hızla yükselmekte, bu sürecin dışında kalan kentler de dışlanmaktadır. Dünya kentleri, küresel ölçekteki sermaye birikim süreçlerinin merkezleri ve karmaşık sistemin denetim merkezleri olarak ortaya çıkmaktadır (şengöl, 2009, s.206, Aslanoğlu, 1998, s. 142).

Kentin dünya ekonomisine eklemleme biçimi ve bu süreçteki mekânsal fonksiyonlar, kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir. Bu süreçte, küresel sermayeyi çekebilecek altyapıya sahip olan kentler giderek dünya kenti hiyerarşisinde yerlerini almaktadır. Fakat dünya kenti söyleminin geliştirilmesi, her kentin küreselleşme süreçlerine katılımı için batı modeline benzer açılımlar sergilemesi zorunluluğunu getirmektedir. Bir başka deyişle eşitsiz gelişmenin sürmesi demektir (Aslanoğlu, 1998, s.150).

Kentlerin kendilerini pazarlamaları, geniş katılımlı bir yönetsel yapı ve süreci de beraberinde getirmektedir. Yerel aktörlerin desteğini almayan bir yönetim anlayışının, kenti temsil edebilmesi mümkün görölmemektedir. Kent yönetimleri, bu yeni süreç ile birlikte sermaye gruplarının da yer aldığı yeni koalisyonların oluşturduğu yapılar ile yönetişim kavramı doğrultusunda yeniden yapılanmaya başlamışlardır. Küreselleşmenin yönetim anlayış olarak nitelenen ve yerelleşme olgusunu da içeren çoklu yönetim (yönetişim)

yaklaşımı, merkezi yönetimin elindeki planlama, karar verme, kaynak oluşturma ve bunları yürütme gibi yönetsel yetkilerin yerel devlet, sermaye ve yerel sivil toplum kuruluşlarına aktarılmasını öngörmektedir (Güler, 2003, s.105, Şengül, 2009, s.85). Hizmetlerin sağlanmasından devlet dereceli olarak çekilirken, çekilmediği alanlarda da, hizmetin sağlanmasını ihale ve benzeri yöntemlerle özel sektöre bırakmıştır. Bu yönelim, bir anlamda refah devletinin çözülüşünün kentteki yansımasıdır (Şengül, 2008, 243).

Küreselleşmeyle birlikte, artık-değerin sanayi dışından da elde edildiği, sanayi dışındaki hizmetlerin daha çok metalaşması, ticarileşmesi ile kabuk değiştiren kentlerde neo-liberal belediyecilik anlayışı hâkim kılınmış, kent arsası rantının üretimi ve spekülasyonuna eşlik edecek ikinci öge olarak, belediyeden beklenen mal ve hizmet üretiminin daha çok metalaşması, ticarileşmesi, özelleştirilmesi söz konusu olmuştur (Sönmez, 2009, 10).

Kentlerde neo-liberal yapılanma ve küreselleşme süreçleriyle sözü edilen dönüşümler yaşanırken, kentin anlamı da değişmeye başlamıştır. Günümüzde kentler, artık ekonomisiyle, kültürüyle, sosyal ve siyasal yapılanmasıyla ön plana çıkan birimler olmuşlardır (Aslanoğlu, 1998, s.142). Kentin işlevi, avantajlarını kullananlara bir işletme olarak verimlik ve kar sağlamaktadır. Bu anlayışa göre önemli olan, kentsel topraklardan çok kar elde etmektir. Bütün bu gelişmeler, kentte mekânsal ve toplumsal ayrışmalara yol açmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri de bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır.

2.3 Türkiye’de Kentleşmenin Tarihçesi

Türkiye özelinde kentleşme sürecinin incelenmesi, üç ana dönemde yapılacaktır. İlk dönem olan 1923 ve 1950 dönemi, tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu ve sanayileşme politikalarının yeterli olamadığı ulus-devlet merkezli bir kentleşmenin yaşandığı dönemdir. 1950 ve 1980 arasındaki ikinci dönem, ithal ikameci ve ulusal kalkınmacı sanayileşmenin, hızlı kentleşmenin ve gecekondulaşmanın yaşandığı dönemdir. 1980 sonrası günümüze kadar olan üçüncü dönem ise neo-liberal yeniden yapılanma çerçevesinde dünya ekonomik

sistemi ile daha yakın ilişkiler içerisine giren, kentler için yeni idari modellerin ortaya çıktığı, küresel düzlemde sermaye için yeni yatırım alanlarının yaratıldığı bir dönemdir.

Türkiye kentlerinin Cumhuriyet'in ilanından bu yana geçirdiği aşamaların değerlendirilmesi, sermaye birikimi ve kentsel gelişme ilişkisi üzerinden yapılacaktır. Batılılaşma olarak adlandırılan modernleşme süreciyle birlikte sermaye birikim süreçleri, mekânsal gelişmeleri belirleyen önemli bir güç haline gelmiştir. Kentler, sermaye birikimi, sosyal sınıflar arası bölüşüm ilişkileri ve kamu müdahalelerinin karşılıklı etkileşimlerinin bir ürünü olarak şekillenirken, bir yandan da sistemin ilişkilerini tanımlayan bir öge konumuna gelmiştir (Eraydın, 1988, s.134).

2.3.1 1923-1950 Dönemi

1920'li yıllar Türkiye'nin dünya ekonomisine hammadde satıp buna karşılık tüketim malı aldığı, tarımsal üretimin ağırlıkta olduğu ve sanayi üretimini geliştirme ve sermayeyi ulusal bir kimliğe büründürme çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir (Eraydın, 1988, s.135, Ataay, 2001, s.57). Devlet desteği ile yerli sermayedar yetiştirme girişimlerine başlanmıştır. Özellikle 1923-29 arası, ekonomik bunalıma kadar geçen aralıkta, tarım kent ve ülke ekonomisinde ana sürükleyici sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. 1930'lu yıllar yaşanan ekonomik bunalımın etkisi ile dünya ekonomisi dışa kapanarak devlet eliyle bir milli sanayileşme denemesi içine girmiştir. Sermaye birikiminin, daha çok kırsal kesimde yoğunlaştığı bu dönemde, kentlerin büyüme hızı yavaşlamıştır. Cumhuriyetten sonra yapılan ilk nüfus sayımında, Türkiye'nin nüfusu 13 milyon 648 bindir. Nüfusun % 75'i köylerde, % 25'i ise kentlerde yaşamaktadır. Bu oran 1927'den 1950 yılına hemen hemen aynı kalmıştır (www.belgenet.com, 2009).

Ülke düzeyinde izlenen mekânsal stratejinin üç önemli ögesinin olduğu söylenebilir. Bunlardan en önemlisi, Ankara'nın başkent ilan edilmesidir. Ulusalcı bir çağdaşlaşma örneğinin kozmopolitleşmiş İstanbul'da gerçekleştirilemeyeceği düşünüldüğünden Ankara seçilmiştir. İkinci öge, ülkeyi "demir ağlarla örmek" olmuştur. Bir yandan yeni hatlar açarak bir yandan da yabancı şirketler elindeki hatları

devletleştirerek oluşturulan Ankara merkezli demiryolu şebekesi, hem iç pazarın bütünlüğü sağlamış hem de başkentin denetimini güçlendirmiştir. Üçüncü öge ise, 1929 krizi sonrasında sanayi planlarında öngörülen fabrikaların yerlerinin demiryolu güzergâhı üzerinde bulunan küçük Anadolu kentleri olarak seçilmesidir (Tekeli, 1998, s.5). Yatırımların uygulanan devletçilik politikaları kapsamında ülke içinde Anadolu kentlerine dengeli bir biçimde yayılması sonucu, Ereğli, Kırıkkale, Nazilli gibi kentlerde hızlı bir nüfus artışı görülmüştür (Eraydın, 1998, s.140, Şengül 2009, s.115-116). Söz konusu bu ögeleri, ulus-devlet oluşturma stratejisinin sosyo-mekânsal politikaları olarak tanımlamak mümkündür (Şengül, 2009, s.114).

Planlama alanında model kent olarak Ankara ve savaş sırasında tahrip olan birkaç kentin yeniden inşası başta olmak üzere devletçi dönemin planlama anlayışı, diğer kentlerde de yaygınlaştırılmıştır (Şengül, 2009, s.118). Ayrıca Ankara örneğinden edinilen deneyimler paralelinde, 1930-35 yılları arasında çıkarılan beş yasa ile Osmanlıdan kalan mevzuatı değiştirerek, yeni kurumsal düzenlemelere gidilmiştir. Yasalar ile belli büyüklükteki kentlere planlama zorunluluğu getirilmiş, kentin parçalarının planlaması yerine kentin bütünüün planlanması anlayışı kabul görmüştür. Genel olarak planlama anlayışı, kentin eski dokusuna saygılı olmayan modernist bir anlayıştır. Belediye kaynaklarının sınırlı olması yüzünden, planların sadece yeni mahallere ilişkin kesimleri uygulanabilmiş, tarihi kesimleri uygulanamamıştır (Tekeli, 1998, s.9-10-11). Sanayileşmeye aktarılan kaynak, kentlere aktarılmamıştır. Belediyeler, pek çok kentsel hizmetin sağlanmasından sorumlu olmasına rağmen kaynak ve personel yetersizliği nedeni ile temel görevlerini bile yapamaz düşmüşlerdir. Devletin tercihlerinin de etkisiyle, ülkesel ölçekte mekânsal işbölümünü belirlemedeki görece güçlülüğüne karşın devlet, aynı sürekliliği kentsel düzeyde gösterememiştir. Orta sınıfların bireysel düzeydeki çıkarlarını da içerecek biçimde küçük ölçekli çıkarlar, kentsel gelişmeye yön vermeye başlamıştır (Şengül, 2009, s.119-120).

Dar sokaklı kent dokusu, motorlu taşıtların kent içi ulaşımında önem kazanması ile kent meydanlarına açılan geniş caddeler, açık yeşil alanlar ve kent içi konut alanları şeklinde bir dokuya dönüşmüştür.

2.3.2 1950-1980 Dönemi

Bu dönemin önemli özellikleri; ABD egemenliğindeki dünya kapitalist sistemine girilmesi ve devletçi ekonomiden liberal ekonomiye, tek partili sistemden çok partili parlamenter sistemine geçiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan kapitalist ekonomik bir gereği olarak, dışa kapalı ekonomi ve siyaset yapısından çıkarak ithal ikameci kalkınma stratejilerini benimsenmiş ve sanayileşme süreci başlamıştır. Ayrıca Marshall Yardımı'nın ileri sürdüğü şartlar kapsamında yatırımlar, tarım sektörüne ve karayolu ulaşımına yöneltilmiştir. Tarım sektöründeki teknolojik gelişmeler, verimliliği arttırmış ve ortaya çıkan işgücü fazlasının kentlere yönelmesini sağlamıştır. Böylelikle büyük şehirlere başlayan göç, 1950-80 yılları arasındaki kentleşme sürecinin en önemli belirleyicisi olmuştur (Tekeli 1988, s.122).

Bu dönemde büyük kentler, doğal nüfus artışlarının üç katı oranında göç alarak büyümüşlerdir. Bu oran en yüksek değerine, 1965 ve 1970 arası ulaşmıştır. 1980 yılında nüfusun % 44'ü kentlerde, % 56'sı köylerde yaşamaktadır (www.die.gov.tr, 2009). Büyük sermaye, dışa bağımlı bir ekonomide en iyi yatırım olanaklarının ülkenin dışa açıldığı kentte ortaya çıkması, sanayinin ithal girdilere olan bağımlılığı gibi nedenlerle genellikle İstanbul, İzmir ve Kocaeli gibi kentleri seçmiştir (Ataay, 2001, s.61). Özellikle büyük kentlerin aldığı iç göçler sonucu, kent çeperlerindeki kaçak yapılaşmalar, yağ lekesi gibi büyümeye başlamıştır. Kente gelen nüfusun öncelikle barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla bulduğu çözüm, hazine ya da hisseli tapulu araziler üzerinde yapılan gecekondulardır. Kentin yeni yoksullarının konut sorununa verdikleri yanıt, işgal ettikleri alanlarda altyapı olmaksızın kurdukları gecekondular, işsizlik sorununa yanıtları ise kentin formel ekonomisinin dışında bir enformel ekonominin yaratılması olmuştur (Şengül, 2009,

s.123). Gecekondu mahalleleri, ancak politik güce eriştikten sonra kamusal hizmetleri elde edebilmişlerdir.

Bu süreçle beraber kentin kendiliğinden gelişen kesimleri ile moderniteye uygun gelişen kesimler arasında ikili bir yapı oluşmuştur (Tekeli, 1998, s.12). 1950’li yıllarda orta sınıf ile yeni kent yoksulları arasında gerilim yaşanmış, 1960’larda gecekonduları içselleştirme ve eklemleme çabaları yoğunlaşmış, 1970’ler de ise bu çabalar devlet içinde çelişkilere ve bölümlere yol açmıştır. 1940’lı yılların gazetelerinde, kentlerin görünümünü bozan ve mülkiyet haklarını yok sayan yoksullara karşı sert tedbirler alınmasını isteyen ve kente gelenlerin geri gönderilmesini isteyen yazılara rastlanmaktadır (Şengül, 2009, s.126).

1960’lara gelindiğinde, gecekondu işlev değiştirmeye başlamıştır. Daha önceleri kent çeperlerinde tek tük rastlanan gecekonduların, giderek büyüüp yayıldığı ve birbirleriyle birleşerek mahalleleştiği görülmüştür. Siyasal düzlemde çok partili hayata geçişin getirdiği yarışmacı ortam, sayıları büyük bir hızla artan bu kesimin dikkate alınmasını zorunlu hale getirmiştir (Şengül 2009, s.129). 1960’lardan sonra gecekondu alanlarının, sağlıklı yapılanması üzerine politikalar başlamıştır. Beşer Yıllık Kalkınma Planları ile konut sorununa kalıcı çözümler getirilmeye çalışılmıştır (Keleş, 2008, s.525). Konut sorununa ilişkin ardı ardına yasalar çıkarılmıştır. Kat yasası ile apartmanlaşma ve kat mülkiyetinin olanaklı kılınması sağlanmıştır. Böylelikle arsa sahibinin yapılan apartmandan üzerinde anlaşılan sayıda kat alması olan yapsat modeli ve konut kooperatifleri modeli geliştirilmiştir. Toplu konut ise ilk kez 1967 yılında, İkinci Beş Yıllık Planda önerilmiştir (Tekeli, 1998, s.17). Kentlerde yapsatçılar eliyle çok katlı konut yerleşmeleri oluşmaya başlamış, 1970’lerde ise kooperatif türü üretim ve toplu konut yapılaşmalarının oluşturduğu görülmüştür. 1960’lar bitip 1970’lere gelindiğinde, gecekondu alanlarının yani yasadışı yapıların örgütlü bir şekilde kenti tehdit etmeye başlayan hali, kentsel alanlarda önemli boyutta sorunları ortaya çıkarmıştır. Ardı ardına çıkan imar afları, sorunun daha da büyümesine yol açmıştır. Plansız ve sağlıksız yerleşimler artık kent dokusunun büyük oranını kapsar hale gelmiştir. İnşaat sanayisi de, plansız yapılaşmada bir katalizör görevi üstlenmiştir. Gecekondu, ilk zamanlar kullanım değeri için yapılırken, sonradan rant

dönüşmüş ve çok katlı hale gelmişlerdir. Bir yandan, kent içinde ruhsatlı konut stokunun daha çok katlı ve daha yoğun apartman konutlarına dönüşümü sürerken, öte yandan, bu dönemde af uygulamalarından cesaret alan yapsatçılar ruhsatsız apartmanlar üretmeye başlamışlardır.

Kısaca yasalar ve planlama süreçleri, bu dönemin hızlı kentleşme sürecinde yetersiz kalmıştır. Özellikle planlama sürecinin, salt fiziki bir süreç olmadığı, ekonomik ve sosyal boyutunun da ihmal edilmemesi gerektiği ancak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) ortaya konmuştur (Keleş, 2008, s.528-529).

1970'li yıllarda kent yapılarında değişim yaratan önemli bir gelişme de, Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması ve özel araba sahipliğinin artması ile yüksek gelirli grupların, kent dışında alt kentlerde yaşama eğiliminin başlamasıdır. Ayrıca kentlerin yaşadığı dönüşümü ve ortaya çıkan kent formunu belirleyen önemli faktörlerden biri de, Merkezi İş Alanı'nda yaşanan değişimler olmuştur. Bu dönemde yapımına başlanan organize sanayi bölgeleri, üretim faaliyetlerinin kent merkezinden ve yakın çevresinden uzaklaşmasını sağlamıştır. Bu süreçte konut çevrelerinde de ister gecekondular, ister yapsatçı, isterse de konut kooperatifleriyle sunum biçimi olsun, hiçbir yaşam kalitesini geliştiren, nitelikli çevreler oluşturan sunum biçimleri olmamıştır (Tekeli, 1998, s.16).

Birikim sürecinin tarımsal etkinliklerden çok kentsel etkinlikler üzerinden şekillendiği bu dönemde, kentin kendisi bir birikim odağı haline gelmiştir. Bu nedenle, kentsel sektörler (sanayi, ticaret ve finans) ve toplumsal sınıf ve gruplar arasındaki bölüşüm önem kazanmıştır (Eraydın, 1988, s.136).

2.3.3 1980 Sonrası Dönem

Ulusal kalkınma modeli içinde ithal ikamesine dayalı iç piyasaya dönük bir sanayileşme politikası, 1980 yılına ulaştığında büyük bir krize girmişti. Bu büyük kriz sonrasında, Türkiye içe dönük ekonomi politikasını bırakarak, 24 Ocak kararlarıyla ifadesini bulan, neo-liberal çizgide dışa dönük bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır.

Kentlerde sermaye piyasaları, serbest ticaret ve üretim, bankacılık alanlarında yeni kurumlar oluşmaya başlamış, altyapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmiş, özelleştirmeler başlatılmış ve Türkiye'nin haberleşme kapasitesi artırılmıştır (Tekeli, 1998, s.20). Ekonominin dışa dönük hale gelmesine paralel olarak, özel kesim dış pazarlara girebilmek ve teknolojik gelişmelere uyum yapabilmek için ortaklık yapılarını değiştirmiş ve yabancı sermaye ile ortaklıklarını artırmıştır. Sermayenin, sanayi faaliyetlerinden kaçınarak, devlet eliyle desteklenen ve yaratılan finans, turizm, inşaat gibi yeni faaliyetlere kaydığı görülmektedir. Her tür ulusal düzenlemenin etkisinin kısıtlandığı, sermayenin küresel mantığına meydan okumanın mümkün olmadığı, yatırım yerlerinden tüketim kalıplarına, arsa üretiminden inşaat uygulamalarına kadar uzanan, özel sermaye birikimleri ile belirlenen bir dönem karşımıza çıkmaktadır (Keyder, 2000, s.21)

Yeni bir sermaye birikim tarzını ve sürecini getiren bu köklü değişiklikler, buna uygun kentsel gelişmeyi de ortaya çıkarmıştır. 1980 sonrası metropoliten alanlarla, dış ticaret ilişkilerinin yoğun olduğu merkezlerdeki gelişmeler, uluslararası bağlantı noktaları olarak kentlerin yeni işlevler kazanmasına neden olmuştur. Kentsel rantlardan kaynaklanan birikim, metropoliten kentlerin yapay da olsa bir saçaklanma içine girmesi ile hızlanırken, metropoliten merkezlerde yeni örgütlenme ve kentsel yatırımların gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Eraydın 1992, s.112). Büyük kentler, özel ve devlet yatırımlarının giderek artan biçimde ana hedefi haline gelmiştir. Kentlerde, büyüyen ticaret sermayesi büyük ticaret merkezleri inşa edilmesini ortaya çıkartırken, yüksek nitelikli konaklama tesisleri, konut alanları, ulaşım, altyapı gibi ithal ikameci politikaların uygulandığı zamanlarda ihmal edilmiş olan alanlara yatırımlar yönelmiş, başlangıçta bu sürece devlet ihaleleri çerçevesinde giren orta ve büyük ölçekli sermaye grupları, kentsel alanlarda elde edilen rantların cazibesinin bir sonucu olarak 1990'lı yıllarda belirginleşen bir biçimde kentlere yatırım yapmaya başlamışlardır. Sermayenin giderek hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemi doğmuştur (Şengül, 2009, s.138).

Metropoliten merkezlerin önemlerinin artması ve büyük sermayenin özellikle arsa spekülasyonu ve konut yapımı gibi kentsel rant alanlarındaki varlığı, hem bu kentlerin

saçaklanma eğilimine girmesine hem de büyükşehir belediyesi gibi yeni yönetim birimlerinin kurulmasına neden olmuştur (Eraydın, 1988, s.150). Özellikle İstanbul metropoliten kentindeki 1980 sonrası değişimler, merkezi iş alanlarında, kentin tarihi alanlarında, gecekondularında, kentin sınırlarındaki boş alanlarda ve kent merkezinde kendini çeşitli şekillerde göstermiştir. Bu dönemde, kent bölgeleri içinde organize sanayinin desantralize olması (Tekeli, 1998, s.21) ile merkezden üretim boşalmakta, buna karşılık denetim işlevleri, bankacılık, finans hizmetleri ve bilgi toplumuna özgü hizmetler yer almaya başlamaktadır. Bunun İstanbul'daki mekânsal sonuçları, merkezi iş alanının kent içi ulaşım ilişkilerine bağlı olarak belli yönlerde ilerlemesine ve burada yapılan gökdelenler ile yeni prestij alanlarının oluşturmasına, İstanbul Maslak ekseninde olduğu gibi, sebep olmuştur

1980'de %44 olan kent nüfusu 1990'da %57'ye, 2000 yılında ise %64'e yükselmiştir. 2008 yılında ise ülke nüfusunun % 75'i kentlerde, %25'i belde ve köylerde yaşamaktadır. Nüfusun % 17,8'i İstanbul'da bulunmaktadır. Toplam nüfusun sırasıyla; % 6,4'ü Ankara'da, % 5,3'ü İzmir'de, % 3,5'i Bursa'da, % 2,8'i ise Adana'da ikamet etmektedir (www.die.gov.tr, 2009). Bu dönemde iki metropoliten kent olan İstanbul ve İzmir, diğer büyük dış satım merkezleri ile birlikte hızlı bir büyüme sürecine girmişlerdir. Bunun yanı sıra 1990'lı yıllarda uluslararası sermaye ile ilişki içerisine giren Kahramanmaraş, Denizli, Kayseri, Konya, Gaziantep gibi "Anadolu Kaplanları" olarak nitelendirilen kentler gelişmeye başlamıştır. Bu illerden bazıları kayda değer sanayiye sahip olmakla birlikte ülke ekonomisi içindeki çok büyük değildir ve halen göç vermeye devam etmektedir (Ataay, 2001, s.75). Ayrıca dışa açılan turizm sektörünün önem kazandığı yerleşmelerde karlı çıkmıştır.

Bu dönemde çıkarılan yasalar, kentin özellikle konut sorununa yönelik olmuştur. Toplu konut yasaları çıkarılmış, yerel yönetimlerin öncülüğünde gelişen ilk toplu konut modellerinde kooperatifler ve özellikle kooperatif üst birlikleri önemli roller oynamışlardır. Toplu konut yasasından sonra gecekondular süreci de nitelik değiştirmiştir. Dönem içinde gecekondular yapımı, yarı mafyalaşmış bir sektör haline gelmiştir. 1985 yılında çıkarılan

gecekondu affi ile gecekondu alanlarında çok katlı apartmanlaşmalar başlamıştır. Bunların bir kısmı gecekondu sahiplerinin zaman içinde geliştirdikleri çok katlı yapılardır. Diğer bir kısmı ise gecekondu alanlarında küçük girişimcilerin yaptıkları ve sattıkları apartmanlardır. Bu yasalar ile gecekondu yapanlara, kentsel ranttan faydalanma olanağı getirilmiştir (Tekeli 1998, s.23).

Yerel yönetimlerin yaşadığı değişimlere gelince, neo-liberal birikim modeline paralel olarak yerel yönetim anlayışı kabuk değiştirmiş ve neo-liberal yerel yönetim icrasına 1984 seçimleri ile başlamıştır (Sönmez, 2009, 14). 1985 yılında çıkan belediye ve imar yasaları ile yetkiler belediyelere devredilmiş ve belediyelere aktarılan kaynaklar artırılmıştır. Bu sayede neredeyse bütün büyük kentlerde, kapsamlı planlama ve imar çalışmaları başlatılmıştır.

2000’li yıllar ise, yerel yönetimin özel sektörle işbirliğinin hız kazandığı ve kentsel dönüşüm projelerinin strateji olarak tanımlandığı dönemdir. 2005 yılında çıkan ve ilk olarak “Kentsel Dönüşüm” kavramının kullanıldığı Belediye yasası ile belediyelere kentsel dönüşüm proje alanlarını ilan etme ve uygulama yetkisi verilmekte ve bu daha sonra çıkarılan yasaların kaynağını oluşturmaktadır. Yasa kapsamında, konut ihtiyacının giderilmesi için toplu konut projelerinin hayata geçirilmesi, gecekondu alanlarının dönüştürülmesi, tarihi konut stokunun iyileştirilmesi, sosyal donatı alanlar inşası ve deprem riskine karşı tedbirler alınması bulunmaktadır. Ayrıca, belediyelerin konut üretimi alanına girmesini teşvik etmek için toplu konut fonundan yararlanma imkânları yaratılmıştır (Yapıcı, Türkün, 2008, s.51-52). Bu yasanın uygulanması, kent çeperinde yeni konut alanlarının oluşturulmasına, kırsal alanların yapılanmasına ve eski gecekondu mahallelerinin yıkılıp yeni organize konut alanları haline dönüşmesine imkân vermiştir.

1990’lı yıllardan sonra 2000’li yıllarda dahil olmak üzere ekonomik açıdan üst gelir grubuna dahil olan kesimlerin taşındığı, merkeze ve gecekondu alanlarına daha uzak mesafede bulunan, koruma altındaki “zengin gettoları” (Şengül, 2009, s.143) diyebileceğimiz, Kemer Country ve Bahçeşehir gibi, konut alt kentleri oluşmaya

başlamıştır (Keyder, 2000, s.186). Ayrıca, yine 1990'lardan sonra ekonominin dışa açılması ve yeni tüketim kalıplarının ortaya çıkmasına paralel olarak kentler, Capitol, Galleria, Migros ve Tatilya örneğinde olduğu gibi dev alış-veriş ve eğlence merkezleri ve uluslararası mağaza zincirleri (Keyder, 2000, s.187) ile tanışmaya başlamıştır. Önceki dönemde ortaya çıkan ikili yapı, bu dönemde daha da belirginleşmiştir. Kentsel yoksulluğun arttığı, mekânsal ayrışmanın derinleştiği, toplumsal kutuplaşma ve kentsel gerilimlerin zaman zaman arttığı bir parçalanmışlığı yaşamaktadır (Şengül, 2009, s.152). Sayısı giderek artan gecekondu, varoşlar ve gökdelenler, üst sınıfların yaşadığı özel sitelerden oluşan kent parçalarının birbirine eklendiği ikili bir kentsel yapıya sahiptir.

1980 sonrası ülke genelinde ekonomi ve yapılanmış çevre açısından, büyük değişimlerin olduğu görülmektedir. Bu dönemde ülke genelinde bölgesel ölçekte artan dengesizlikler, metropoliten alanların ağırlık kazanması, metropoliten alan içinde kutuplaşmalar sanayi üretiminin önemli olduğu yerleşmelerde üretimin kentin dış çeperine aktarılmadan çekirdeğinde ve merkezi kesimlerinde yayılması, dışa açılan sektörde uzmanlaşmış, kentlerin ortaya çıkması sermaye birikimine farklı boyutlar kazandıran etkenler olmuştur (Eraydın 1992, s.114). Gecekondulaşma, kentte ikili kentsel yapı gibi sorunlar dönüşümlere uğrayarak bir sorun olarak varlığını sürdürmüş, yerel yönetimlerin yaşadığı değişimlerle birlikte önemi artmış ve ilk olarak kentsel dönüşüm projeleri, yerel yönetimlerin gündeme girmiştir.

2.4 Bölüm Sonucu

Dünya ekonomisinde 1970'lerde yaşanan yapısal kriz, krize karşı geliştirilen politikalar, bütünsel olarak yeniden yapılanmayı gerekli kılmış ve yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. Neo-liberal yapılanma olarak adlandırılan bu süreç ile sermaye dolaşım hızını arttırarak dünya çapında bir bütünleşme eğilimine girmiştir. Keynesyen ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin yaşadıkları bunalım sonucu yerini neo-liberal politikalara bırakması ile gelişen küreselleşme, ülkeler arasında mal, hizmet ve uluslararası sermaye akımlarının

hızlı bir şekilde artması ve serbestleşmesi, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonu ve dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi ile ifade edilmektedir.

Sermayenin birikim tarzında, toplumsal sınıflar arası bölüşüm ilişkilerinde ve devletin bu tarzın yaşama geçirilmesi ve ilişkilerin düzenlemesindeki rolünde bir dönüşüme işaret eden söz konusu gelişmelerin, siyasal, yönetsel, toplumsal ve kültürel boyutlarda da önemli yansımaları olmaktadır. Bu yansımalar; yeni sağ ideolojisinin ortaya çıkması, ulus-devletin işlevlerinin sınırlanması, yerelleşmenin artan önemi ve kültürel alanda postmodern düşüncenin baskın hale gelmesi olarak sıralanabilir.

Yeni sağ ideolojisinin iktidara gelmesi ile piyasa mekanizmasının egemenliğini getiren anlayış gündeme gelmiştir. Piyasa ekonomisinin egemenliği ile dünya çapında ciddi bir ekonomik bütünleşmenin yaşandığı ve sermayenin dolaşım döngüsünün dünya ölçeğinde gerçekleştiği bir durum yaşanmaktadır. Bu süreçte çok uluslu şirketler yayılmayı kolaylaştırıcı aktörler olarak işlev görmüşlerdir. Yaşanan değişimlerle sermaye dünyanın her yerinde, ülkeler arasında hareket edebilme olanaklarına, eskisinden daha fazla sahip olmaktadır. Küreselde oluşan yeni haritada, sınırlar ulus-devlet sınırlarından değil, yeni teknoloji koşullarına uyum sağlamış yerellerden oluşmaktadır. Ulusal kalkınmacılık terk edilirken, yeni yapılanmada kalkınma stratejileri ulus-devletler değil yerellikler üzerinden yapılandırılmaya başlanmıştır. Yerelleşme ve bölgeselleşme eğilimleri, ulus-devletlerin gücünü azaltan, niteliğinde ve işlevlerinde değişikliğe neden olan süreci de beraberinde getirmiştir. Yeni sağ anlayışa göre devletin küçülerek, güvenlik ve adaletten oluşan klasik işlevlerini etkin bir biçimde yerine getiren bir aygıtla dönüştürülmesi gerekmektedir. Sosyal devlet ilkesinden vazgeçilerek kamu işletmeleri özelleştirilmekte, sosyal güvenlik harcamaları azaltılmakta, ekonomiye devletin müdahalesine son verilmektedir. Bütün bunlarla birlikte ortaya çıkan rekabetçi bireycilik, girişimcilik kültürü, hayırseverlik, muhafazakârlık ve din gibi olguların genel kabul görmesi yeni sağ anlayışının toplumsal boyuttaki etkilerindedir. Bütün bu gelişmelerin bütünleyeni ise çoğulculuğu ve parçalanmayı onaylayan, farklılık ve çeşitliliğe vurgu yapan bir kültürel söylemi gündeme getiren postmodernizmin gelişmesi olmuştur. Kitle iletişim araçları ve internet hızı,

kapsamı ve görece serbestliği dolayısıyla, zaman ve mekân kavramımızı daha az idrak edilebilir hale getirmektedir. Bu kültürde, uluslararası sermayenin yanı sıra televizyon programları, haberler, reklamlar aracılığıyla ürünler ve markalar dünya çapında dolaşıma sokulur. Özellikle mimari alanında gerçekleştirilen ve dönüştürülen mekânsal düzenlemeler, postmodernizm ile beraber yükselen değişimler olmuştur.

Sonuç olarak, ticaret, yatırım, finans alanlarında, siyaset ve kültür alanında, ulus-devlet sınırlarını aşan ilişki ağlarını önemli ölçüde güçlendiren ve teknolojik gelişmelerle hızlı bir akış içerisinde girmesine neden olan bu bütünleşme süreci, asıl olarak çok uluslu şirketlerin gereksinim ve isteklerine uygun bir ekonomik yapı kurmayı hedefleyen neo-liberal politikaların sonucu olmaktadır.

Neo-liberalizm ve küreselleşme eğilimleri ile kent kavramı da değişikliğe uğramış, sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik açıdan ön plana çıkan ana birimler, esas olarak kentler olmaktadır. Sanayi devriminden sonra sanayi faaliyetlerinin biçimlendirdiği ve sanayinin öncelikli yer seçimine göre şekillenen kentlerde, mal üretiminden ziyade hizmet üretiminin ön plana çıkması ve yaygınlaşması ile tüm işlevleri farklılaştırmış ve geçmişten farklı olarak kentleri uluslararası merkezler olma niteliğine kavuşturmuştur. Sanayi üretiminin kent dışına çıktığı günümüz kentlerini tanımlayan öğeler, sundukları servis, iletişim, haberleşme v.b. olanaklarıdır. Küresel sermayeye ihtiyaç duyduğu türde hizmetleri sunabilen kentler, dünya kenti olarak adlandırılmakta ve hızla yükselmekte, bu sürecin dışında kalan geri planda kalmakta ya da dışlanmaktadır. Coğrafyalar arasında daha rahat ve hızlı hareket edebilme olanağına kavuşan çok uluslu sermaye, ulus-devletler yerine, kendisine daha fazla olanaklar sunan yerelleri tercih etmektedir. Kentin işlevi ise yerel avantajlarını kullananlara bir işletme olarak verimlilik ve kâr sağlamaktır.

Neo-liberal yeniden yapılanma sürecinde, devlet ve yerel yönetimlerinde söz konusu değişimin dışında kalmadığı ve ülkelerin kendi özgün koşulları içerisinde dönüşümler geçirdikleri görülmüştür. Küreselleşme ile güç kazanan yerel yönetimler ve

kentler, uluslararası ilişkilerde doğrudan bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda ön plana çıkan kentler, ulus-devletten bağımsız olarak kendi varlıklarını belirleyebilir hale gelmişler, özerkleşerek gücünü ve yetkilerini arttırmaya başlamışlardır. Bu anlayışa göre, kentlerin kendilerini pazarlamaları geniş katılımlı bir yönetsel yapı ve süreci de gerektirmektedir. Kent yönetimleri, bu yeni süreç ile birlikte sermaye gruplarının da yer aldığı yeni koalisyonların oluşturduğu yapılar ile yönetim kavramı doğrultusunda yeniden yapılanmaya başlamışlardır. Yerel yönetimler, sermaye ile birebir kurdukları ilişkiler ve devletin kent mekânını terk etmeye başlaması ile siyasal güç kazanmaktadır.

Küreselleşme süreçlerinde, kentsel mekânda fiziksel olarak değişimler gözlenmektedir. Günümüz kentinde, sanayi dönemi kentinin bütüncül, uzun erimli ve rasyonel kent planlama anlayışı yerine estetik kaygıları ağır basan parçalı postmodern planlama anlayışı gelmiştir. Kent merkezlerindeki ortak kullanım alanlarının yerini, tüketim ve eğlence merkezleri yer almıştır. Küresel ölçekte serbest pazar ekonomisinin belirlediği rekabet koşulları içerisinde kent yönetimleri, kentsel altyapılarını yenileyerek büyük ölçekli kentsel projeler uygulamaktadırlar. Yerel yönetimler tarafından kentlerin ulaşım altyapıları uluslararası finans kuruluşlarının kredileri ile yenilenerek geliştirilmekte, sermaye gruplarının girişim ve yatırımları ile mevcut kent merkezleri dışında yeni iş ve finans merkezleri yaratılmakta, yeni konut alanları açılmakta, sanayi yeniden örgütlenerek kent dışında yeni alanlara taşınmakta ve bunların kent içinde boşalttığı alanlar yeniden işlevlendirilerek yeni yatırım alanlarına dönüştürülmektedir. İç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları milyonları bulmaktadır.

Malların, sermayenin ve eğilimlerin, ulusları ve yerellikleri aşkın dolanımı ve paylaşımı, toplumsal hayatın mekânı ve mekân üretimi coğrafi, fiziksel, toplumsal ve kamusal olarak değişmiştir (Süalp, 2009, s.81). Kentsel mekân yeniden şekillenirken diğer yandan da parçalanmaktadır; mekânın parçalanması ile birlikte aynı kent içinde yaşayan bireyler de birbirlerinden uzaklaşmaktadır. Neo-liberal politikalar ile keskinleşen toplumsal eşitsizlikler, kent mekânında somutlaşmakta ve kent mekânı birbirinden farklı özellikler gösteren alanlara ayrılmaktadır. Orta ve üst gelir gruplarının kent merkezinden kent

dışındaki yeni yerleşim bölgelerine yönelmeleri, toplumsal sınıflar arasındaki var olan bölünmenin, mekânsal ayrımlaşma ile daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur. Toplumsal sınıflar arasındaki iletişim azalmakta ve mekânsal bölünme toplumsal bölünmeye etkide bulunmaktadır. Sözü edilen ikili yapı, toplumda gerilimi arttıran bir kutuplaşmayı da gündeme getirmekte ve dışlayıcı bir kentleşme sürecinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Tüm dünyada yaşanan gelişmelere koşturarak Türkiye’de de 1980’lerden itibaren yapısal bir değişimin içine girilmiş, ithal ikamesine dayalı birikim tarzı yerine dışa dönük ihracata dayalı yeni birikim tarzına geçilmiştir. Dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi hedefleyen yeni birikim tarzının kent mekânına doğrudan etkileri olmuştur. Bu dönemde sermaye, kentsel gelişmeden doğan rantı yönelerek kentsel alanı bütünüyle metalaştırmaktadır. Kentlerde sermaye yatırımlarının artması, kentleşme sürecini hızlandırmaktadır. Kentleşme sürecine paralel olarak kentsel mekânda yapılaşmış çevre yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte dış ticaret bakımından gelişmiş ve uluslararası sermaye ile ilişki kuran kentlerle turizm kentlerinin yıldızı parlarken, ülkenin az gelişmiş bölge ve kentleri ekonomik açıdan daha da gerilemekte ve nüfus kaybetmektedir. İstanbul, İzmir ve Ankara gibi metropoller her zaman en hızlı gelişen ve en çok göç alan kentler olmuşlardır. Hızlı kentleşmeye hazırlıklı olmayan büyük metropollerde yaşanan gecekondulaşmaya, arka arkaya çıkarılan aflarla göz yumulmuş, daha sonrasında yasallaşan gecekondu alanlarında apartmanlaşmalar başlamıştır. Kentlerde, zengin kesimlerin korunaklı sitelere kaçmaları ve yoksulların çöküntü alanına dönüşmüş gecekondu mahallerinde etnik, kültürel ve dinsel kimlikler üzerinden içe kapanık bir yaşam sürmeleri ile oluşan ikili bir yapı gözlemlenmiştir. Neo-liberal politikalar ile birlikte devlet ile sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler, kentsel alanlarda hak sahipliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenlenmektedir.

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI VE POLİTİKALARI

Kentsel mekândaki değişim ve dönüşümler, kimi zaman mekân ve yaşam kalitesini artırıcı yönde olurken, kimi zaman ise, mekânın ekonomik, toplumsal, çevresel ve fiziksel çökme ve bozulması olarak kendini gösterir. Kentlerde ki büyümenin, bozulmanın veya köhneleşmenin etkilerini kontrol edilebilme çabaları, kent parçalarının yeniden ele alınmasını gerekli kılmış, ortaya çıkan kentsel sorunlar bir dizi yeni politika arayışlarını gündeme getirmiştir. Dünya nüfusunun büyük bir bölümünün kentlerde yaşadığı düşünöldüğünde, kentsel sorunların çözümlenmesi ve bu sorunların çözümüne dönük politika arayışları önem ve öncelik kazanmaktadır. Bununla beraber kentler, küreselleşmenin rekabet gerektiren süreçlerinde dünya kentleri içindeki konumlarını kazanabilmek için varlıklarını ekonomik, sosyal ve politik güçlerle birlikte sürdürmek zorunda, küresel dönüşüme ayak uydurmak durumunda kalmışlardır. Kentsel dönüşüm ise kentlerin yeniden ele alınmasında, yapılanmasında ve küresel değişimlere ayak uydurmak üzere bir araç olarak kentlerin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bölümde, kentsel dönüşüm kavramı genişletilerek ele alınmış ve tarihte kentsel dönüşümün hızla gelişen ve kentleşme sürecinde bulunan kentlerin geleceğinde nasıl bir yeri olduğuna değinilmiştir. Dünyadan ve Türkiye’ den dönüşüm örnekleri üzerinden kentsel dönüşüm projelerinin kentte neleri değiştirebileceği, kentin gelişimdeki önemi gösterilmiştir.

3.1 Kentsel Dönüşümün Tanımı

Tarih boyunca fiziksel, sosyal, çevresel ve ekonomik süreçler, kentlerin dönüşümünde önemli rol oynamışlardır. Küreselleşmenin de etkisiyle hiçbir kent, uluslararası uyum süreçlerini oluşturan dış etkilerden ve kentin gelişimi ve bozulma süreçlerini kontrol eden iç etkilerden uzak değildir. Dolayısıyla, kentsel dönüşüm, bu etkenlerin ve sonuçların organize edilmesinde önemli bir rol oynayan ve kent parçalarındaki kentsel bozulmaya karşı fırsatların değerlendirilmesiyle ele alınan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir.

Günümüzde Batı'da kabul edilen kentsel dönüşüm tanımı; “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem”dir (Thomas, 2003, s.13). Bir başka deyişle yerel ekonomi dinamiklerini hayata geçirerek fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları, yeniden yaşanabilir, canlı alanlar haline getirerek kente yeniden kazandırmaktır (Roberts ve Sykes, 2000, s.17). Kentin sorunlarının ekonomik, toplumsal ve mekânsal anlamda çözülmesi amacıyla gerçekleştirilen müdahaleleri içeren süreç genel olarak “kentsel dönüşüm” olarak adlandırılmaktadır (Sönmez, 2005, s.16).

Bu tanımlardan anlaşılacağı gibi dönüşüm müdahaleleri yalnızca fiziksel müdahaleler değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik zenginliği arttıracak politikaları ve bunlara yönelik stratejileri de barındırmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri çeşitli müdahalelerle kentsel alanları yeniden yaşanabilir kılmayı, fiziksel iyileşmeye paralel olarak sosyal ve ekonomik canlılığı hedefleyen bir çözüm paketi sunduğu iddiasındadır.

Kentsel Dönüşümü Gerektiren Etkenler

Kentsel sorunlar, kentsel çöküntü alanlarının sayısında ki artış, kentler arası ekonomik rekabet gibi birçok dinamik, kentsel dönüşümü gündeme getirir. Kentler, değişen sosyal yapılanma içinde gerek altyapısal gerek bina ölçeğinde gerekse sosyal, kamusal mekânlar açısından eskimeye başlar. Eskimeye başlayan kent, şehirde yaşayan bireylerin beklentilerini karşılayamaz duruma gelir ve köhneleşir. Söz konusu alanların özellikleri yaygın bir fiziksel bozulma sergilemeleri, binalara ve hizmetlere ilişkin gerekli yatırımlardan yoksun olmaları ve alan sakinlerinin görülür olan ve olmayan sosyal sorunları çok yoğun olarak yaşamaları şeklinde tarif edilebilir. Bu durumda kentin merkezinde ve / veya dağıldığı çevre kesimlerinde kentin yenilenmesine ihtiyaç duyulur. Kent yenileme gereksinimi, kentteki yapıların fiziksel ve toplumsal anlamda eskimesinden doğabileceği gibi belli bir semtin ve kent kesiminin değerini, tüm olarak yitirmesi sonucunda da ortaya çıkabilir (Keleş, 2008, s.445).

Kent mekânında değişmeyi sürekli gündemde tutan nedenler vardır. Birçok neden içinde listenin başında yer alan neden, kent nüfusunun artması ve kent ekonomisinin dünyaya eklemleme biçiminin değişmesidir (Tekeli, 2003, s.3). Müdahale ihtiyacının olduğu kentsel bölge, tarihi bir yerleşme, işlevini yitirmiş bir sanayi alanı, pek çok toplumsal ve mekânsal sorunu barındıran köhneleşmiş bir konut alanı veya afet riski taşıyan yerleşim bölgeleri olabilir. Bütün bu alanlar büyüyen kentlerin içinde kalmış, kent merkezlerine yakın, ulaşım açısından avantajlı ve yeterince güvenli olmayan çöküntü alanlarıdır. Kent mekânının metalaşarak ve sermaye birikim süreçleri tarafından çekici hale gelmesiyle değerli hale gelen kent parçalarının yeniden kentte sokulması ve kentin hiyerarşik küresel ağ sistemi içinde bir yer edinmeleri amaçlanmaktadır.

Kavram, özellikle sanayileşme sonrası ortaya çıkmış çeşitli zaman aralıklarında farklı yaklaşımlarla yorumlanmış, ele alınmış ve uygulanmıştır. Ancak kentlerde yaşanan hızlı büyüme müdahalenin etki ve boyutlarını zaman içerisinde değiştirmiştir.

Kentsel Dönüşüm Türleri

Tarih boyunca kentlere ihtiyaca göre farklı kentsel müdahaleler de bulunmuş ve oluşturulan değişik yaklaşımlar bu müdahalelerin de farklı adlandırılmasına neden olmuştur. Bu müdahaleler, kentsel dönüşüm sürecinin amacına, kapsamına, hedeflerine ve ülkelerin değişen politik, ekonomik ve sosyal koşullarına göre farklılık göstermektedir. Şimdi ise bütün bu müdahale türleri “Kentsel Dönüşüm” adı altında toplanmaktadır. Kentsel dönüşüm kavramı karşılığında daha önce kullanılmış ve çoğu bugünde kullanılmakta olan bu kavramlardan bazıları; kentsel yenileme (renewal, renovation), yeniden canlandırma (revitalization), sağlıklılaştırma (rehabilitation), yeniden oluşum (regeneration), soylulaştırma (gentrification), yeniden geliştirme (redevelopment), kentsel yeniden yapılandırma (restructuring), kentsel koruma (conservation) olarak sıralanabilir (Keleş, 2008, s.447).

Kentsel dönüşüm kavramını netleştirmek için dönüşümü yönlendiren eylem biçimlerini ve dolaylı olarak bağlantılı olan kavramları da tanımlamak gerekir. Keleş’e göre

kentsel yenileme; yoksul mahallerin temizlenmesi (slum clearance), kent merkezlerinin öteki kesimleri ve çevre kentler ile aralarındaki ekonomik canlılık ayrımlarını gidermek üzere yenilenmesi, yerel yönetimlerin ekonomik olanaklarının arttırılmasıdır (Keleş, 2008, s. 446-447). Kentsel yenileme, radikal bir müdahale olarak eskiyi yıkıp yeniden inşa eden dönüşüm uygulamalarını da içerir (Tekeli, 2003, s.5). Yeniden canlandırma; sosyo-kültürel, ekonomik ya da fiziksel açılardan bir çöküntü süreci yaşamakta olan kentsel alan parçalarının, çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ya da değiştirilmesi sonucu, alanın tekrar hayata döndürülmesidir. Sağıklaştırma; deformasyonun başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent parçalarının eski haline kavuşturulması olarak tanımlanabilir. Yeniden oluşum; tümüyle yok olmuş, bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarda yeni bir dokunun yaratılması ya da mevcudun iyileştirilmesi ile bu alanların kente kazandırılması anlamlarını içerir. Soylulaştırma; sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının yani yaşayanların ıslah edilmesi ya da üst sınıflarla yer değiştirmesi şeklinde açıklanabilir (Özden, 2001, 7). Koruma; genellikle işlevlerini yerine getirebilmekte olan yapıların, büyük tarihsel, mimari ve kültürel değer taşıyan bölgeler içinde, korunmasının sağlamak için plansızlığın denetlenmesi ve aşırı nüfus birikiminin önlenmesidir (Keleş 2008, s. 447).

Bu kavramların tanımından hareketle, dönüşüm sürecinde gerçekleştirilmesi gereken dört temel boyutun yer aldığı söylenebilir. Bunlar; ekonomik, sosyal, fiziksel ve yönetsel boyutlardır (Turok, 2004, s.26).

Dönüşüm Boyutları

Dönüşümün ekonomik boyutu; iş imkânları ve gelir düzeyi ile doğrudan bağlantılıdır. Öncelikli alanın çevresinin içinde veya çevresinde istihdam olanaklarını ve yerel emek piyasasının rekabet gücünü arttırmak bu boyutun içinde yer alır (Turok, 2004, s.26). Bu bağlamda, kentsel dönüşüm projeleriyle birlikte bölgenin ekonomik yatırımlar açısından çekici hale gelmesi, dolayısıyla piyasa dinamikleri çerçevesinde başka yatırımları

ve iş olanaklarını çekmesi beklenmektedir (Sönmez, 2005, s.19). Bu projeler ile pek çok kentte yaşanan sanayisizleşme ve ekonomik gerilemeyi telafi etmek ya da ekonomik gelişme potansiyeli yaratmak üzere önemli bir rol atfedilmektedir (Yapıcı ve Türkün, 2008, s.49).

Sosyal boyut; dönüşümün yapıldığı alan ve çevresindeki yaşam kalitesi ile sosyal ilişkileri konu edinmektedir. Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, güvenlik, konut kalitesi gibi konularda mevcut durumu daha iyi bir düzeye taşımak da, söz konusu eylemin temel hedeflerinden biridir (Turok, 2004, s.26). Bu ihtiyaçlara göre iş olanakları sağlamak, yerel halkı sermayenin ihtiyaçlarına göre çeşitli konularda eğitmek, kültürel donatıları geliştirmek gibi yöntemlerle sosyal yapı güçlendirilmektedir. Bu tip faaliyetler batı'da daha çok STK'lar aracılığı ile olmaktadır. Eğer sosyal yapının iyileştirilmesi mümkün değil ve alanda ciddi toplumsal çöküntüler yaşanıyor ise sosyal yapının tümüyle değiştirilmesi söz konusu olmaktadır.

Fiziksel boyut; temel altyapı, yapı stoku ve tipolojisi, ulaşım bağlantıları, çevre düzenleme gibi konularla ilgilenir. Konut yapısının ve çevre kalitesinin iyileştirilmesi söz konusudur. Fiziksel görünüm kentsel çevrelerin yaşam kalitesinin bir göstergesi olmuştur (Sönmez, 2005, s.19). Bu anlayışla günümüzde kentler, finansal gücün simgesi olarak algılanmakta ve ihtişamlı görünen kentsel imaj önem kazanmaktadır.

Yönetsel boyut kapsamına; yerel karar verme mekanizması, yerel yönetim birimlerinin yerel halk ile ve merkezi yönetim birimleri ile olan ilişkileri, katılım ve liderlik gibi konular girmektedir. Yönetsel boyut, dönüşüm eyleminin başarıya ulaşmasında, sürekliliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ve sürece geri besleme yapılması anlamında oldukça büyük bir önem taşımaktadır (Turok, 2004, s.27). Yerel devlet, sermaye ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu ittifak (Şengül, 2009, s.85) kentsel dönüşüm projelerinin yönetimini oluşturmaktadır.

Kentsel dönüşüm kendiliğinden bir süreç değildir. Toplumsal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasal amaçlarla kent parçalarının kullanım biçimine dışarıdan bir karışma

sonucunda gerçekleşir (Keleş, 2008, s.447). Kente bu şekildeki müdahaleler sonucunda mevcut kentin yapısı ve burada yaşayan insanların fiziksel, sosyal ve ekonomik geleceği ve buna bağlı olarak da kentin bütün gelenekleri etkilenmektedir. Kentsel dönüşüm ekonomik, toplumsal ve mekânsal pek çok kent planlama eylemini, yasaları, politikaları, ekonomik karar ve tercihleri içeren çok çeşitli aktörlerin yer alabildiği bir eylemler bütünüdür (Sönmez, 2005, s.17).

Kentsel Dönüşüm Sürecinde Aktörler

Problemleri katlanarak artan kentlerin dönüştürülmesinde ve yeniden yapılandırılmasında, neo-liberal politikalar çerçevesinde birçok aktörün bir arada çalışması beklenmektedir. Özellikle Batı'da kentsel dönüşüm projelerinde, kamu ve özel sektör katılımı yanı sıra, sivil toplum örgütleri ve toplumun farklı kesimlerinin katılımını sağlayan bir planlama anlayışı benimsenmekte, kentsel politikanın çok aktörlü tartışma süreçleriyle şekillenmesi gerekliliği kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda, STK'ların bu süreçlerde görev almaları yasalarla desteklenmektedir (Atkinson, 2004, s.88). Bu açıdan üstlendikleri görevler arasında kentsel dönüşüm projelerinin oluşum sürecinde danışmanlık yapmak, halkı bilgilendirmek ve ara buluculuk yapmak bulunmaktadır. Ayrıca günümüzde ekonomik küreselleşmenin yönlendirilmesinde etkili olan IMF ve Dünya bankası gibi kuruluşlar yerelleşmeyi ve yerel çözümleri bir strateji olarak önermekle birlikte (Şengül, 2009, s.216), kentsel dönüşüm projeleri için sağlamakta oldukları krediler ile kent politikalarını etkilemektedirler. Uluslararası fon kaynaklarından sağlanan gelirler, kentlerin geleceği üzerinde belirleyici olabilmektedir (Sönmez, 2005, s.18).

Dolayısıyla yerel seviyede, kentin gelişime ilişkin geliştirilecek kararlarda, kentsel dönüşüm projelerinde, çok çeşitli aktörler yer alabilmektedir. Bunlar, uluslararası fon sağlayan kuruluşlar, yerelleşme ile gücünü arttıran yerel yönetim kuruluşları, uluslararası yatırımları destekleyen özel sektör yatırımcıları ya da yerel sermayenin temsilcileri ile uluslararası, ulusal ve yerel seviyede çalışan çok çeşitli sivil toplum grupları ile yerel halk olabilir (Sönmez, 2005, s.18).

3.2 Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Sanayi devrimi sonrasında yaşanan hızlı dönüşüm süreci ve kentlerde meydana getirdiği sorunlu yapı, sanayileşmenin kent üzerindeki etkileri, konut sorunu ve kentsel ayrışma, dönem dönem çeşitli çözüm önerilerini gündeme getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkılıp yıkılan kentlerin yeniden inşa edilmesi, ıslah edilmesi ve canlandırılması ile başlayan kentsel dönüşüm süreci, günümüzde kentlerde farklı yaklaşımların geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Türkiye'nin kapalı ekonomiden dışa açıldığı 1950'li yıllardan itibaren yaşadığı değişim ve dönüşümün dünyadaki gelişmelerle etkileşim içinde kendine has bir yapısı vardır. 1980'lere kadar imar yasalarıyla ele alınan kent ölçeğinde planlama, günümüzde farklı boyutların da sürece dâhil olmasıyla şekillenmiş, süreç için yeni araçların gereksinimi ortaya çıkmıştır.

3.2.1 Dünyada Kentsel Dönüşümün Gelişimi

19. yüzyıl boyunca Sanayi Devrimi'nin tetiklediği hızlı kentleşme süreci, Batı Avrupa kentlerinde hem niceliksel hem de niteliksel açıdan önemli boyutlara erişen konut sorununa yol açmıştır. Oluşan sağlıklı yaşam çevreleri, salgın hastalıklar yüzyılın son çeyreğinde kamu sağlığı kavramının ortaya çıkmasına neden olmuş, konut standartlarının yükseltilmesi, salgın hastalıkların kaynağı olarak görülen çöküntü alanı haline gelmiş konut alanlarının yıkılarak temizlenmesi (slum clearance) başta İngiltere ve ABD olmak üzere gelişmiş Batı ülkelerinde giderek önemli bir kentsel politika olarak benimsenmiştir (Görgülü ve diğ., 2006, 18, Kocabaş, 2006, s.14). Sefalet bölgelerinin temizlenmesi yaklaşımı, kentleşmenin hızla arttığı 1919-39 dönemi içerisinde, yapılan tüm eleştirilere rağmen geliştirilerek devam etmiştir. Eleştirilerin temel nedeni, bu bölgede yaşayan yoksul insanların konutlarının, kendilerine herhangi bir alternatif gösterilmeksizin yıkılması ve bu insanların baksa çöküntü alanlarına yönlendirilmesidir. Bu süreçte Paris başta olmak üzere Avrupa'da birçok kentte yıkımlar yapılmış, yıkılan alanlar, modernist planlama ve tasarım ilkelerine bağlı olarak tekrar geliştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ardından sanayi kentleri haline gelen birçok yerde, savaşın yaratmış olduğu hasar ve üretim biçimindeki değişimler, kent alanlarının fiziksel olarak bozulmasına yol açmış, ardından kentlerin yeniden inşası (urban reconstruction) gündeme gelmiştir. Kamu eliyle gerçekleştirilen bu kentsel yenileme faaliyetleri, modernist prensiplere dayalı, yüksek katlı yeni konut alanlarının ve ofis yapılarının inşa edilmesi, ulaşım sistemini yeniden düzenlemeye yönelik geniş yolların açılması gibi bir dizi dönüşümü içermektedir. Ayrıca kentsel gelişim (urban development) stratejisinin de uygulandığı görülmüştür. Bu yıllarda Batı kentlerinde gelişim, kent çeperlerine de sıçrayarak; birçok mevcut kent ve kasaba çevresinde banliyöleşme oluşmuştur. Sadece üst sınıfların değil, aynı zamanda sürekli ve güvenli işlerde çalışan orta sınıfı, daha yoksul sınıflardan sosyo-mekânsal olarak ayırıştırarak mekânda yeniden yerleştirmektedir. Kuzey Amerika’da milyonlarca banliyö evi, binlerce kamusal bina inşa edilirken Avrupa’da savaşın kentsel ve kırsal alanlarda yarattığı hasar, büyük kamusal yatırımları kentsel yenileme ve onarım projelerine yönlendirmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentleri banliyölere sıçramakla kalmamış, kent merkezleri de yeniden inşa edilmiştir (Kurtuluş, 2008, s.29).

Özellikle İngiltere ve ABD’de çöküntü alanlarının temizlenmesine odaklanan yıkım faaliyeti, dönemin ekonomik kalkınma ve kentleri yeniden inşa etme döneminde tekrar gündeme gelmiş ve güçlenerek devam etmiştir. İngiltere’de bir milyondan fazla konut kamulaştırılarak yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Bu programlar 1950, 1960 ve 1970’lere değin sürmüştür (Kocabaş, 2006, s.15). Bu uygulamalar Amerika’da çoğu siyahlardan ve etnik azınlıklardan oluşan grupların yerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle, bu yenileme faaliyetleri “siyahları yerinden etme programı” (the Negro removal program) veya “devletin zorla yıkımı” (federal bulldozer) olarak anılmıştır (Cook ve Kam, 1998 aktaran Görgülü ve dig., 2006, 19). Yerinden edilenleri yeni konutlara yerleştirme çalışmaları ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmış ve yerinden edilenler kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakılmıştır. Bu durum hem mekânsal anlamda farklılaşmaya hem de sosyal anlamda ayrışmaya neden olmuştur. (Andersen, 2004, s.152). Kentsel yenileme hareketinin neden olduğu bu geniş çaplı yıkımlar ve yerinden edilmeler güçlü

toplumsal tepkilere yol açmıştır. Giderek artan muhalif toplumsal hareketlerin yanı sıra 1970 sonrası değişen ekonomik yeniden yapılanma koşulları “buldozer döneminin” de (buldozer era) sonunu getirmiştir (Cook ve Kam, 1998. aktaran Görgülü ve dig., 2006, 19).

1960’lar ve 1970’lerin başları, kentsel yeniden gelişim (urban redevelopment) ve kentsel sağlıklaştırma (rehabilitation) projelerine öncelik verilen yıllardır. 1960’ların ortalarında, çöküntü alanlarının temizlenmesi, yıkılıp yeniden inşa edilmesine odaklanan kentsel yenileme politikalarının kentsel sorunları çözemediği, aksine bu sorunları kentin başka bölgelerine taşıdığı ve yansıma biçimlerini değiştirdiği ve hatta kimi zaman bu sorunları daha da ağırlaştırdığı kabul görmeye başlamıştır (Kocabaş, 2006, s.6). Planlamanın yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya olması gerektiği talep edilmeye başlanmıştır. Refah devleti politikaları çerçevesinde yıkıp yeniden yapmak yerine mevcut olan değerlerin sağlıklı hale getirilmesini ve desteklenmesini ön plana çıkaran bu yaklaşım, beraberinde katılım kavramını da getirmiştir. Bunun sonucunda, merkezi hükümet yoksullukla mücadele etmeye yönelik yeni programlar ve kurumlar oluşturmuştur. Programların hedefleri; düşük gelirlilerin güçlendirilmesi, sosyal ve kültürel çeşitliliğin sağlanması, sosyal açıdan bütünlüğün korunmasıdır. İngiltere en fazla deneyime sahip olduğu halde bu sayılan hedeflerin gerçekleştirilmesinde çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. 1970’lerin sonuna doğru devlet ve yerel yönetimler, kentsel dönüşüm projelerine halkın katılımını sağlayacak politikaları tercih etmeye başlamışlardı (Bailey, 2004, s.173).

Kamu eliyle gerçekleştirilen bu projeler ile büyük ölçekli ve kapsamlı yenilemeler yapılması, kent çeperlerinin temizlenmesi ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Yerel ve bölgesel düzeyde merkezi idarenin planlamaları kamu kaynakları ile uygulanmıştır. Merkezi yönetimin önderliğinde geliştirilen bu projelerin etkileri sınırlı olmuştur. Yine de, bu projeler, kentsel dönüşümün hem fiziksel mekân hem de toplumsal boyutlarının bir arada ele alınması gerekliliğinin yaygın olarak kabul edilmesini sağlamaları açısından önemlidir. Aynı zamanda, bu projeler aracılığıyla, kent merkezleri ve yoksul mahallelerin iyileştirilmesi ve yenilenmesi, merkezi yönetimlerin öncelikli politika alanları haline gelmiştir (Akkar, 2006, s.31).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanan diğer bir kentsel müdahale biçimi olan soylulaştırma (gentrification), kavram olarak ilk kez Ruth Glass tarafından Londra'nın işçi mahallesindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması bunların yerine; şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır. Savaş sonrası yıllarda Batı'da banliyöleşme ile birlikte orta ve üst sınıflar kent dışına taşınmış, kent içi alanlar, göçmen grupların ve iyice yoksullaşan kesimlerin yaşadığı yerler haline gelmiştir. (Şen, 2005, s.131). Bu dönemde, eskimeye ve çökmeye başlayan kent içi alanlar, 1960 ve 1970'li yıllarda yatırım için yeniden cazip hale gelerek orta ve üst sınıfların akınına uğramıştır. Yapılan iyileştirme ve yıkım faaliyetleri ile yoksullar yerinden edilerek kent içi alanların toplumsal karakteri tamamen değiştirilmiştir. Bu uygulamalar ilk olarak Londra, New York, Paris gibi önemli gelişmiş kapitalist kentlerde yaşanmıştır. 1960'larda, Glass'ın hikâyesindeki anahtar aktörler mahalleye taşınan orta ve üst-orta sınıf iken, 1980'lerden sonra soylulaştırmanın aktörleri hükümet, şirketler ve hükümet-şirket ortaklıkları olmuş, 1990'lara gelindiğinde soylulaştırma dünyanın her yerindeki kentlerdeki özel sermaye ile uyumlu kent yönetimleri için önemli bir kentsel strateji haline gelmiştir. (Smith, 2006, s.20).

1970'lerin sonlarında yaşanan enerjiye dayalı ekonomik krizler, değişen sosyal ve politik yapı kentsel dönüşüm uygulamalarının içeriğini de değiştirmiştir. Merkezi yönetimlerin girdiği ekonomik sıkıntılar, kamu kaynaklarıyla gerçekleştirilen bütünsel dönüşüm projelerini imkânsız kılarken, kent planları veya değişime katkı sağlayacak yerel veya kısmi dönüşüm projeleri ile süreç devam ettirilmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle birlikte özel sektörün önem kazanması, devlet – özel sektör işbirliği içerisinde geliştirilen kentsel dönüşüm projelerine olanak vermiştir. 1970'teki küresel ekonomik kriz ile de devlet sorumluluğundaki kapsamlı planlama dönemi sona ermiştir.

Kapitalist ekonominin 1970'li yıllarda girdiği krizi aşma çabaları ile başlayan küreselleşme sürecinde, toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetsel alanlar gibi birçok alanda bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu dönüşümün en iyi gözlemlenebildiği mekânlardan biri kentlerdir. Bu süreçte batı ülkelerinde ekonomileri imalat sanayine dayalı olan kentlerde

önemli istihdam kayıpları yaşanmış, kent ekonomileri çöküntüye uğramıştır. Yatırımlar, ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesinin yanı sıra, uluslararası iş çevrelerinin yeni mekânsal taleplerine cevap verecek donanımda modern ofis binaları, güvenli lüks konut yapıları, lüks oteller, kongre merkezleri ve alışveriş merkezleri gibi gayrimenkul eksenli, büyük ölçekli, tüketim odaklı öncü prestij projelerinin inşa edilmesine yönelmiştir (Görgülü ve diğ., 2006, 21). 1980'lerin öncü projelerinin yarattığı yeni imajlar, buldukları kentlerin pazarlanmasında da sıklıkla kullanılmıştır (Akkar, 2006, s.31). Kent merkezinde ya da merkezin yakın çevresindeki kıymetli topraklarda yer alan işlevini yitirmiş eski fabrika alanları, liman bölgeleri, antrepo ve depo alanları gibi alanların yeniden işlevlendirilerek kentte kazandırılmasını hedefleyen müdahaleler söz konusu olmaya başlamıştır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm, kent ekonomilerini yeniden canlandırmaya yönelik bir eylem alanı haline gelmiş, oluşan yeni uluslararası rekabet ortamında kentler kendilerini uluslar arası akışlara cazip kılacak projeler üretmeye odaklanmışlardır (Görgülü ve diğ., 2006, 21). Ayrıca 1980'lerde özel sektör ile kamu sektörü arasında işbirliği gelişmiş, yönetim anlayışının gelişmesi yerel yönetimlerin etkinliğinin arttırıldığı gözlemlenmiştir.

1990 sonrasında 1980'lere nazaran daha küçük ölçeklerde etkili projeler uygulanmıştır. Tasarımda çağdaş yaklaşımlar ile yeni yapı sistemleri ve yeni malzemeler denenmiştir. Ekonomik anlamdan öteye toplumsal ve çevresel faktörler ön planda tutulmasına yönelik politikalar geliştirilmiştir. Bu dönemin önde gelen özelliklerinden biri, çok-aktörlü ve çok-sektörlü işbirliklerine bağlı kentsel dönüşüm süreçlerinin var olduğunun kabul edilmiş olmasıdır. Kamu ve özel sektör yanında, gönüllü kuruluşların ve toplumun değişik kesimlerinin kentsel dönüşüm süreçlerine katılımlarının sağlanmasının önemi vurgulanmış; ve buna yönelik yeni yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüm programları getirilmiştir (Akkar, 2006, s.32, Görgülü ve diğ., 2006, 22).

Avrupa Birliği (AB) tarafından 1990'ların ortasından itibaren, bölgelerde meydana gelen büyüme eşitsizlikleri sebebiyle mekânsal gelişme stratejileri ve politikaları oluşturulmuştur AB'nin ortaya koyduğu "Mekânsal Gelişme Perspektifi", üye ve aday

kentlerin ekonomik, sosyal uyumunu güçlendiren sürdürülebilir gelişmeyi güçlendirmeyi amaçlamıştır. (Kocabaş, 2006, s.30-31). AB, üye ve aday ülkelerde geliştirilen projelere bu program aracılığıyla fon aktarmıştır. AB, öncelikle mali desteği Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Funds – ERDF)’dan sağlanan kentsel pilot projelerin geliştirilmesini sağlamıştır. Daha sonra yapısal fonlarla desteklenen ve daha geniş alanlarda hareket imkânı sağlayan Urban I ve Urban II programlarıyla kentsel boyutu, toplumsal politikalara taşımıştır. İlk “initiative Programme (Kentsel Girişim)” programı 1994 yılında başlamış ve 1999 yılında sona ermiştir. Urban I’ takiben Urban II programı ise 2000–2006 yılları arasında uygulanmıştır (Keskin, Öykü ve Yıldırım, 2003, s.402).

Günümüzde kentsel dönüşüm ekonomideki değişimlere bağlı olarak, işsizlik, ekonomik yarışabilirlik, sosyal dışlanma, toplumsal değerler, terk edilmiş ve köhnemiş kentsel alanlar, yeni karalar ve mülkiyet gereksinimleri, çevresel kalite ve sürdürülebilir gelişme konuları üzerine yoğunlaşmıştır (Kocabaş, 2006, s.6).

3.2.2 Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Gelişimi

Kentsel dönüşüm literatürü, dönüşüm projelerinin Batıda daha 19. yy.dan itibaren, Türkiye’de ise 1950’li yıllardan itibaren uygulanmakta olduğunu belirtmektedir. Ancak 1980 sonrası gündeme gelen kentsel dönüşüm projelerinin amacı, daha önceki döneme göre farklılaşarak ekonomik yenilenme, canlanma ve gelişme olarak tanımlanmıştır. Ülkelerin küresel kent olma yarışına soktukları büyük kentlerindeki kentsel dönüşüm projelerinin ölçeği, etkisi ve sonuçları ise daha büyük ölçeklerde gerçekleşmiştir.

Birinci bölümde, 1923-1950 yılları arasında ki dönemi, ulus-devletinin oluşum sürecinde gerçekleşen ve başını devletin çektiği ilk kentleşme dönemi olarak tarif etmiştik. Ulus-devlet, modern ve batılı kentler yaratma iddiası ile beraber aynı zamanda siyasi otoritenin üzerinde belli bir kontrol kurduğu bir kent yaratma kaygısındaydı. Daha henüz böylesi bir otoritenin kurulmadığı bu dönemin hemen ardından, büyük kitleler halinde kırdan kentte göçün yaşandığı ve kentlere yeni gelen nüfusun taleplerini karşılamakta zorlanıldığı bir döneme geçildi (Şengül, 2009, s.117-122). Böylesi kitlesel bir göçe

hazırlıklı olmayan kentlerde kontrol edilemeyen bir büyüme ile birlikte gecekondulaşma yaşanmaya başlandı.

1950-1980 arasında, ülkedeki ekonomik büyüme ve sanayileşmeye koşut biçimde, göç alarak hızla büyüyen kentlerin çeperlerinde oluşan gecekonduların, zamanla apartmanlaşması, imar programları dışında emrivakilerle gelişen büyük kent parçaları doğurmuştur. Alt yapısız kamu arazileri üzerinde tüm yerleşim maliyetlerinin göçmenler tarafından karşılandığı bu yerleşim biçimine, siyasi otorite tarafından göz yumulmuş, henüz kırılğan olan sanayi için ucuz emek gücünün, mekânda yerleştirilmesi kentsel arazi üretiminin maliyetlerini ödemedi geçekleştirilmiştir. Daha sonraları çıkarılan af yasaları ile kentsel arazi üretiminde olduğu gibi kentsel arsa üretiminin maliyeti, taraflara yüklenmiştir (Kurtuluş, 2008, s.30).

Geçen 50 yılda yürürlüğe giren ve eski evlerin “daire karşılığında “ yüklenicilere verilerek dönüştürülmesini başlatan Kat Mülkiyeti Yasası, gecekonduların apartmanlaşmasına sebebiyet veren İmar Islah Planları Yasası, yapı düzenlerini değiştiren İmar Yasası gibi uygulamalar kentsel dönüşümün ilk örnekleri olarak sayılabilir (Ekinci, 2005, 1). 1960’lardan 1980’lerin sonlarına kadar süren imar afları yoluyla kentsel ve kırsal bölgelerde çeşitlenen kaçak yapılaşma önce meşrulaştırılmış, gecekondu alanları bu yolla düzenli konut alanlarına dönüşmüş sonra da şimdiki dönüşüm süreçlerinin zemini olmuştur. Aynı zamanda bu uygulamalar ile gecekondu sahipleri yeni imar hakları elde etmek olan bu beklentilerini canlı tutacak düzeye gelmiştir. İlk önceleri barınma amaçlı oluşan ve zaman içinde rant odağı haline gelen gecekondu için çıkan imar ıslah planları, Türkiye’de gecekondu alanların yenilenerek kentsel arsa pazarına kazandırılmasına ilişkin ilk çözüm yoludur. 1980’ler ve küreselleşme sonrasında kentlerin ekonomik ve fiziksel mekânda büyümesi ile bu sağlıksız gecekondu alanları yeniden değerlendirirken, bunun farkına varan gecekondu bir zamandan barınma olarak gördüğü gecekondundan en yüksek faydayı elde etme arayışı içine girmiştir (Dündar, 2003, s.66-67).

1980 sonrası neo-liberal ekonomi politikalarının mekânlar üzerinde ki etkisi 1990'lı yıllarda da kendini göstermiştir. 1990'larda dışa dönük kalkınma modeli benimsenmiş, dünya pazarı ile bütünleşme, serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması hedeflenmiştir. Neo-liberal dönüşümle birlikte, devlet kentsel hizmetlerin sağlanmasından çekilmiş, halen devlet eliyle sunulan hizmetlerinde yönetişime ve piyasaya açılması sağlanmıştır. Kentsel toprakların uluslararası sermaye için birikim nesnesine dönüştüğü bu dönem, varlıklı kentlilerin kent merkezlerinin dışına korunaklı alanlara çıkma eğilimi ile çakışmıştır. Bu amaçla talep edilen alanlar ise orman ve gecekondu alanlarıdır (Şengül, 2008, s.62). Bu dönemde güncel planlama literatürüne yerleşen kentsel dönüşüm uygulamalarında, özellikle kaçak gelişmiş ve ıslah planları ile yasallaştırılmış bu bölgeler öncelikle gündeme gelmektedirler. Gecekondulaşmanın yarattığı niteliksiz ve altyapı olanaklarından yoksun, sağlıksız, çöküntü alanları kentsel dönüşüm yaklaşımlarının baslıca uygulama alanı haline gelmiştir. Mevcut arazi kullanımında, kent merkezlerinin yakın çeperinde kalmaları nedeniyle ve genelde de kentsel arsa değerlerinin menkul getirilerinin çok üstüne çıkmış olmasına bağlı olarak, bu alanlar kentsel dönüşüme konu edilmekte ve süreç gayrimenkul eksenli bakış açısıyla ele alınmakta ve rant temelli olarak düzenlenmektedir (Yapıcı ve Türkün, 2008, s.50). Büyük kentlerdeki gecekondu alanlarının dönüşümü üzerine yoğunlaşan projelere, Portakal Çiçeği Vadisi, Dikmen Vadisi ve Kuştepe Kentsel Dönüşüm Projesi örnek verilebilir.

1980'lerden sonra değişen birikim, yatırım ve üretim biçimleri ve sanayisizleşme, kentlerde sosyal ve mekânsal açıdan önemli değişimlere yol açmıştır. Kentlerde, sanayi üretimi desantralizasyonu gerçekleştirirken denetim ve koordinasyon fonksiyonları merkezileşmektedir. Merkezi iş alanlarının kentte yer değiştirmesi, yeni ekonomik sektörlerin kentte yer edinmeye başlaması ile kent merkezlerindeki işlevini yitiren eski sanayi ve liman alanlarının, projelerle kent yönetimlerinin prestij mekânı olarak yeniden işlevlendirme süreçleri gündeme gelmiştir (Tekeli, 1998, s.22). Bu konuda, zengin bir potansiyele sahip sanayi bölgelerinin turizm, konaklama ve kültür etkinlikleri imkânları doğrultusunda ele alınması yönünde uygulama çalışmalarının başladığı gözlemlenebilir. Özellikle yerel yönetimlerin önderliğinde bu yeni yaklaşımlara yönelik projeler gündemde

yerini almaktadır. Örneğin, Kartal- Alt Merkez ve Kartal- Pendik Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi ve Küçükçekmece- Avcılar İç-Dış Kumsal Alanı Kentsel Tasarım Projesi gibi iki alanda da gecekondü dönüşümlerinden daha farklı boyutları içeren dönüşümlerle gündeme gelmişlerdir.

1999 yılında gerçekleşen Marmara depremini, kentsel dönüşüm açısından bir milat bir kilometre taşı olarak görmek gerekir (Görgülü ve dig., 2006, 26). Bu tarihten sonra gerek ilgili akademik çevreler gerekse kent yöneticileri, tüm çalışmalarını kentsel dönüşüm üzerine yoğunlaştırmıştır. Özellikle yerel yönetimler, kentsel dönüşüme bir kurtarıcı olarak sarılmışlardır. Özellikle deprem riskleri, hem kent çeperlerindeki hem de yerleşik alanlardaki gelişmeleri yönlendirmekte, risklerin azaltılması/giderilmesi gerekli etkinlik eylem planlamaya yönelik kentsel dönüşüm projelerinin hazırlanmasını ve uygulamasını gerektirmektedir. Bu projeler ile doğal afet riski taşıyan alanların yenilenmesi ve merkezin önemini yitirmesi, yapıların eskimesi gibi süreçler sonrasında terk edilmiş konut alanlarının kısmen korunması, yenilenmesi, sağlıklılaştırılması ve yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, Küçükçekmece Ayazma Kentsel Dönüşüm Projesi ve İkitelli Kayabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi gündemde olan ve afet riski taşıyan bölgelerde uygulanan projelerdendir.

Ayrıca kent içinde tarihi dokunun yoğun en olduğu merkezi bölgeler, orta ve üst sınıfların terk ettiği tarihi alanlar, dar kesimlerin yaşadığı konut alanlarına dönüşmüştür. Günümüzde kent merkezlerinin cazip hale gelmesiyle bu alanlarda yeni kullanıcı grupları görülmekte, bölgelerde soylulaştırma yaşanmaktadır. Kent içinde ki konumları açısından dönüşüm potansiyeli olan bu alanlar, kaybettikleri rantı çekebilmek üzere daha üst gelir grubunu çekebilmek için soylulaştırılarak ticari ve turistik odaklar haline getirilmişlerdir (Yapıcı ve Türkün, 2008, s.50). Özellikle yüksek gelirli kesimin, dar gelirlilerin yaşadığı mahallelere yerleşerek, burada yaşayanları yerlerinden ettiği bir süreç olarak, İstanbul'dan Kuzguncuk, Cihangir, Asmalımescit, Ortaköy, Galata ve Balat gibi semtlerde meydana gelen dönüşümler verilebilir. 1990'lerin başında meydana gelen bu projeler, kent içi

dinamiklerinin etkisiyle oluşmuştur. Rant için yapılan eylemler, ekonomik değişiklikler, emlak spekülasyonları bu bölgelerin kentsel yenileme çalışmalarını başlatmıştır.

Türkiye'nin planlama gündemi, 2000'li yıllardan başlayarak kentsel dönüşüm üzerinde odaklanmıştır. Küreselleşme etkisiyle, ülkemizdeki büyük kentleri küresel sisteme eklemlendirme çabaları hız kazanmış, bunun sonucunda kentlerin çeşitli alanlarındaki dönüşüm faaliyetleri de artmıştır. Neo-liberal siyasi otoritenin de etkisiyle, ülkenin yeni kapitalist sınıfı kentleri ciddi birikim potansiyeli taşıyan alanlar olarak görmeye başlamıştır. (Kurtuluş, 2005, 6). Dünyadaki çeşitli dinamiklerin de etkisiyle örgütlenmede ağırlık merkezi, kamu kurumlarından, yerel yönetim ve özel sektör işbirliğine kaymıştır. Kentsel alanlarda genişletilmiş yeniden üretimin bir parçası olan mekânın yeniden üretimi için gerekli yasal altyapı (Kurtuluş, 2008, s.30), bu yıllarda sağlanmaya başlamıştır. 2000'li yıllarda çıkan yasalar ile belediyelerin yetki alanı genişletilmiş, kentsel dönüşüm projelerinin finansmanını sağlayan ve uygulayan Toplu Konut İdaresi'ne yerel yönetimlerinde yetkilerini de aşan nitelikte bir güç verilmesi ve neredeyse bir bakanlığın yetkilerine kavuşturulması sağlanmıştır. Yerel yönetimler, kentsel alanın dönüşüm niteliklerini belirlemekte olup kent toprağı üzerinde kar amaçlı faaliyetler yapabilme olanaklarını arttıran, merkezi idarenin görev ve yetki alanına giren konularda bağımsız karar alma ve uygulama yapabilme olanağı kazandıran yetkiler tanınmıştır (Yapıcı ve Türkün, 2008, s.57, Şengül M., 2008, s.63-65). Yasal düzenlemelerin ve tasarıların birlikte değerlendirilecek en çarpıcı gelişme, Türkiye'de kentsel dönüşüm alanlarının “olağanüstü bölgeler” olarak düzenlenmesidir. Üstelik bu “olağanüstü” düzenlemeler, hangi kamu yararı ölçütlerine dayandığı tanımlanmayan projeler için yapılmıştır (Şengül M., 2008, s.64).

Yasalarda yer alan halk katılımı maddesi, “uygulama konusunda bilgilendirme, görüş alma” biçiminde tanımlanmış ve “bunların katılımı” sağlanır denmiştir. Ancak katılımın nasıl sağlanacağı, alınan görüşlerin kararlara nasıl yansıtacağı açıklanmamıştır (Şengül M., 2008, s.67). Değiştirilen kanunlar ile kentsel dönüşüm projesinin uygulanacağı bir bölgedeki mülk sahipleri, önlerine sürülmüş seçeneklerden birini kabul etmek zorunda

birakılmakta ve müzakere koşulları bile oluşmamaktadır (Yapıcı ve Türkün, 2008, s.54). Mülk sahipleri, kentsel dönüşüm projesinin uygulandığı alanda ya aradaki farkı ödeyerek yeni konutlardan satın almak ya da hissesini yatırımcı firmaya satmak zorundadırlar. Kiracılar ise bütünüyle kapsam dışındadır.

Özetle eski kent merkezleri, fonksiyonunu yitiren sanayi alanları, afet riski taşıyan yerleşim bölgeleri, gecekondulu alanları, tarihi konut alanları vb. köhneleşen, sağlıksızlaşan, işlevini yitiren ve çeşitli sorunların yaşandığı kent parçaları, kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent içinde kalmış bu alanlar, ulaşım kolaylıkları, büyük projeler için büyük alanları sağlanması, yapı stoku, altyapı olanakları gibi avantajlarının olması nedeniyle fonksiyon dönüşümün sağlanarak yeni projelerin uygulanmasında ilgi odağı olan alanlar olmuştur. Özellikle İstanbul gibi ciddi rant potansiyeline sahip kentlerde, kent içi arsa talebini karşılamak üzere bir takım yerleşik konut alanlarının yıkılıp yeniden yapılması bir olanak olarak görülmektedir (Yapıcı ve Türkün, 2008, s.50).

3.3 Dönüşüm Örnekleri

Avrupa’da da kentsel dönüşüm çalışmaları, 1950’lerden itibaren çeşitli anlayışlarda gündeme gelmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de kentsel dönüşüm bir kavram olarak özellikle 2003 yılı sonunda iktidara gelen hükümetin gündemdeki konusu olarak (Keleş, 2008, s.449) karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, Avrupa’nın kentsel dönüşüm konusundaki deneyiminin Türkiye için önemli bir veri oluşturduğu düşünülmektedir.

3.3.1 Avrupa’da Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Örnekleri

1980’lerden itibaren etkisini hızla arttıran küreselleşme, Londra’nın küresel ekonomide önemli bir rol üstlenmesini sağlarken, sosyal ve mekânsal anlamda hızlı bir dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Kentsel mekân, özellikle kent merkezi, küresel ekonominin gereksinim duyduğu gerekli altyapı, ofis binaları ve çalışanlarına yönelik konut

alanlarını karşılamak için hızla şekil değiştirirken artan insan hareketliliğine bağlı olarak daha kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Ekonomideki bu gelişmelere karşın kentin bütününün bu olumlu gelişmeden eşit oranda yararlandığını söylemek mümkün değildir. İstanbul ile Londra'nın kent yapısı olarak sahip oldukları benzerliklerden dolayı Londra örneğine yer verilmiştir.

Bir başka örnek olarak ele alınan Rotterdam kenti, yüzölçümü ve nüfusu gibi fiziksel özellikleri bakımından İstanbul ve Ankara karşılaştırılmayacak kadar küçüktür. Liman kenti olan Rotterdam, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanma nedenleri bakımından benzerlikler göstermektedir. Merkezdeki yoğunluk, kentin, çeperlere kadar büyümesine ve ikincil merkezlerin oluşumuna neden olmuştur. Boş kalan kent merkezleri ise fiziksel ve sosyal anlamda çökmüştür. Bu sebeple, bu bölümde Rotterdam kenti de örnek olarak ele alınmıştır.

İspanya, kentleri eski fakat kentleşmesi yeni bir ülke konumundadır. Sanayileşme ve modernleşme sürecinde kentleşme 1960-75 arasında bir patlama yaşamış sonra da 90'lı yılların ortalarına kadar yavaşlayarak devam etmiştir. Hızlı kentleşmenin sonucu olarak, metropoliten alanlar ortaya çıkmıştır. Ulusal katma değerini üçte birini üreten Madrid ve Barselona, İspanya ekonomisinin başını çekmektedir. Tarihi kent dokusu ve kentleşme süreçleri bakımından İstanbul'a benzerlikler gösteren Barselona örnek olarak seçilmiştir.

3.3.1.1 Londra Paddington Bölgesi Dönüşüm Projesi

Paddington, Londra'nın merkezinde yer alan ve kentin en zengin ilçelerinden olan Westminster Belediyesi'ne bağlı bir bölgedir. Proje, mahallenin kente bağlantısını güçlendiren Heatrow ekspresinin faaliyete geçmesiyle birlikte gündeme gelmiş ve Londra'daki yatırımları çekebilecek iş ve konut alanı yaratmak ve sürdürülebilir ekonomik canlılığı oluştururken yerel halkın en iyi şekilde yararlanmasını sağlamak amacıyla başlatılmıştır (Keskin, Öykü ve Yıldırım, 1). Proje kapsamında, yirmi yıl içinde 1.300 yeni konut ve 30.000'den fazla kişiye iş sağlanması planlanmıştır (www.paddingtonwaterside.co.uk, 2009).

Şekil 1: Paddington Bölgesi Genel Görünüm
Kaynak: www.paddingtonwaterside.co.uk

Proje; 1998 yılında mülk sahipleri, yatırımcılar ve bölge içerisinde yer alan sağlık-ulaşım firmalarının katılımıyla oluşturulan “Paddington Waterside Ortaklığı” çerçevesinde geliştirilmiştir. Ortaklık, proje uygulamalarının bölgeye sosyal, fiziksel ve ekonomik olarak uygunluğunu sağlamak için yerel yönetim, okullar, gönüllü kuruluşlar gibi yerel organizasyonlar ve özel sektörle birlikte çalışmaktadır. Bu çalışma, ortaklığın kurduğu dört farklı birim (Paddington Businesses Improvement District (BID), Paddington First, Time for Paddington, Inpaddington) tarafından gerçekleştirilmektedir. Ortaklığın eylemleri dört ana başlık altında toplanmaktadır;

➤ Paddington bölgesini pazarlamak: Ortaklığın asıl amacı bölgenin imajını yükseltmektir. Bu doğrultuda Paddington BID, bölgeye medyanın, iş çevrelerinin ve turistlerin ilgisini maksimize edecek ve yerel halkın ve işletme sahiplerinin Paddington’ın geleceğini belirlemeye katılmalarını sağlayacak bir dizi faaliyet programı planlamakta ve uygulamaktadır. Bu doğrultuda ortaklık, üyelerinin yaptıkları işleri tanıtıcı projeler geliştirmek, tanıtım amaçlı yazılı ve görsel materyaller hazırlamaktadır.

Şekil 2: Paddington Bölgesi Hastane, Otel ve Müze Binaları
Kaynak: www.inpaddington.com

➤ Yerel ekonomik gelişmeyi sağlamak: Ortaklık Paddington'daki yerel ekonominin güçlendirmek ve canlı kalması için çalışmalar yapmaktadır. Yaratılan yeni iş olanaklarına erişimde yerel halka öncelik tanınmasına karar verilmiş, bu sebeple yerel halka iş fırsatlarına erişimde yardım edecek birim olan Paddington First kurulmuştur. Paddington First, iş ilanları ile iş başvurularını eşlemekle beraber farklı sektörlerdeki eleman ihtiyacına göre çeşitli programlar geliştirmektedir. Bu kapsamda işverenlerin talep ettiği yeteneklere göre eğitim kursları, öğrenciler için kariyer programları sağlanmaktadır.

Şekil 3: Paddington Bölgesi Ofis ve Konut Binaları
Kaynak: www.inpaddington.com

➤ Sosyal projeler oluşturmak: Bu konu ile ilgili çalışan Time for Paddington, yerel firmalar ve gönüllü organizasyonlar arasında köprü görevi görmekte, ihtiyaçlara göre projeler oluşturarak özel sektörün bu tür projelere fon sağlaması ya da gönüllü olarak

destek vermesi için çalışmaktadır. Bu tip projelerin başında eğitim projeleri gelmektedir. Sağlanan maddi yardımlar, okul arazilerinin iyileştirilmesi ve ek projelerin (dil, konuşma, tedavi gibi) geliştirilmesi gibi faaliyetlerde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra ortaklıkta yer alan yerel firmalar, okulların talep ettiği bazı projeleri doğrudan kendileri uygulamakta ya da iş gücü ve kaynak sağlayarak katkıda bulunmaktadır.

Şekil 4: Paddington Bölgesi Gönüllü Çalışmaları

Kaynak: www.paddingtonwaterside.co.uk

➤ Kamu mekânları sağlamak: Proje kapsamında, ofis, konut, alış-veriş, sağlık ve boş zaman faaliyetlerini içerecek şekilde yaklaşık 8 milyon m²lik bir alanının yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. Projede, ilginin sürdürülebilmesi ve bölgenin imajını düzeltmek için yüksek kaliteli kamusal alanlar oluşturmayı amaçlamıştır. Kamu mekânlarının oluşturulmasında ortaklığın üzerinde durduğu konu, yeni gelişmelerin mevcut doku ile uyum ve bütünlük içinde olmasıdır (www.paddingtonwaterside.co.uk, 2009).

Şekil 5: Paddington Bölgesi Ortak Kullanım Alanları

Kaynak: www.inpaddington.com

3.3.1.2 Rotterdam Kop van Zuid Dönüşüm Projesi

Avrupa'nın en büyük limanını barındıran Rotterdam'ın küreselleşen dünya şehirlerinin rekabet ortamındaki pozisyonunu arttırıcı, güçlendirici prestij projeleri yapılması kararı alınmıştır. Bu projelerde vurgu, kentin ekonomik gücüne kaydırılmıştır. Kentin, konut ve ekonomik sektörlerde geliştirilmesi, istihdamın arttırılması, kentin imajının güçlendirilmesi, saygınlığını arttıracak yapıların yapılması ve kente turistlerin çekilmesi amaçlanmıştır. Kop van Zuid dönüşüm projesi bu projelerden biridir.

Kop van Zuid'de bulunan liman bölgesinin, 1960 ve 1970 yıllarında bölge dışına ve daha batıya kaydırılması ile Kop van Zuid fonksiyonunu yitirmiş ve bölge adeta terk edilmiştir. Bölge işsizlik oranının yüksek olduğu, imajı zayıf, insanlar için yaşama isteği uyandırmayan ve yatırımcıların ilgisini çekmeyen bir hal almıştır. Bu alan için yapılması tasarlanan sosyal konutların planları, 1979 yılında yapılmış ve 1980'lere kadar bu konutlar uygulanmıştır. 1980'de konutların yapımı tamamlandıktan sonra, devlet kentsel yenileme konusunda politikasını değiştirmiştir. Artık, ekonominin gelişmesi, ticari piyasa rekabetinin artması ile birlikte ülkeler arasındaki çekişmeler artış göstermiştir. Rotterdam'ı kalkındırma çalışması kapsamında Kop van Zuid için 1986 yılında dönüşüm planı tasarlanmıştır.

Şekil 6: Kop van Zuid Genel Görünüm
Kaynak: www.urbed.com

Proje, Rotterdam'ın imajını yalnızca yatırımcılar için değil aynı zamanda hali hazırda yaşayanlar içinde değiştirmeyi hedeflemiştir. Projenin çok güçlü sosyal, ekonomik ve fiziksel hedefleri bulunmaktadır. 2010 yılına kadar Kop van Zuid'de 15.000 kişinin yaşacağı ve 18.000 kişi için iş olanağının sağlanacağı tahmin edilmektedir.

Projenin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde birçok aktörün rolü olmuştur. Plan; belediye, devlet yetkilileri ve özel sektör işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu projenin gerçekleşmesine katkıda bulunan kurum ve kuruluşlar şöyledir: Rotterdam Kentsel Alan Planlama Departmanı, Rotterdam Kent Geliştirme Kurumu, Rotterdam Ulaşım Şirketi, Rotterdam Kamu İşleri, Rotterdam Rıhtım Otoritesi.

Projeyi yürüten proje takımı içinde yerel halkla iletişimi sağlayan “İletişim Takımı” ve yerel halkın projeden faydalanması için geliştirilen “Ortak Çıkar Programı” bulunmaktadır. 1986 yılında tasarlanan proje 1991 yılında kent konseyi, 1994 yılında ise ulusal hükümet tarafından onaylanmıştır. Bu proje doğrultusundaki eylem planı:

➤ Kenti yeniden birleştirmek: Ulaşım planları ile kent merkezi ile bağlantısını sağlamak (Erasmus köprüsü, yeni metro istasyonu)

Şekil 7: Erasmus Köprüsü ve Metro İstasyonu
Kaynak:www.urbed.com

➤ Kentin imajını değiştirmek: İş yerleri, konut alanları, eğitim ve rekreasyon alanlarının bulunduğu yaşanabilir bir bölge yaratmak, kamu mekânları da dahil olmak üzere mimarisi kalitesi yüksek binalar tasarlamak, eski binaları yeniden kullanıma sokmak

Şekil 8: Kop van Zuid Ofis ve Konut Binaları
Kaynak:www.urbed.com

✓ Rotterdam'ın pozisyonunu yeniden değiştirmek: Kenti yatırımcılar ve modern endüstri için çekici hale getirerek Rotterdam'ın ekonomisini değiştirmek, insanlar için yaşamak isteyecekleri ve iş bulabilecekleri bir mekân sağlamak

✓ Bütün kesimlerin projeden yararlanmalarını sağlamak: Ortak Çıkar programı ile yerel halka iş fırsatlarına erişimde yardımcı olmak, yerel küçük işletmelere asistanlık yapmak, yerel halkı girişimcilik konusunda teşvik etmek, gelir seviyesi düşük yerleşim yerlerinde fiziksel iyileştirme projeler ve sosyal refahı artırıcı sosyal programlar oluşturmak ve uygulamak

Şekil 9: Kop van Zuid Alışveriş Alanı ve Rıhtım
Kaynak:www.urbed.com

Erasmus köprüsü ve metro istasyonu, projenin ilk etabında gerçekleştirilmiştir. Böylelikle kamusal ulaşım ağları geliştirilmiş ve eski demiryolu depoları üzerinden geçen

yeni bir yol ağı ile güneydeki otoyollar ile bağlantı sağlanmıştır. İkinci etapta ise kentin imajının yenilenmesi için, gayrimenkul, ticaret ve kültür alanları gibi birçok farklı birim bir arada düşünülmüş ve bu yapılar ünlü mimarlar tarafından tasarlanmıştır. Kentte konutlar, iş yerleri, parklar, yürüme alanları, otoparklar inşa edilmiştir. Köprünün Kop van Zuid ile bağlandığı noktada, geniş bir meydan oluşturulmuştur. Günümüzde bu bölgeye “Mass nehri üzerindeki Manhattan” denmektedir. (Kop van Zuid Case Study, 2006).

3.3.1.3 İspanya - Barselona Poble Nou 22@BCN Dönüşüm Projesi

Barselona, nüfusuyla yoğunluğu en yüksek Avrupa kentlerinden biri olma konumundadır. Nüfusu 4,3 milyon olan ve yaklaşık 2 milyon kişiye iş imkânı sağlayan Barselona, İspanya ekonomisinde ki payı oldukça büyük olan bir kenttir.

Şekil 10: Poble Nou Genel Görünüm

Kaynak: www.22barcelona.com

Dünya’da 1970’ler boyunca yaşanan dönüşümlerden bütün sanayi kentleri gibi Barselona da derinden etkilenmiş ve o dönemde giderek ciddi bir ekonomik kriz içine girmiştir. 1980’lerin ortalarından itibaren bu politikalarda önemli değişikliklere gitmiş ve daha dışa dönük bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır. 1992 Olimpiyatlarını Barselona’nın gelişmesi açısından büyük bir fırsat olarak gören kent yönetimi, başlangıçta

bu fırsatı daha çok yerel siyasal hedefler çerçevesinde algılamıştır. Ancak bu algılama giderek yabancı sermayeyi çekmek, kenti bu amaçla uluslararası arenada tanıtmak gibi daha geniş boyutlar kazanmıştır. Bu süreçte Barselona'nın, Avrupa çapında bir servis merkezi yapmayı amaçlayan bir modele yöneldiği görülmüştür. Barselona, yeni kimliği ile İspanya'nın teknoloji platformu haline gelmeyi hedeflemiştir (Sökmen, 2007, 16). Poble Nou bölgesinin bu anlamda böylesine bir dönüşüm yatırımını olanaklı kılabilecek birçok avantajı bulunmaktadır. Bunlar, alanın eskiden beri var olan sanayi karakteri, metropoliten alan içindeki merkezi konumu, kolay ulaşılabilirliği, üretime dönük kentsel dokusu ve hali hazır yapı stoğudur.

Eski bir sanayi bölgesi olan Poble Nou'nun bilgi teknolojisi üzerine odaklı yenilikçi ve üretken bir alana dönüştürecek olan proje, Barselona Kent Konseyi tarafından 2000 yılında onaylanmıştır. Bu bölgenin zon numarası 22a iken yeni durumda 22@ olarak tanımlanmaktadır. Bu da alanın yeni kimliğine uygun bir kodlamayı ve projenin adını ifade etmektedir. Proje, işlevini yitirmiş bir alana teknoloji firmalarının çekilmesi ile bir yeni ekonomi ve kültür alanı yaratılması hedeflemiştir. Proje kapsamında bölgenin çekici hale gelebilmesi 3,2 milyon metrekarelik işyeri alanı yaratmak, kamu tesisleri ve rekreasyon alanlarının arttırmak, sosyal konutlarda yaşayanlar için 4000 adet konut inşa etmek, eski dokuyu iyileştirmek ve 100 bin kişi için iş imkânı yaratmak gibi hedefler bulunmaktadır. Böylelikle proje, işlevini yitirmiş bir alana teknoloji firmalarının çekilmesi ile üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, iletişim sektörünün, sosyal ve kamu alanlarının olduğu bir yeni ekonomi ve kültür alanı yaratacaktır (www.22barcelona.com, 2009).

Projenin gerçekleşmesindeki en önemli kurum, Belediye ve Belediye Başkanı'nın kendisi olmuştur. Belediye'nin projenin hayata geçirilmesinde işbirliği yaptığı diğer aktörler ağırlıklı olarak bilgi ve iletişim sektörü firmaları, uzmanlardan oluşan danışma kurullarıdır. Barselona Kent Konseyi tarafından projeyi yürütmek üzere 22@BCN Belediye Topluluğu adında bir şirket kurulmuştur. Bu topluluk planlanan uluslararası projeler, bilim, eğitim ve kültürel alanda yapılacak aktiviteler ve inşaat ve altyapı faaliyetlerini yürütmekten sorumludur.

Proje, bölge için sürdürülebilir kent, ekonomi ve sosyal yenilenme amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için:

✓ Kentsel gelişim: Modern bina, tesis, altyapı ve servis planlayarak destek olunması öngörülmektedir. Projenin ilk etabı, kamu tesisleri, sosyal konutlar ve rekreasyon alanları sağlamakla birlikte öncelik olarak eski sanayi binalarının restore edilmesi, geleneksel ekonomik aktivitelerin iletişim ve bilgiye dayalı ekonomiyle birleştirilmesi için fiziki şartların yerine getirilmesi oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu başlıkta işyerlerinin teknolojik ihtiyaçlarına cevap verebilecek altyapı, modern ve etkileyici konut ve ofis alanları inşası yer almaktadır.

✓ Ekonomik gelişim: Şirketler için teknoloji merkezleri, ağ, yetenek, danışmanlık gibi servisler sağlamak, üniversitelere ve araştırma merkezlerine ev sahipliği yapmak, öğrenciler ve araştırmacılar için konut alanları sağlamak gibi destekler sunulması planlanmıştır. Bu tip servisler içinde şirketler için proje kapsamında geliştirilen program ya da organizasyonlar aracılığı ile finans sağlamak, projenin yoğunlaştığı medya, IT, enerji, tasarım gibi her bir sektör için kar amacı gütmeyen kuruluşların yardımıyla üniversitelerden ve araştırma merkezlerinden teknoloji transferi yapmak, gene sektörlerin ihtiyacına göre periyodik olarak eğitim programları, konferanslar, tanışma toplantıları düzenlemek bulunmaktadır.

✓ Sosyal gelişim: Sosyal ve kültürel tesisler, sosyal amaçlı programlarla profesyonellere ve yaşayanlara daha kaliteli yaşam sunarak sağlanması planlanmıştır. Profesyonellere çalışıp yaşayabilecekleri ve yeni fikirler üretecekleri bir çevre, iş ilişkilerini geliştirici etkinlikler ve bu etkinliklerin gerçekleştirecekleri mekânlar, şirketlere ve yeni gelen profesyonellere danışmanlık hizmeti sağlamak gibi aktiviteler bu başlıkta yer almaktadır. Yaşayanlara ise kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve programlar aracılığı ile eğitim ve araştırma programları düzenlemek, aile ve yaşlılar için sosyal projeler geliştirmek yer almaktadır. Proje, aynı zamanda çeşitli kültür programları ile genel kültür ve sanatsal

aktivitelere ev sahipliği yapmakta, bağımsız sanat akımlarının gelişebilmesi için ortak kullanım mekânları tasarlanmaktadır. (www.22barcelona.com, 2009)

Şekil 11: 22@ Barselona Projesi Broşürü Sunum Kapağı
Kaynak: www.22barcelona.com

Proje başlangıcından Aralık 2008'e kadar eski sanayi alanının %67'lik kısmı yenilenmiş, iki milyon metrekare üzerinde yeni tesis inşa edilmiş, 1.441 adet çoğunluğunu IT, medya, enerji ve tasarım sektörlerini içeren şirket bölgeye taşınmış ve yeni çalışan sayısı yarısı üniversitelerde olmak üzere 42 bini geçmiştir (www.22barcelona.com, 2009).

Bu proje örnek olarak verilen diğer iki projeden farklı olarak halkın katılımı konusunda, yeterli çaba görülmemektedir. Proje bir kültür projesi olmasına karşın, tabandan yukarı bir katılım sağlanmamıştır. Yapılan bütün gönüllü faaliyetler ve sosyal programlar şirketlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve diğer projelerde ki gibi özellikle yerel halkın projeden faydalanmasını sağlayacak araçlar bulunmamaktadır.

3.3.2 Türkiye'de Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Örnekleri

Türkiye'de özellikle 1990'lardan sonra büyük alanları kapsayan, ortaklıkları ve stratejik eylem planlarını gerektiren büyük çaplı kentsel dönüşüm planları gündemde olmuştur. Bu projeler ile doğal afet riski taşıyan alanların yenilenmesi ve merkezin önemini

yitirmesi, yapıların eskimesi gibi süreçler sonrasında terk edilmiş konut alanlarının kısmen korunması, yenilenmesi, sağlıklılaştırılması ve yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. İstanbul’ da daha çok eski kent dokularının korunarak kültür değerlerinin canlandırılmasına yönelik bina ölçeğinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilirken, Ankara’ da bu projeler kendini gecekonduların kent ekonomisine katılımını hedefleyen projeler olarak göstermektedir.

Bu projelerden Ankara’da uygulanmış olan Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi, gecekondular için hazırlanan ilk kentsel dönüşüm projesi örneğidir. Proje, hem özel şirketlerin ve kamu ortaklığının kurulduğu ve halkla uzlaşma yoluna gidildiği hem de gecekondular için ıslah imar planları dışında tasarlanan ilk kentsel dönüşüm projesi olması sebebiyle örnek olarak ele alınacaktır. İstanbul’da ise gene ıslah imar planları dışında ilk dönüşüm projeleri önce Ortaköy, Kuzguncuk, Arnavutköy’de, daha sonra ise Cihangir, Asmalımescit, Galata ve Fener-Balat’ta uygulanmıştır. Fener-Balat projesi, bireysel tercihler ya da sınıfsal hareketler değil, doğrudan doğruya kurumların rol aldığı ve soylulaştırma ile sonuçlanması sebebiyle örnek olarak yer verilmiştir. Gene İstanbul’da 1999 Marmara depreminin ardından, büyük alanları kapsayan, büyük çaplı kentsel dönüşüm planları gündemde olmuştur. Bu projeler ile doğal afet riski taşıyan alanların yenilenmesi ve merkezin önemini yitirmesi, yapıların eskimesi gibi süreçler sonrasında terk edilmiş konut alanlarının kısmen korunması, yenilenmesi, sağlıklılaştırılması ve yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. Örnek olarak ele alacağımız Zeytinburnu Kentsel Yenileme Projesi, gündemde olan ve afet riski taşıyan bölgelerde uygulanan projeler arasında ele alınacak olan projedir.

3.3.2.1 Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi

Kamu-özel sektör ortaklığıyla uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin ilk örneklerinden biri Dikmen Vadisi Projesi’dir. Proje, Ankara’nın önemli bir kentsel omurgası olan ve 1960’lardan beri gecekondulaşmanın yaşandığı vadinin, kentsel ölçekte

bir yeşil alan ile ticaret ve kültür yatırımlarını içeren bir çekim merkezi haline gelmesini hedeflemiştir (www.kentselyenileme.org, 2009).

1989 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra da Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Çankaya Belediyesi tarafından kurulan Metropol İmar AŞ. vadinin dönüşümü için “Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi”ni hazırlamıştır. 1989 yılında onaylanarak uygulamaya konan proje, beş kilometre uzunluğundaki vadide yaklaşık 300 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Amaca yönelik olarak vadi, tüm gecekondulardan arındırılacaktır. Ayrıca, yatırımların kaynağını sağlamak amacıyla vadi tabanındaki yeşil dokunun korunması temel alınarak, konut, işyeri ve kültürel tesislerin de yapımına planda olanak sağlanacaktır. Böylece vadinin kentin tüm kesimleri için hizmet veren bir rekreasyon ve kültür alanına dönüştürülmesi öngörülmüştür (Sönmez, 2006, s. 124, Göksu, 2003, s.273).

Alanın sağlıklı dönüştürülmesi için ilk olarak, bölgede hak sahibi olan gecekondulu sahiplerinin proje içine katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Halkın, alınan kararlara katılabilmesi ve söz hakkı olabilmesi için “Proje Karar Kurulu” oluşturulmuştur. Bu kurulda, belediye başkanları, şirket yöneticileri, gecekondulu hak sahiplerinin kurdukları mahalle kooperatiflerinin yöneticileri ve mahalle başkanları yer almıştır (Göksu, 2003, s.273).

Birinci etabın inşaatına başlamadan önce gecekondulu sahipleri ile aşağıdaki ilkeler bazında uzlaşma sağlanmış ve bu maddeler aşağıdaki şekilde ayarlanmıştır (www.kentselyenileme.org):

- ✓ Vadide yapılacak olan konutlardan yalnız hak sahibi yararlanabilecektir.
- ✓ Hak sahiplerine verilecek konut büyüklükleri hesaplanırken, mevcut arsa ve gecekondulu büyüklüğü baz olarak alınacaktır.
- ✓ Hak sahiplerine verilmesi planlanan 80m² büyüklüğün karşılığı belirlenen ortalama puanın altında kalanların ilave bedel ödemeleri, üstünde kalanların ise bedel almaları gerekmektedir.

✓ Her hak sahibi tek bir konut alabilecektir, konutlar yapılarına kadar hak sahiplerine kira ödenecektir.

Projenin birinci etabında hak sahiplerine verilmek üzere tasarlanan konutlar, 80 m2 büyüklüğünde ve görece düşük kalitede inşa edilmiştir. Toplam 180 bin m2’den oluşan bu etap 2000 yılında tamamlanmış ve yapılan 404 adet konutun 330’u hak sahiplerine kura ile teslim edilmiştir. Ayrıca, hak sahipleri için yapılan konutların yanı sıra vadede projenin finansmanında kullanılmak üzere lüks konut ve işyeri kullanım alanları da yapılmıştır. “Kültür Köprüsü” adı verilen 26 katlı lüks yapıda 219 konut ve 60 ticari birim bulunmaktadır (Sönmez N.Ö., 2006, s. 124).

Şekil 12: Dikmen Vadisi’nden Görüntüler

Kaynak: www.kentsyenileme.org

1994 yılı yerel seçimlerinden sonra değişen kent yönetimi, projenin ilk etabının uygulanmasından sonra ortaya çıkan kentsel rantın piyasa lehinde geliştirilmesi ve uygulanması yoluna gitmiş ve projede bu amaçla birçok değişiklik yapılmıştır (Sönmez N.Ö., 2006, s.124). Beş etaptan oluşan projenin ikinci etabı da tamamlanmıştır. Üçüncü etap ise 14 Ocak 2005’te kabul edilmiş ve planın adı, “Dikmen Vadisi 3.Etap Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi” şeklinde değiştirilmiştir (www.ankara-bld.gov.tr). Bütün karşı çıkmalara rağmen yapımına Mart 2006’da başlanan üçüncü etap, Ekim 2009’da tamamlanmış, yapılan 1.134 konuttan 303’ü hak sahiplerine dağıtılmıştır (www.haberler.com, 2009).

Projenin ilk etabında, klasik kamulaştırma yerine hak sahipliliği koşullarını sağlayan gecekondü sahipleri ile taşınmazlarına karşılık, proje içinde yapılacak konutlara

sahip olmaları ve diğer ticari yatırımlar ile kaynak yaratma ilkeleri çerçevesinde bir model üretilmiştir. Katılımcı yaklaşımın gereklerinin yerine getirilmeye çalışıldığı proje, bu açıdan örnek bir proje olmuştur. Bu projenin uygulanmasında ki önemli olan noktalardan birisi de batıda olduğu gibi önemli bir akademisyen desteğinin varlığıdır (Şahin, 2006, s. 114). Fakat proje sonucunda alanda inşa edilen konutların değerleri önceden biçilenden fazla olunca, gecekondu sahiplerinin bazıları konutlarını satarak alandan ayrılmıştır. Ayrıca projenin ilerleyen etaplarında başlangıçta yeşil alan olarak ayrılan alanlar, yüksek rant elde edilmesine bağlı olarak konut alanına çevrilmiştir. Gelineen noktada Dikmen Vadisi artık bir yeşil ve rekreasyon alanı değil, Ankara kent merkezinde yer alan en lüks konut alanlarından biridir. Oluşturulan yeni çevrede oturan gecekondu sahiplerinin oranı %38'e kadar gerilemiştir (Türker, 2003 aktaran Sönmez N.Ö., 2006, s. 125). Vadi, Milli Eğitim Bakanı'ndan Amerikalı diplomatlara kadar birçok kişinin tercih ettiği başkentin en lüks bölgesi haline gelmiş, yükselen modern binaları ile kentsel dönüşüm projelerinin en çarpıcı örneği olmuştur (www.cnnturk.com, 2009).

Şekil 13: Dikmen Vadisi Üçüncü Etap'tan Görüntüler
Kaynak:www.parkvadieleri.com

Ankara Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde 17 Şubat 2006 tarihinde "Dikmen Vadisi 4. ve 5. Etap Kentsel Dönüşüm Projesi" karara bağlanmış, bölgede 2.786 hak sahibi olmak üzere 8.000'den fazla konutun yapımı planlanmıştır. Bölge halkı, kendilerine sorulmadan tasarlanan projelerin belirli bir azınlığa, özellikle de projeyi yapıp yürüten kamu ve/veya özel idarecilere ve çevrelerine rant sağlamak amacıyla yapıldığı gerekçesiyle

hukuk mücadelesiyle birlikte eylemler düzenlemiştir (www.dikmenvadisi.org, 2009). Mayıs 2009'da da Ankara Büyükşehir Belediyesi aldığı kararla "Dikmen Vadisi Kentsel Projesi"nin dördüncü ve beşinci etaplarını iptal etmiştir. Kamulaştırma yapılan ev ve arsaların bedellerinin üç ay içinde belediyeye geri ödenmesi şartıyla taşınmazların sahiplerine iade edileceği ve konut karşılığı sözleşme yapan vatandaşların ödedikleri taksitlerin geri ödeneceği kararda, hiçbir gerekçe belirtilmemiştir (Çakır, 2009, 2).

3.3.2.2 Fener - Balat Rehabilitasyon Programı

Fener ve Balat semtleri, Tarihi Yarımada'da, batıda tarihi kara surları, güneyde Haliç arasında kalmış bir bölgedir. Rum, Musevi ve Ermenilerin toplumsal ve kültürel yaşantılarının odak noktası olan bu bölgelerin köhneleşmesi, 1950'li yıllardan sonra Anadolu'dan gelen göçmenlerin, gayrimüslim azınlıkların yerini almalarıyla başlamıştır. Bölgede zaten kötü olan sosyal ve ekonomik koşullar, 1980'li yıllarda Haliç'in de sanayisizleştirme sürecinin kurbanı olmasıyla daha da kötüye gitmiş ve bu semtlerde ticari canlılık yok olmaya başlamıştır (İslam, 2006, s.55). 1990'ların sonlarında, harap yapıların bulunduğu Fener ve Balat, tümüyle bir yıkıntıya dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bazı yapılar tamamen çökmüştür, ayakta kalabilenlerin %20'si ise gayet kötü durumda kalmıştır. Fiziksel problemlerin yanı sıra, bölgede çözülmesi gereken sosyal problemlerde artmıştır (www.fenerbalat.org, 2009).

Şekil 14: Fener-Balat Restorasyon Öncesi Sokaklar
Kaynak: www.fenerbalat.org

Balat ve Fener'in istisnai bir kentsel potansiyeli vardır. Kentin tam merkezinde kurulmuş olan Balat ve Fener, Fatih ilçesinde homojen olarak kurulmuş olan yegâne semtlerdir. Bu semtler, kentsel ve mimari kaliteleri oranında önemli özellikler ve tarihi bir birikim taşımaktadırlar. 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat Konferansı sonuç bildirgesinde, "sosyal ve çevresel haklara saygı gösteren kent politikalarının benimsenmesi" için yapılan çağrı sonucunda Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı, bu yaklaşım için olası bir model olarak düşünülmüştür. Bu çerçevede Fener – Balat semtlerinde, 1997-98 yılları arasında Fatih Belediyesi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve UNESCO, Fener ve Balat semtleri Rehabilitasyon Programı fizibilite çalışmasını birlikte finanse etmişlerdir. Proje, fizibilite çalışmasının ışığında 2003 yılında Avrupa Topluluğu ve Fatih Belediyesi'nin ortak bir çalışması olarak başlamıştır. Barcelona Belediyesi'nin kısmen sahip olduğu bir yapım şirketi olan FOMENT Ciutat Vella SA liderliğindeki bir konsorsiyum ile imzalanan hizmet sözleşmesi uyarınca, görevlendirilen uzmanlardan oluşan bir Teknik Destek Ekibi, Fatih Belediyesi'ne programın uygulanmasında yardımcı olmaktadır. Konsorsiyumun diğer üyeleri, IMC Danışmanlık Şirketi (İngiltere), GRET (Fransa) ve Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (Türkiye)'dir (www.fenerbalat.org - www.fatih.bel.tr, 2009).

Program içerisinde amaçlanan eylem planını dört başlık altında sıralamak mümkündür:

- ✓ Restorasyon: 200 adet evin restore edilmesi
- ✓ Sosyal Merkez: Fener Balat Semtlerinde eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi amacıyla, STK'lar tarafından işletilecek çok yönlü bir sosyal merkezde mesleki eğitim, okuma yazma kursları, beslenme eğitimi, matematik ve bilgisayar kurslarıyla çocukların okul sonrası eğitimlerinin desteklenmesinin sağlanması
- ✓ Katı Atık Yönetim Stratejisinin Geliştirilmesi: Program alanında temiz bir çevrenin oluşturulması ve katı atıkların yeniden kullanılabilir hale gelmesine yönelik eğitim kampanyaları

✓ Balat Çarşısı: Çarşının alt yapı ihtiyaçları dikkate alınarak çarşıdaki dükkânların restorasyonun yapılması

Şekil 15: Fener-Balat Restorasyon Öncesi ve Sonrası Bazı Binalar
Kaynak: www.fenerbalat.org

Etaplar boyunca ihale yoluyla çeşitli firmalar tarafından restorasyon çalışmaları yapılırken bir yandan da semtlerde yaşayan gençlere ve kadınlara hizmet vermek amacıyla bir Sosyal Merkezin kurulması ve işletilmesi çalışmaları sürdürülmüş, sosyal merkezi işletmek üzere “İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı” İKGV Eylül 2005 başlarında resmi olarak çalışmalarına başlamıştır. Merkezde okuma-yazma ve meslek eğitimi kurslarının yanı sıra beslenme ve çocuk bakımı eğitimi, aşı programı düzenlenmekte ve basit tedaviler için bir klinik ile bir de kreş bulunmaktadır. Mahalle sakinlerinin projeye katılımları, teknik destek biriminin organize ettiği toplantılar yoluyla sağlanmıştır (www.fatih.bel.tr, 2009).

Proje, Temmuz 2008’de 121 binanın, Tarihi Balat Çarşısı’nın ve Sosyal Merkez Binası’nın restore edilmesiyle Temmuz 2008’de tamamlandı. Rehabilitasyon projesinin uygulama sonuçlarına bakıldığında, restorasyon ayağında hedeflenen 200 sayısına bütçe ve zaman kısıtları nedenleriyle ulaşılamamış; katı atık yönetimi ayağı ise ancak kısa bir süre uygulanabilmiş; restorasyon sırasında semtte iş ihtiyacı olanların çalıştırılması hedefi ise hiç uygulama imkânı bulmamış, hatta Pekerler İnşaat’ın işçileri arasında yabancı uyruklu ucuz iş gücünün tercih edildiği gözlemlenmiştir (Sarioğlu, 2009, 13).

Her ne kadar, bu kredilerin, mülklerini 1997 senesinden önce alan bireylere yönelik olduğu belirtilmişse de, bölgeye araştırmacı-gazeteci, akademisyen, sanatçı çevresinden ilginin arttığı, özellikle 2003 yılında projenin uygulanmaya başlanmasıyla, bu ilginin yatırıma dönüşmesi bağlamında en büyük yoğunluğun yaşandığını söylemek mümkündür. Bu görüş, bölgedeki emlakçılar, semt sakinleri, esnaf tarafından yaygın olarak ifade edilmekte ve basında da bunun yansımaları kolaylıkla izlenmektedir. Bir yenileme projesi olarak gerçekleştirilmeye çalışılan bu projenin uygulamaya başlanması ile gerçekleşen etki, soylulaştırmaya yol açmıştır. Bu süreç, mülkiyet piyasasındaki el değiştirmeler, spekülasyonun ve buna bağlı yerinden etmeler ile sosyal bir değişime neden olmaktadır (Şen, 2006, s.65).

3.3.2.3 Zeytinburnu Pilot Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi

1999 Yılında Marmara Bölgesi'nde yaşanan deprem ve gelecekte olması bilimsel olarak tespit edilmiş bulunulan Marmara depreminin ortaya koyduğu tehdit dolayısıyla, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Japon İşbirliği Ajansı ile birlikte 2002 yılında İstanbul ili Sismik Mikro- Bölgeleme Dahil Afet Önleme/ Azaltma Temel Planı Çalışması olarak bilinen JICA raporu hazırlanmıştır. Bu rapor doğrultusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'ne "İstanbul Deprem Master Planı"nı hazırlatmıştır. Plan çerçevesinde yerel eylem planları önerilmiş ve Zeytinburnu kentsel dönüşüm uygulamaları için pilot alan seçilmiştir. (www.ibb.gov.tr, 2009, Özçevik ve diğ., 2007, s. 86)

Zeytinburnu, İstanbul'un tarihi kent merkezinin batısında yer almaktadır. Mevcut doku kuzeyde sanayi dönüşümlü merkezi iş alanı, doğuda tarihi yarımada ve surlar; güneyde Marmara denizi kıyı şeridi; batıda ise hipodrom alanıyla çevrilidir. Tarihi yarımada ile surlarla ayrılmış, E-5 karayoluna sınır ve havalimanına 20 dakikalık mesafededir. 25 bine yakın işyeri, 10 bin civarındaki imalathanesi ve 170 fabrikası ile Türkiye'nin en çok üreten ilçelerinden biridir. Birçok sektörü sayesinde yarattığı değerlerle

ülkenin gelirine büyük katkısı olan Zeytinburnu'nda başı çeken iş kolları, tekstil, deri ve demir çeliktir (www.zeytinburnu.bel.tr, 2009).

İstanbul'da ilk üretim yapılanması ile birlikte örgütlü sanayi burada yer seçmiş ve bu alanda ilk kaçak yapılaşmalar görülmüştür. Sanayinin desantralizasyonu ile 1990'ların baslarında dericiler Zeytinburnu Kazlıçeşme bölgesinden taşınmıştır. Eski sanayi faaliyetlerinin bu bölgeyi terk etmesi ile yerlerine yenilerinin gelmesi aynı süreçte gerçekleşmiştir. Bugün apartmanların altında dokuma ve dericilik temelli toptan ve perakende ticareti ve atölyeler yoğunluk kazanmıştır. Deri konfeksiyon mağazaları da bölgede halen yoğun olarak yer almaktadır (Şenyapılı, 1998, s.302-303). Zeytinburnu yaklaşık 16.000 binaya sahiptir ve bunun da yaklaşık %80'i yüksek riskli olarak tanımlanmıştır. JICA tarafından yapılmış olan İstanbul Sismik Mikro-Bölgeleme Çalışması'nda tek tek evler incelenmiş ve Zeytinburnu'nun jeolojik durum açısından birinci derecede riskli alanlar arasında yer aldığı tespit edilmiştir (Özçevik ve diğ., 2007, s. 87).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, İstanbul'u yeniden bir "dünya kenti" yapabilmek ve AB'ye uyum sürecini kentsel anlamda hızlandırmak için, bölgesel gelişim plan ve stratejilerine uyumlu olarak "Kalkınma Modelleri" ile birlikte "Kentsel Dönüşüm Projeleri" yürütmek amacı ile Nisan 2002'de kurduğu İŞAT (İstanbul Şehircilik Atölyesi) (Yapıcı, 2005, 6) Zeytinburnu Pilot Projesini, 2003'de BİMTAŞ'a (Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler Ağaç Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi) ihale etmiştir (www.ibb.gov.tr). 2005 yılında BİMTAŞ bünyesinde İstanbul için bir planlama merkezi olarak kurulan ve İstanbul ile ilgili kentsel dönüşüm faaliyetlerini yürüten İMP (İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi), Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamındaki çalışmalara Temmuz 2005 tarihinde başlamıştır. Projede öncelikle İŞAT tarafından hazırlanmış olan Zeytinburnu Pilot Projesi verileri değerlendirilerek kentsel tasarım projesine altlık oluşturacak analiz ve sentez çalışmaları yapılmış, ardından yerel belediye ile dönüşümün öncelikli alanları tespit edilerek seçilen pilot alanda kentsel tasarım projesi ve mimari proje hazırlanmıştır (www.ibb.gov.tr, 2009).

İ.B.B. Başkanlığı İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi, Kentsel Tasarım Grubu çalışmaları içerisinde yer alan Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi'nin amacı, İstanbul Metropolitan alan bütününde büyük bir problem haline gelen çarpık kentleşme sorununa alternatif olarak, yaşam standartları yüksek, yaşanılabilir, sürdürülebilir, yenilikçi, canlı ve estetik kentsel mekânların üretilmesi vizyonu ile öncelikli olarak deprem riski altındaki Zeytinburnu ilçesinin, ekonomik, sosyal ve mekânsal dönüşümünün sağlanmasıdır. Oluşturulan kentsel tasarım modeli şu şekilde tanımlanmıştır.

- ✓ Ekonomik, sosyal ve mekânsal ilişkilerin birlikte ele alınması.
- ✓ Üst ölçekte oluşturulacak ticaret aksı ile Zeytinburnu'na yeni bir kimlik yüklenmesi ve kentsel dönüşüm için tetikleyici projelerin oluşturulması.,
- ✓ Modeli oluşturacak bütünleştirilmiş yapı adalarının tanımlanması
- ✓ Kademeli yeşil sistemin oluşturulması
- ✓ Yapı adaları içinde ortak yeşil mekân, otoparklar ve çocuk oyun alanlarının oluşturulması
- ✓ Yapı adaları içerisinde çok işlevli yapının oluşturulmasıdır. (Konut+ İş Yeri+Donatı)

Şekil 16: Sümer Mahallesi Proje Görselleri
Kaynak: www.ibb.gov.tr

Sümer Mahallesi, bu ilçenin en sorunlu görünen bölgesi olarak tespit edilmiş ve ilk uygulama alanı olarak burası seçilmiştir. Sümer Mahallesi Deprem Odaklı Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında, 1.280 konut ve işyeri yapılacak, mahallede iç bahçeler, spor tesisleri ve çocuk oyun alanları ve kapalı otopark da bulunacaktır. İlk etapta 642 adet daire ve 22 adet işyeri yapılacak, her dairenin kapalı otoparkı bulunacaktır. İki yılda tamamlanacak ilk etabın 400 milyon TL'ye mal olacağı hesaplanmaktadır. Projenin gerçekleştirilmesi için % 75 “kat karşılığı anlaşma modeli” benimsenmiştir. Buna göre 100 metrekarelik dairesi olanlara dairelerin 75 m2 bedelsiz verilecek, mevcut metrekare ile verilecek metrekare arasında bir fark doğarsa aradaki fark 10 yıllık banka kredisi ile tahsil edilecektir. Projenin temel atma töreni 17 Ağustos 2008 günü gerçekleşmiştir (www.ibb.gov.tr, 2009).

Zeytinburnu'nun İstanbul'un deprem gerçeği ile birlikte kentsel dönüşüm için pilot bölgesi seçilmesi bir rastlantı değildir. Ali Müfit Gürtuna'nın 1999 Marmara Depremi öncesi İstanbul 2023 kent vizyonu için kullandığı; “ Kozmoslaşmış Kentlerin Vizyon Projeleri”, “Bir Uygarlık Atağı Projesi: Mega Kentsel Dönüşüm Projesi” gibi kavramlar, Marmara Depremi ile değişerek; İstanbul'un kentsel dönüşüm projeleri ile depreme hazırlanması halini almıştır (Yapıcı, 2005, 4, Kahraman, 2006, s. 96). Deprem öncesi ilk müdahale edilmesi düşünülen alan Zeytinburnu iken, deprem sonrası projelerde de ilk müdahale alanı Zeytinburnu olmuştur. Bugünlerde ise yeni İstanbul kurgusu ile birlikte, Zeytinburnu da üst sınıf bir mağazacılık fonksiyonu ile üst sınıf bir konut yerleşimi için hazırlanmaktadır (Kahraman, 2006, s.96).

3.4 Bölüm Sonucu

Günümüzde, yıpranmış, eskimiş konut alanlarının ya da işlevini yitirmiş kent parçalarının yenilenmesi için daha kapsamlı bir yaklaşım sergilenmeye başlanmıştır. Fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak çöküntüye uğramış bir kentin sürdürülebilirliğinin sağlanması için kente müdahalelerde bulunmaktadır. Bu müdahaleler genel olarak “Kentsel Dönüşüm” kavramı altında toplanmaktadır.

Gelişmiş batı ülkelerinde, fiziksel eskime, yeni alanlara duyulan gereksinimler, kentin ekonomik olarak yaşadığı değişimler, sosyal ve toplumsal problemler, çevre kalitesi ve sürdürülebilir kent kalkınması gibi çeşitli nedenlerle kentsel dönüşüm eylemlerine ağırlık verilmektedir. Daha çok İkinci Dünya Savaşı'nda hasar görmüş yapıların yeniden yapılanması ile ortaya çıkan kentsel dönüşüm çalışmaları, bu bölgelerin yeniden kazandırılması için uygulanmıştır. Çoğunlukla devlet desteği ile konut ağırlıklı olarak sürdürülen bu çalışmalar ile kent parçalarının yenilenmesi amaçlanmıştır. Ancak, mevcut mahalle sakinlerinin yerlerinden edilmesi ve yerlerine daha yüksek gelire sahip olan bireylerin yerleştirilmesi ile sonuçlanan bu uygulamalar, bir yıkıp yeniden yapmak eyleminden ileriye geçememiştir. Sanayisizleşme süreci ile birlikte işlevsiz kalan eski sanayi ve depolama alanları ile limanlar ve demiryolu garlarının yeniden işlevlendirilmesi kentsel dönüşümün temel sorunu olmuştur. Kent merkezlerinin yeniden işlevlendirilmesi süreci, küresel ilişki ağları içinde olan üst düzey hizmetlerin bu alanlarda konumlanabilmesi için dünya metropollerinin birbirleri ile yarışını getirmiş ve bu mekânlar fiziki olarak yenilenmişlerdir.

Son otuz yılda, Avrupa'nın farklı ülkelerinde, kentin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan dönüşümler, birbirinden farklılık gösteren amaçlar doğrultusunda ve çoklu aktörlerin yer aldığı yönetim kavramı çerçevesinde yapılmaya başlanmıştır. Bu fikirler ve uygulamalar neo-liberal dönemin bir yansıması olarak, plandan çok proje kapsamında ele alınmaktadır. Bu noktada kentlere yapılan müdahale biçimi değişmiştir. Kentsel dönüşüm kavramının kentsel literatüre girmesi ve bir planlama aracı olarak kullanılan kentsel yenileme, iyileştirme, sağlıklılaştırma, yeniden canlandırma kavramlarının yerine ve /veya tümünü içerir şekilde kullanılması ile globalleşen dünya sermayesinin kural ve çıkarlarına göre düzenlenen küresel dünya ekonomi politikasının literatüründe yeniden yapılandırma, özelleştirme, yönetim vb. gibi kavramların kullanılması aynı zamanlara denk düşmektedir (Yapıcı, 2005, 1).

Bu dönemden itibaren kapitalizmin geçirdiği dönüşüme bağlı olarak, kentsel toprak kullanımı konusunda eğilimler değişmiştir. Kentsel dönüşüm, kent ekonomilerini

yeniden canlandırmaya yönelik bir eylem alanı haline gelmiş, oluşan yeni uluslararası rekabet ortamında kentler, kendilerini uluslararası akışlara cazip kılacak projeler üretmeye odaklanmışlardır. Yatırımlar, ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesinin yanı sıra, uluslararası iş çevrelerinin yeni mekânsal taleplerine cevap verecek donanımda modern ofis binaları, güvenli lüks konut yapıları, lüks oteller, kongre merkezleri ve alışveriş merkezleri gibi gayrimenkul eksenli, büyük ölçekli, tüketim odaklı öncü prestij projelerinin inşa edilmesine yönlenmiştir. Yeni birikim olanakları için rekabet eden kentlerde, bazıları avantajlı hale gelmektedir. Özellikle tarihi dokuları korunmuş olan kentlerin bir adım önde ve avantajlı olduğunu söyleyebiliriz. Doğal ve kültür miraslarını korumuş olan bu kentlerin barındırdıkları nüfus ile hızlı bir dönüşüme girmektedir. Kentin zenginleri, yabancılar, yatırımcılar vs. tarihsel doku içinde yeniden konut edinme çabası içine girmekte ve bu yeni talep alandaki rantı yükseltmektedir. Kent yönetimi de bu dönüşümü kültür kenti olma, kültür turizminden elde edilecek olan rantın kent ekonomisine büyük katkı sağlayacağı söylemiyle desteklemekte ve bu yönde yerel-ulusal medyada kentin tanıtılması ve pazarlanmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Böylelikle, kentsel dönüşüm eylemi, köhnemiş kent dokularının topyekûn yıkılıp yeniden inşa edilmesine odaklanan bir kentsel yenileme yaklaşımı olmaktan çıkmıştır. Giderek yerel toplulukların katılımı ön plana çıkmakta, sadece yıkım değil kentsel mirasın korunması da önem kazanmaktadır. İstihdamı artırmak, işsizliği azaltmak, sosyal dışlanmayı gidermek, sosyal donatı alanlarını artırmak, eğitim ile yoksul kesimin kapasitesini artırarak istihdam edilebilirliği sağlamak gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Verilen kentsel dönüşüm uygulamaları örneklerinde görüldüğü gibi, özellikle Avrupa kentlerinde planlama süreci, katılımcı bir anlayışla, mahalle organizasyonları ve kurumlar arasında ortaklık anlaşmalarının oluşturulması ve toplumsal eğitim olanaklarının sağlanması aşamalarını da içererek yapıldığı söylenebilir.

Her ne kadar kentsel dönüşüm olumlu göndermelerle ve meşrulaştırıcı söylemlerle karşımıza çıksa da kapitalizmin geldiği bugünkü aşamada kentsel toprakların metalaşması ve bu pazardaki aktörlerin rekabet ilişkisine teslim edilmesinin zeminini oluşturmaktadır

(Kurtuluş, 2006, s.7). Büyük kentsel yatırımlar, kentsel yenileme projeleri, soylulaştırma girişimlerine bürünen bu süreç, Avrupada dahil bir sosyo-mekânsal yapı olarak kentleri köklü bir dönüşüme tabii tutmaktadır.

Türkiye'deki kentsel dönüşüm sürecinin temel problem konusu ise 1950'li yıllardan itibaren kentlerin biçimlenmesinde belirleyici rol oynayan gecekondu bölgeleri ve ıslah planları ile daha da sağlıksız hale gelmiş olan kentsel alanlardır. Ayrıca 1999 Marmara depreminden sonra afet riski altında bulunan bölgeler, sanayinin kentleri terk edişi sonrasında işlevini yitirmiş sanayi ve depo alanları ve tarihi dokuya sahip kent merkezleridir. Türkiye örneklerinden hareketle kentsel dönüşüm olgusunun ele alınışına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa, şu çıkarsamaları yapmak mümkündür, s. Kentsel dönüşüm, sadece fiziksel mekânın düzenlenmesi olarak algılanmakta, çoğunlukla yıkıp yeniden yapılandırmayı kapsamaktadır. Sosyo-ekonomik yapıyı geliştirmeye yönelik bir çaba sarf edilmemektedir. Projeler, yapı stokunu ve rantı artırmanın bir aracı olmuştur. Çıkarılan yasalarla kent mekânı, yatırım aracı olarak görülmekte, kamu yararı ve halkın katılımı dışlanmakta, kentsel gelişim ve planlama süreci, mekânsal bütünlükten uzak, parçacı ve rant odaklı girişimlere terk edilmektedir. Projelere halkın katılımı olarak algılanan nokta, halkın evlerinin yıkılıp yeniden yapılmasına ikna edilmeleridir. Diğer seçenekler ise yasalara göre kamulaştırma ya da kent dışındaki alanlardaki toplu konutlara sürülmek olmaktadır.

Günümüzde Türkiye'de kentsel dönüşüm, Avrupa sürecinin uzun vadede benimsediği ve uyguladığı projelere benzer söylemlerde fakat kısa süre içinde ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Türkiye pratiğine bakıldığında, kent merkezlerindeki yerel toplulukların sosyal yapılarının bozulması örnekleri, batı kentleri kadar baskın bir problem olarak ortaya çıkmamakta ve algılanmamaktadır. Dönüşüm modelinin, merkezi alanlarda bulunan rant değeri yüksek gecekondu alanlarının, kentsel arsa pazarına kazandırılması esası ile şekillendiği görülmektedir. Büyük kentlerdeki kentsel dönüşüm uygulamaları, yeni bir politik duruma, sorunu yaratan koşullara bir değişiklik getirecek farklı bir uygulamaya işaret etmemekte, tam tersine ortaya çıkan sorunları mevcut aktörler, kapasiteler,

yöntemlerle ele almaya çalışan, hatta muhafaza etmeye çalışan bir uygulama biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Gümüş, 2007, 3). Projeler, fiziksel yapıyla sınırlı kalmakta kentsel dönüşümün yaşayanlar açısından sosyal ve ekonomik boyutu ihmal edilmektedir. Yeni yatırımlarla bir birikim alanına dönüşmekte olan kentsel mekânın barındırdığı, bu mekânla bütünleşmiş sosyal doku hızla dönüşmekte ve yer değiştirmektedir.

Bu tip projelerin uygulanma sebepleri arasında, kentlerin bazı bölgelerinin çöküntü alanı haline gelmesi ve bu bölgelerdeki sağlıksız çevre ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, tarihi mirasın korunması ve afet riski altında bulunan bölgelerin güvenli hale getirilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Fakat gündemde olan neredeyse tüm projeler, yerleşimci profillerini de değiştirmek amaçlıdır. Bu alanlarda yapılması düşünülen projeler genelde, yerleşimcilerin bu alanlardan taşınmasını öngörmektedir. Özellikle İstanbul'un yeni vizyonu doğrultusunda sanayinin desantralizasyonu ile birlikte mavi yakalı ve vasıfsız iş gücünün yer seçtiği bu alanlarda önemli bir sosyal değişim beklenmekte ve konut alanlarında bu doğrultuda bir yenilenme sağlanmaya çalışılmaktadır (Kahraman, 2006, s.98). Ayrıca fiziksel olanakların iyileştirilmesi sosyal değişimin hemen gerçekleşmesini gerektirmemektedir. Projeler ile konutun piyasa değeri ile mevcut konut sakinlerinin gelir düzeyleri arasında bir eşitsizlik yaratılmaktadır. Alana gelen yeni kent sakinleri, söz konusu alandan taşınanlara oranla daha üst gelir grupları olacağından bir yerinden etme süreci gerçekleşmiş olmaktadır. Alan yenilendikten sonra düşük gelir gruplarının, o mahallede yaşama maliyetlerini karşılamaya devam edip edemeyecekleri önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda söz konusu kentsel sorunlara çözüm üretmekten çok bölgede yaşayanların başka yerlere göçmesine veya koşullarının zorlaşmasına neden olmuştur. Ya da dönüşüm projeleri yoluyla yaşadıkları bölgelerden başka alanlara taşınan mahalle sakinleri, alışamadıkları yeni yaşama çevreleri ya da ödeyemedikleri masraflar sebebiyle hak sahibi oldukları yeni konutlarını satarak başka alanlara yerleşebilmektedir.

Kentlerdeki neo-liberal mekânsal iş bölüşümü, üretim ve hizmetleri mekânda yerleştirirken, farklı toplumsal sınıfların yaşadığı, toplumsal olarak inşa edilmiş tüm sosyo-mekânsal ölçekleri bozarak yeniden inşa etmektedir (Kurtuluş, 2008, s.31). Kentsel doku,

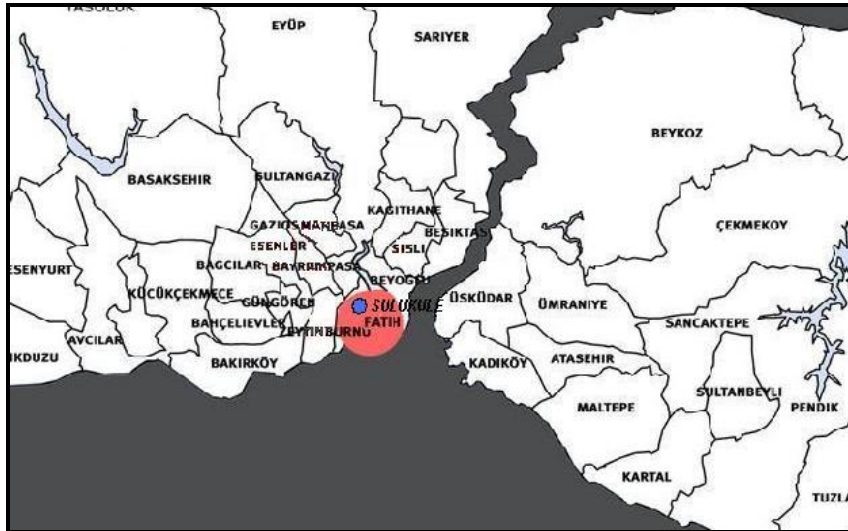
toplumsal ilişkilene biçimlerini ve gündelik hayatı azımsanmayacak ölçüde etkilemektedir. Kentsel mekânı sosyal olarak kurulmuş ölçekler olarak ele aldığımızda bu ölçeklere yapılan müdahalelerin toplumsal dokuyu bozacağı ortadadır. Düşük yoğunluklu, bahçeli gecekondularda yaşamaya alışık gecekonduların, yüksek yoğunluklu, çok katlı apartmanlarda kendi alışık oldukları yaşam biçimlerini sürdürümayerek, mekâna uyum problemi yaşamalarıdır. Sosyal donatılarla zenginleştirilmiş olsa da bu alanlar, gecekonduların ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır. Kenti de kimliksizliğe itmektedir. Gecekondu mahallelerindeki yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin inşa edilen yüksek katlı binalarla birlikte yok olduğu görülmektedir.

Bu dönüşüm meselesi, kentin artık nasıl bir mekân olduğu sorusu kadar kentlinin ve kentte yaşam hakkı tanınanların da kimler olacağı sorularını gündeme getirmektedir. Uygulama yapılacak alan kullanıcılarından çok, onları tasfiye ederek daha üst gelir gruplarına hizmet edecek konut alanları yaratan kentsel dönüşümün, ne söz konusu alana ne de bu alanla bütünleşmesi beklenerek kente olan faydalarına kuşkuyla bakmak gerekmektedir. Kaldığı böylesi bir süreç, günümüz yapılaşma süreçlerinde kentleri kimliksizleştiren ya da kentlerin var olan kimlikleri altüst eden bir aynışma sürecini de beraberinde getirecektir.

4. NESLİŞAH VE HATİCE SULTAN MAHALLELERİ (SULUKULE) KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule), Sur Koruma Bandı içinde yer alan, ancak bakımsız ve müdahale gerektiren yapılarıyla çöküntü bölgesi özelliği taşıyan mahalleler olması gerekçesiyle Fatih Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)'nin 2005 yılında imzaladığı protokolle resmi olarak kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir (www.fatih.bel.tr, 2009). 2007'de başlayan yıkımlar, kamuoyunda geniş tartışmalara yol açmıştır. Yıkımları henüz tamamlanan projede, inşaat aşamasına gelinmiştir.

Günümüzde Sulukule olarak tasvir edilen bölge; Fevzi Paşa Caddesi'nin güneybatısında kalan Hatice Sultan ve Neslişah Mahallelerinden oluşmakta ve Tarihi Yarımada içerisinde bulunmaktadır. Yerleşmeyi güneybatıda Vatan Caddesi, kuzeydoğuda Fevzi Paşa Caddesi, kuzeybatıda 10. Yıl Caddesi, güneydoğuda ise Sofalı Çeşme Caddesi sınırlamaktadır. Yerleşmenin komşuları kuzeydoğuda Kariye, güneybatıda Fatma Sultan, kuzeybatıda Topçular, güneydoğuda Karagümrük, kuzeybatısında surlar bulunmaktadır.

Şekil 17: Sulukule'nin İstanbul İçindeki Konumu

Kaynak: Sulukule Atölyesi

Bu bölümde; Türkiye’de yaşayan Romanların kökenleri ve Türkiye’de Romanlara bakış incelenmiş, projenin detayları ve uygulamada yaşanan sorunlar anlatılmış, dönüşüm projesi kapsamında Romanların medyada temsili ve bu süreçte kendi hikâyeleri değerlendirilmiştir.

4.1 Türkiye’de Romanlar

Kökleri Hindistan’a dayanan Romanlar, yüzyıllar önce Avrupa’nın değişik ülkelerine göç etmişler, aradan geçen uzun zamana karşın, yaşadıkları toplumlarda kültürlerini ve yaşam biçimlerini değiştirmeden sürdürebilmişlerdir. Romanlar, yaşadıkları tüm toplumlarda değişik ölçeklerde ayrışmaya maruz kalmışlardır. Hatta Nazi dönemi Avrupa’sında Yahudilerle birlikte “yarı-Yahudi” ve “suç işlemeye eğilimli tehlikeli ırk” olarak tanımlanmış ve faşist politikaların kurbanları olmuşlardır (Kolukırık, 2009, s.111).

Uluslararası alanda Roman sözcüğünü daha çok kullanılmakla birlikte, bazı araştırmacılar çoğunlukla halk arasında yaygın olan “Çingene” sözcüğünü kullanmayı tercih etmektedirler. 1978 yılında İkinci Dünya Çingene Konferansı’nda “Uluslararası Çingene Komitesi”nin adı, “Uluslararası Roman Birliği” olarak değiştirilmiş olup, komitece araştırmaları standartlaştırma, çok sayıda farklı adlandırma ve politik olarak yanlış kabul ettikleri Çingene sözcüğünden kurtulma çabalarıyla dünyaya yayılmış tüm Çingeneleri adlandırmak için “Roma” adının kullanılmasını önerilmiştir (Kolukırık, 2009, s.111). Bu çalışmada, Çingene sözcüğüne Türkiye’de yüklenen anlamlardan ötürü Çingene sözcüğünü kullanmanın gerekli olduğunu düşünmeme rağmen birleştirici kavram olan Roman kelimesi tercih edilmiştir. Fakat yapılacak alıntılarda, akademisyen ve yazarların tercihlerine sadık kalınacağından, her iki kavrama da çalışma içinde rastlamak mümkün olacaktır.

4.1.1 Türkiye’deki Romanların Tarihçesi

Türkiye’deki Çingenelerin kökeni, Bizans dönemine dayanmaktadır. Farklı dalgalarla beşinci ve dokuzuncu yüzyıllar arasında Hindistan’dan başladığı düşünülen

göçün İran üzerinde dağılarak, Suriye ve Ermenistan üzerinden Anadolu ayak bastığı ve Selçuklu Türkleriyle başlayan ilk temasın ardından 11. yüzyılın başlarında Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarına ulaştıkları ve oradan da Avrupa'ya uzandığı söylenmektedir. Ortodoks kilisesinin zulmüyle ezilmiş, din adamları ve patrikler tarafından sık sık cezalandırılmışlardır (Marsh, 2009, s.5). Osmanlı'nın 14.-15. yüzyıllar boyunca devam eden fetihleri sonucu, birçok Çingene Osmanlı tebaasına girmiştir. Bu topraklardaki Çingenerin varlığına vergi kayıtlarında rastlanmaktadır (Marsh, 2009a, s.9).

Çingenerin Avrupa'ya göçleri çoğunlukla Türklerle birlikte olduğundan, Avrupa'da zaman zaman "Türk Casusu" olarak tanımlanmışlardır. Osmanlı döneminde "Çingene Sancağı" adı verilen Trakya bölgesinde (Livâ-i Çingâne) ikamet etmiş olan Çingener, bazı dönemlerde ordu ihtiyaçlarının karşılanmasında ve imar işlerinde de çalışmışlardır. Osmanlı kayıtları Çingene nüfusunu düzenli vergi ödemesi için yaş, iş ve medeni durum bağlamında tanımlamıştır. İmparatorluk içerisinde ordu hizmetinde bulunan Çingener, diğer mesleklerle uğraşanlara oranla sosyal prestij açısından daha iyi konumda olmuşlardır. Vergi kayıtlarına göre, Çingenerler arasında askerlik hizmetleri dışında demircilik ve müzisyenlikle yoğun olarak uğraşırken; tenekecilik, nalbantlık, kılıç ustalığı, kuyumculuk, balıkçılık, ayakkabıcılık, tımarcılık, elekçilik ve kasaplık faaliyette buldukları diğer meslek grupları arasında yer almaktadır (Kolukırık, 2009, s.12).

16. yüzyıl Osmanlı toplum yapısının olumsuz yönde etkilenmesinde; fuhuş, soygun, cinayet ve hırsızlığın yayılmasında Çingene gruplarının büyük rolü olduğu gerekçesiyle İstanbul'dan atılmaları için fermanlar çıkartılmış, fuhuş gibi durumlarda ise hükümet tarafından kovuşturmayla uğramışlar ve çeşitli şekilde şiddetli cezalara çaptırılmışlardır. Bu olumsuz görünümün imar işleri ve gemi yapımı için gerekli olan çivilerin imalatı Çingenerce yapılmış ve demirci olan Çingenerlerden haraç alınmamıştır. Fatih Sultan Mehmet demircilikle uğraşan Çingenerleri ödüllendirmiştir (Altınöz aktaran Kolukırık, 2009, s.13).

Marushiakova ve Popov tarafından öne sürülen rakamları kabul edersek, 1522-1523 yıllarında vergi defterin tutulduğu sırada Rumeli vilayetinde yani Avrupa yakasındaki topraklarda, 47.000'i Hıristiyan olmak üzere toplam 66.000 Çingene yaşamaktaydı. 1831'de yapılan nüfus sayımının vilayetlere göre dökümü, Rumeli'de 9.955 ve Silistre'de 8.779 Çingene olduğunu göstermektedir. 1914 nüfus sayımında, 11.169 Çingene kaydedilmiştir (Marsh, 2009a, s.12).

Osmanlı İmparatorluğu, göçebe yaşam tarzlarından dolayı düzenli vergi toplayamadığı Çingenelere, fethedilen yerlerden toprak vererek onları yerleşik hayata geçmeye ve geleneksel uğraşlarını bırakıp sipahilere ait mevcut topraklarda tarımsal faaliyetleri meslek edinmeye teşvik etmiştir. Hâlihazırda yerleşik hayata geçmiş olan Çingeneler, tüm diğer cemaatlerde olduğu gibi yalıtılmış mahallelerde yaşamışlardır. Bizans uygulamalarının devamı olarak, Müslüman da olsalar, Hıristiyan da olsalar Cizye Vergisi ödemişler ve Selanik sicil kayıtlarında örneklerine rastlandığı gibi, mahkemelerde ifadeleri diğer davacı ya da davalıların ifadeleri kadar değerli kabul edilmemiştir. Öte yandan Avrupa'nın başka yerlerinde Çingenelerin uğradığı zulüm ve şiddete maruz kalmamışlardır (Marsh, 2009a, s.13).

Cumhuriyet döneminde ise Lozan Antlaşması çerçevesinde mübadele ile Yunanistan'dan gelen ve sayıları tam olarak belli olmayan Çingene nüfusunun varlığı söz konusudur. Lozan antlaşması çerçevesinde Yunanistan ile yapılan "nüfus mübadelesi uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte büyük bir Çingene nüfusu Türkiye'ye gelmiştir (Kolukırcık, 2009, s.13). Cumhuriyet'in ilk dönemlerdeki hoşgörüsü, 1934 tarihli İskân Kanunu ile son bulmuş ve "şüpheliler" listesinde yer alan Çingenelerin, sığınmacı olarak başvursalar bile vatandaşlık kazanamayacakları anlaşılmıştır (Marsh, 2009a, s.15).

Türkiye'de ise yoğun bir Çingene nüfusu olduğu bilinmekle beraber resmi bir kayıt bulunmamakta, yapılan akademik araştırmalara göre 2-5 milyon arası Çingenenin Türkiye sınırları içerisinde yaşadığı düşünülmektedir. Ancak, Çingenelerin Türk toplumu ile olan ilişkilerindeki süre ve Türkiye'deki coğrafi yayılımları değerlendirildiğinde,

Türkiye Çingenerini demografik veriler, sosyo-ekonomik statü ve yaşam tarzları ile dilleri gibi kültür kapsamında ele alan yeterli çalışma olmadığı görülmektedir (Kolukırk, 2009, s.13).

Modern Türkiye'nin Çingene nüfusu, üç ana dilsel grup olan Romanlar, Domlar ve Lomlardan oluşmaktadır. Her biri farklı bir kültürü yaşatmakta ve bir kısmı çoktan kaybedilmiş geleneksel meslek ve zanaatları sürdürmektedir. “Komşu” topraklarda yaşayan Çingener, hâlâ Türkiye'dekilerle alışveriş yapmaya ya da her yıl Hidrellez zamanında düzenlenen Kakava Şenliklerine katılmaya devam etmektedirler (Marsh, 2009a, s.18).

4.1.2 Sulukule'nin Tarihçesi

Fatih Sultan Mehmet'in, 1452'de İstanbul'u fethinden sonra, Bizans döneminde çökmeye başlayan şehri canlandırmak amacıyla farklı bölgelerde yaşayanları İstanbul'a davet etmesiyle, İstanbul'a gelen Romanların bir kısmı Ayvansaray'da Lonca Mahallesi'ni kurarken, bir kısmı da Sulukule'ye yerleşmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Eğlence Kolları geleneği en ihtişamlı dönemlerini yaşasa da Sulukule'nin, dans ve müziğin yanı sıra kente pek çok yönden katkıda bulunduğunu söylenebilir. İstanbul'un fethinden sonra Müslüman olan Romanlar, sarayın mehter takımını kurmuşlardır.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde ise Eğlence Kolları geleneği devam etmiştir. Sulukule'nin en görkemli yılları 1950'ler ve 1960'lardır. Bu dönemde Sulukule'deki üç Eğlence Evi'ne ancak randevu ile gelmenin mümkün olduğu söylenmektedir.

Menderes döneminde, Vatan Caddesi yapılırken, Edirnekapı'da surların bir bölümü ve Sulukule'de 29 ev yıkılmıştır. Neredeyse yarısı yok olan Sulukule, biraz daha surlara doğru kayarak, sur boyuna yerleşmiş olan Hatice Sultan ve Neslişah Mahalleleri ile kaynaşmıştır. Yıkımla beraber dağılan Sulukuleliler, her şeye rağmen bağlarını koparmamak ve tekrar bir araya gelmek için Turizm Bakanlığı'nın da desteğiyle 1969'da “Sulukule Turizm Yaşatma ve Koruma Derneği”ni kurmuşlar ve dernek, aynı yıl

Uluslararası Çıgan Festivali'ni düzenlemişlerdir. Sonrasında tekrar bir araya gelme ve yeni bir Roman Mahallesi kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca dernek feshedilmiştir.

Şekil 18: Sulukule Genel Görünüm
Kaynak: www.sabah.com.tr

1985 yılına gelindiğinde ise Sulukuleliler, Turizm Bakanlığı'na "Gösteri Evleri Projesi" ile başvurmuşlardır. Bakanlıktan olumlu yanıt alan proje, yerel belediye tarafından onaylanmadığı için yasallaşmasa da "Eğlence Evleri" Sulukule'de faaliyete geçmiştir. Bu dönemde, sayısı sadece üç tane olan Eğlence Evleri'nin sayısı, 34'e çıkmış, işletmeler yarı yasal olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yaklaşık 3500 kişinin çalıştığı eğlence evleri, mahallenin ekonomik kalkınmasını sağlamıştır. Bu dönemde inşa edilen apartmanlar, mahallenin zenginliğinin birer kanıtı olarak gösterilebilir.

Saadettin Tantan'ın 1990 yılında, Emniyet Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu İstanbul Bölge Başkanlığı'na seçilmesiyle, Sulukule'deki Eğlence Evleri'ne baskınlar başlatılır. "Hortum Süleyman" olarak bilinen Başkomiser Süleyman Ulusoy ise bu baskınların başında yer almıştır. 1992 yılında Eğlence Evleri'nin büyük bir çoğunluğu kapatılmış, Saadettin Tantan'ın 1994'te Fatih Belediye Başkanı seçilmesi ise kalan birkaç tane Eğlence Evi boşaltılmıştır. En önemli gelir kaynaklarını kaybeden Sulukuleliler, marjinal sektöre yönelmişlerdir (www.mimarizm.com, 2009).

4.1.3 Türkiye'de Romanlara Bakış

Dünyada yaklaşık 12 milyon Roman yaşamaktadır. Bu bilgilere göre tahmini olarak Avrupa ülkelerinde yaşayanların sayısı, 15 milyondur. Romanların Türkiye'de yoğun

olarak Kırklareli, Edirne, Ankara, İstanbul, Düzce, İzmit, İzmir, Afyon, Tokat, Sivas, Denizli, Mardin, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana, Samsun'da yaşarlar. Türkiye'de romanların nüfusu resmi makamlara göre 500 bin resmi olmayan makamlara göre ise yaklaşık 2 milyon civarındadır. Bu grubun % 95'i yerleşik yaşama geçmişlerdir. Diğer bir bölümü ise göçebe geleneklerini terk etmeyerek, kışları sıcak bölgelerde, yazları ise şehirlerin dış semtlerinde hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Genellikle büyük şehirlerde yaşayan ve yerleşik yaşama geçen Romanlar, geçimlerini müzisyenlik yaparak, çiçek satarak, sepetçilik, kalaycılık, demircilik veya hurda eşya toplayarak sağlarlar. Türkiye'de genel olarak "Çingene" sözcüğü kullanılır. Batı Anadolu ve Trakya'da "Roman", Van ile Ardahan arasındaki bölgede "Mutrip", Orta Anadolu'da "Elekçi", Erzurum ve civarında "Poşa" Adana'da "Cano" ismiyle anılırlar (Foggo, 2005, 5).

Romanlar arasındaki sınıf sisteminde, müzisyenler çoğunlukla elit kesimdir. Çoğu, Sünni Müslüman'dır. Ancak özellikle ülkenin doğu kentlerinde ve İstanbul'un varoşlarında yaşayan göçmen ya da yerleşik pek çok Alevi Roman vardır. Çoğunlukla belirli mahallelerde otururlar, sosyal ve ekonomik açıdan ayrımcılığa maruz kalırlar (Marsh, 2009b, s.22).

Romanların bazıları kendilerine "Çingene" diye hitap edilmesinden hoşlanmamakta ve "Roman" kelimesini tercih ettirmektedir. Mesela Sulukule'de Roman kelimesi kullanılırken Karagümrük'te Çingene kullanılmaktadır. Çoğunluğu, Türk ve Müslüman kimliğinin altını çizmektedir (Foggo, 2010, ERD, ERRC ve HYD, 2009, s.87)

Aşağıda ayrımcılığa maruz kaldıkları alanlar gruplandırılmıştır:

Yazılı kaynaklarda olumsuz ve dışlayıcı ifadeler: Millî Eğitim Bakanlığına ait 1995 ve 2000 yıllarında basılan Türkçe Sözlük'te ve Türk Dil Kurumu'na ait 1988, 1998 ve 2000 yılında basılan Türkçe Sözlükte "Çingenece, Çingenelik, Çingeneleşmek" sözcükleri cimri, hasis, açgözlü, arsız, yüzüstü, hayâsız, çığırkan, alçak gibi sıfatlarla yer almıştır (Aksu, 2009, s.45, Kolukırık 2009, s.120). Tepkiler üzerine, MEB ve TDK sözlüklerinde değişiklikler yapılmıştır (Aksu, 2009, s.159). Türk Ansiklopedisinin 54 ve 55'inci

sayfalarında "Çingenerin yaşamları, sosyal ve kültürel seviyeleri düşüktür, yetmişikibuçuk millet olarak bilinirler, pis insanlardır, çocuk ve hayvan çalıp satarlar, gizli fuhuş yaparlar" denilmektedir. Bu ifadeler yine tepkiler üzerine değiştirilmiştir (Foggo, 2005, 5).

Doç. Dr. Ali Rafet Özkan'ın yazmış olduğu "Türkiye Çingeneri" adlı Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayladığı kitapta, Çingenerden "inançları zayıftır, nikâha itibar etmezler, kavgacı olurlar, karanlıktan korkarlar, kuzu eti yemezler, kadınlarının kalçaları geniştir, dilenirler, hırsızlık, dolandırıcılık, gaspçılık, tefecilik, vurgunculuk yaparlar, karıları kocalarını aldatır" biçiminde bahsedilmektedir (İnceoğlu, 2009, 17).

Ayrımcı ve dışlayıcı yasalar: 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu ile Yasası'na göre "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, memleket dışına çıkarılmış ve göçebe Çingener Türkiye'ye muhacir olarak alınmaz" denmekteydi. 1989 yılında da aynı madde uyarınca, Türkiye'de akrabaları olmasına karşın Bulgaristan'dan göçen diğer etnik gruplara yerleşme izni verilirken, Romanlara sınırlar kapatıldı. 2002-782-700 sayılı Yurttaşlık Başvurularında Temel Alınacak Ölçütlere İlişkin Genelge ile de Nüfus Müdürlükleri'nden başvurularda "dilencilik ve Çingenelikle ilişkilerinin bulunup bulunmadığına yönelik araştırma" yapılmasının istenmesi var olan önyargıları resmileştiren uygulamalardan bir diğeridir (Aksu, 2009, s.108, Foggo 2005, 5). 1934 yılında İskân Yasası'nın ilgili maddesi 2006 yılında, "Türk Vatandaşlığına geçmek isteyenlerin, Çingenelikle ilgisi bulunmaması" ile ilgili yönetmelik maddesi 2003 yılında, "esaslı bir işi bulunmayan Çingenerin hırsız olarak kabulüne" dair yönetmelikte yine 2006 yılında yasadan çıkarılmıştır (Aksu, 2009, s.159).

Hurafeler, önyargılar: Efsanelere dayalı suçlamalarla Çingenerin inançsız bir toplum olduğu zannedilir ve Çingenerlere uzak durulur. Toplumun bazı kesimleri Çingenerin, inançsız, nikâhsız, sünnetsiz olduklarını sanmış, bu nedenlerle de Çingenerlere kız alıp vermemişler ve onları İslam dışı saymışlardır. Çingenerin göçebeliğine ilişkin söylencede Çingenerin vatansız oluşu Tanrının bir hatası olarak

vurgulanır. Çingene ve Çingene olmayanlar arasındaki evliliğin uygun olmadığına dair söylencede ise, bir Çingene ile evlenilmesi durumunda kırk gün bir tuğla parçasının üzerinde gusül abdesti alınması ve üzerinde abdest alınan tuğlanın erimesi gerekmektedir (Kolukırık, 2005, s.62, Aksu, 2009, s.27).

Çingene sözcüğü genel olarak hakaret sayılır. Günlük dilde kullanılan Çingenele ilişkili atıflardan bazıları; “Çingene’nin Bismillahından kıl çıkar”, “bahçeye erik, kapıya Çingen (Çingene) bastırma”, “Çingen çocuğu gibi kalmışsın (Güneşin altında uzun süre kalan için)”, “yetmiş iki milletin buçuğu, Çingen (Çingene) Çalar, Kürt oynar”, “Ç”ingene çit çit, arkası bit bit (Çingene’nin kirli ve üzerinde bit taşıdığına atfen)”, “Çingenelik yapmak, Çingene pazarlığı, Çingene kavgası” (Kolukırık, 2005, s.63-64).

Çingene gruplar bu önyargılar sebebiyle, eğitimden, ekonomiden, kamu görevlerinde dışlanmakta, sağlık hizmetlerine ulaşmada ve devlet dairelerinde ayrımcılık yaşamaktadırlar. Çingene çocukların okullarda başarılı olamamasının nedenlerinden birisi, ekonomik olarak dezavantajlı olmalarıdır. Fakat bunun dışında önyargılar, çoğunlukla okul yönetiminin ve öğretmenlerin takındığı olumsuz tavırlar, diğer öğrenciler tarafından taklit edilmesiyle yaygınlaşmaktadır. Geleceğe yönelik arzu ve isteklerin düşük olduğu bu ortamda, beklentiler de eşit oranda düşük olmaktadır. Çingenelerin sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine erişimi, kişisel belgelerin eksikliği kadar önyargılar nedeniyle de hayli güçtür.

Yoksul vatandaşların tedavi görmesini sağlayan “yeşil kart”, Çingenelerin çoğunluğunun sorunlarını çözmeye yeterli bir sistem değildir, özellikle göçebe gruplar için bu sistem sorunludur. Çingene hastaların tedavi edilmesi konusunda sıklıkla isteksizlik gösterildiği, kimi zaman hastaneler ve sağlık ocaklarına gelen Çingenelerin tedavisinin reddedildiği veya hekimlerin baştan savma tavırlar sergilediği ifade edilmektedir.

Çingenelerin terfi etmek ya da maaş zammı gibi talepleri olduğunda, sebep gösterilmeden işten atılma ve sigorta primlerinin ödenmemesi gibi yaptırımlarla karşılaştığı gözlenmektedir. Devlet bürokrasisinde, eğitim ve sağlık sektörlerinde iş bulabilmek ya da

askerliği bir meslek olarak seçmek, geleneksel önyargılar ve eğitim eksiklikleri nedeniyle imkânsızdır. Çingener arasında polis, mühendis, akademisyen gibi meslek sahipleri çıkıyorsa da, bunlar son derece nadirdir ve bu kişiler çoğunlukla Çingene olduklarını saklayarak mesleklerinde ilerleyebilmektedir (ERD, ERRC ve HYD, 2009, s.56).

Çingene gruplara karşı şiddet: Çingene grupları, buldukları çevrelerde adli suçlar işlenmesi halinde, güvenlik güçleri tarafından takip altına alınmaktadır. Bu gibi durumlarda, tüm bir mahalleyi veya Çingenerin toplandığı kahvehaneleri kapsayan ya da göçebe gruplar söz konusuysa kadınların da hedef alındığı, çok sayıda kişinin yakalandığı, hukuki savunma ve aile bireyleriyle görüşme gibi hakların da sağlanmadığı toplu gözaltına almalar gerçekleşmektedir. Polis memurları, il ve ilçelerin sokaklarında çalışan Çingene çocuklarını dövüp, ellerindeki parayı alarak ve onları şehrin uzak köşelerine atarak taciz etmektedir. Sokaklarda dilencilik veya falcılık yaparken yakalanan Çingene kadınlara da, güvenlik güçleri şiddet uygulamaktadır.

Devlet dışı aktörler de, Çingenerlere karşı şiddet uygulamaktadır. Güneydoğu'da Domların yaşadıkları tacizler bunun bir örneğidir. Şiddet tehdidinden en çok payını alan kesimin kadınlar olduğu gözlenmektedir; başka gruplardan erkeklerle evlenmeleri ve kimliklerinin ortaya çıkması halinde özellikle tehlike altında kalmaktadırlar. Düğün gibi toplu kutlamalar, çeşitli grupların bir arada yaşadığı mahallelerde kavgalara yol açmakta ve karşılıklı sataşmalara milliyetçilik tartışmaları da eklenince, şiddet olayları patlak verebilmektedir.

Türkiye'de Çingenerlere yönelik şiddet, "normal" kabul edilen şiddet kültürünün bir parçası olarak süregelmekte; bu durum da hem genel olarak toplumda, hem de ufak gruplarda, Çingene mahallelerinin tehlikeli ve herkesin silah kuşandığı şiddet yuvaları olduğu önyargısını kuvvetlendirmektedir. Bu tip önyargılar, devlet tarafından Çingenerlere karşı uygulanan her türlü şiddetin haklı bulunmasına neden olmaktadır (ERD, ERRC ve HYD, 2009, s.55).

Medyada Romanlar Hakkında İfadeler: Romanlar denilince hem eğlenceyi seven, günlük yaşayan, kaygısız, dans ve müziği hayatının esası olarak kabul etmiş bir topluluktan hem de tehlikeli, suçlu, cahil, güvenilirmez olarak bahsedilmektedir. Romanların giyimleri, aksanları, para ile kurdukları ilişkileri ile modern olanın dışında kabul edilmektedir. Medyada Roman sunumu dildeki söylemden farklı değildir. Özellikle ana akım medyada Romanlar, eğitimsiz, işsiz ve ciddi sosyal ekonomik sıkıntı içinde bulunan kişiler olarak gösterilmektedir (İnceoğlu, 2009, 7).

Medyadaki Roman sunumlarında daha çok ön plana çıkan nokta, Romanların eğlenceyi hayatlarının merkezi olarak kabul ettiği varsayılan söylem biçimidir. Romanlar, birer eğlence unsuru olarak medyada yer almaktadırlar. Gırgiriye, Darbükatör Baryam filmlerinden sonra yayınlanan Cennet Mahallesi dizisi ve Roman şarkı yarışmaları bunlara örnektir. Kavga, müzik, dans, alkole düşkünlük, kolay yoldan para kazanma hevesi, argo sözler bu film ve dizilerde sıklıkla tekrarlanır. Yaşam kalitesi standartların altında olan, tüm bunlarla beraber dışlanma ile karşılaşan Romanlar, bu tip bir sunumla hiçbir sorunu olmayan, modern toplumla kaynaşmış, toplumsal ve ekonomik alandan dışlanmamış bir kitle olarak sunulmaktadırlar. Böylelikle Romanların yaşadıkları reel sorunlar gözden kaybolmaktadır.

Çingeneler hakkındaki olumsuz bakışın oluşmasında aynı zamanda dil, giyim tarzı, müzik, mesleki uğraşların önemli etkenler olduğu görülmektedir (Kolukırık, 2009, s.121). Çingeneler bütün bu önyargılar sebebi ile toplum içindeki yaşantılarında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Çingenelerin toplum ve kanun karşısında hayatlarını kolaylaştırmak adına etnik kimliklerini saklama ya da vazgeçme yolunu seçmesine sebep olmaktadırGenel olarak denetimsiz, imar yasalarına aykırı, alt yapıdan yoksun, genellikle güvenli olmayan malzemededen inşa edilmiş yerleşim alanlarında yaşamaktadırlar.

4.2 Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi

Kasım 2005'te, Sulukule, Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri 5366 sayılı yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında

Kanun kapsamında Kentsel Yenileme bölgesi olarak ilan edilmiştir. 03 Nisan 2006 tarih ve 2006/10299 karar sayısı ile “Fatih Hatice Sultan – Neslişah Mahalleleri Yenileme Alanı” olarak Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

Şekil 19: Yıkımdan önce Sulukule Sokakları
Kaynak: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>

Söz konusu kanun çerçevesinde Fatih Belediyesi ve TOKİ ile ortaklaşa gerçekleştirilecek proje, tam 571 aileyi etkilemektedir. TOKİ'nin müteahhit rolünde gerçekleştireceği bu projenin bütçesi ise yaklaşık 40 milyon TL'dir. Proje, surlardan itibaren 2, 3 ve 4 katlı, iç avlu sistemi oluşturularak tasarlanmış, bodrum katlar otopark alanı olarak değerlendirilmiş ve her bağımsız birim için bir otopark planlanmıştır. Zeminde acil ihtiyaçlar dışında taşıt trafiği kaldırılmış ve yollar tamamen yaya alanına dönüşmüştür. Açık zemin tamamen sosyal donatı, yeşil alan, dinlenme, yaya yolu, çocuk oyun alanı, gezi alanı vb. aktiviteler için ayrılmıştır. Projede konutlar dışında, bir ilköğretim alanı, konaklama ünitesi ve bir de Kültür ve Eğitim Merkezi bulunmaktadır.

Mahallede yasal olarak müstakil mülkü (konut-işyeri) bulunan herkese yine buradan birer müstakil mülk verilmesi, kiracı durumunda olan herkese de TOKİ'nin İstanbul'un başka bir bölgesinde (Gaziosmanpaşa-Taşoluk) yapmış olduğu sosyal konutlardan birer konut verilmesi, bu konutlardan hiçbir peşinat alınmaması, konut tesliminden sonra başlamak kaydıyla 180 ayda (15 yıl) konut bedellerinin ödenmesi düşünülmüştür. Fatih Belediyesi, “Dünyanın en sosyal projesi” olarak gördüğü projenin konutlarda alanda yaşam kalitesini arttıracaklarını iddia etmektedir (www.fatih.bel.tr, 2009)

Şekil 20: Proje Görselleri

Kaynak: www.yenisafak.com.tr, www.sabah.com.tr

Proje kapsamında başlayan yıkımlar, birçok mahalle sakininin olumsuz barınma koşulları altında yaşama, iş ve sosyal hizmetlere erişimlerini olumsuz etkileme tehditleriyle yüz yüze kalmalarına yol açmaktadır. Tek parselde yaşayan birden çok haneden, yalnızca tapuda adı geçenin hak sahibi kabul edilmiştir. Hak sahiplerine yeni yapılacak verileceği söylenmektedir fakat evlere biçilen bedel yeni yapılacak villa bedellerinin çok altındadır. Aradaki farkın 15 yıl vade ile ödenmesi gerekmektedir. Bunu ödeme gücü olmayan birçok hak sahibi, acele kamulaştırma korkusuyla biraz daha yüksek fiyat verenlere evlerini satmışlardır. Böylelikle evlerin yarından fazlası el değiştirmiştir. Evleri satın alanlar, tıpkı Sulukuleliler gibi aynı şartlardan yararlanmakta ve 15 yıl vade ile aradaki bedel farkını ödemektedirler (Foggo, 2010).

Yerlerinden edilenlerin yarısından fazlası, oturdukları mülklerin sahibi değildir ve herhangi bir tazminat alma hakları yoktur (ERD, ERRC ve HYD, 2009, s.63). 31.07.2005 öncesinden beri Sulukule’de ikamet ettiğini ispatlayamayan kiracılar için herhangi bir hak sahipliği uygulaması yapılmamaktadır. Yıllardan beri Sulukule’de yaşayan bölge sakinlerinin birçoğunun kira kontratı imzalamadan yaşaması dikkate alınmamış, birçok kiracı mağdur edilmiştir. Bir diğer noktada, kendi parseli içerisinde aile genişledikçe ya da ihtiyaç sahipleri için yapılan ve çok cüzi fiyatlarla kiraya verilen ek birimlerde yaşayanlar hak sahibi kabul edilmemiştir. TOKİ tarafından 300 Roman aileye kurayla dağıtılan Taşoluk’taki konutlarda bugün sadece altı ailenin kaldığı, diğerlerinin ise doğalgaz, elektrik, su ve kapıcı ücretlerini ödeyemediği için konutlarını ucuza satıp eski mahallesine döndüğü kaydedilmiştir. Ayrıca Taşoluk TOKİ evlerinden satın alan Roman olmayan

vatandaşlar, kendilerinin bu projeye girerken hiçbir şekilde bu konuda bilgilendirilmediklerini ve gerekirse hukuki yollara başvuracaklarını söyleyerek, tepkilerini TOKİ'yi, Fatih Belediyesi'ni telefonla arayarak ve kendi web sitelerinde yayınlayarak Sulukulelileri istemediklerini belirtmişlerdi (www.arnavutkoyrehberi.com, 2009).

Taşoluk'a taşınamayan kiracıların durumu ise çoğunlukla aylık 400 liradan az olan gelirleri, Sulukule dışındaki mahallelerden ev kiralamaya yetmemektedir. Sulukule'de yıkılan evlerde yaşayan kiracıların büyük çoğunluğu, kiralarn eskiden ödediklerinin 4-5 katı olduğu başka mahallelere taşınmak zorunda kalmıştır. Bunu karşılayamayanlar, akrabalarının evlerine veya komşularının odalarına sığınmıştır (ERD, ERRC ve HYD, 2009, s.63).

Yıkımlara karşı yapılan kampanyalara rağmen Şubat 2007'de başlayan yıkımlar, aralıklarla devam etmiştir. Yıkımlar sırasında Belediye tarafından yanlışlıkla olduğu söylenen bazı tescilli tarihi binaların yıkıldığı gözlenmiştir. Yıkımlar, Aralık 2009'da tamamlanmış ve inşaat aşamasına geçilmiştir.

Şekil 21: Yıkım Görüntüleri

Kaynak: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>

4.3 Projenin Toplumsal Boyuttaki Yansımaları

Proje, kamuoyuna yansdıktan hemen sonra diğer kentsel dönüşüm projelerinden daha fazla yankı uyandırmıştır. Mahallenin Kentsel Yenileme Alanı ilan edilmesinden hemen sonra mahalleliler, konuyla ilgili kişiler, kurumlar ve sivil kuruluşlar bir araya

gelmiştir. Proje ve projenin gelişim süreci medyaya da yansımış, son üç yıl içinde proje ile ilgili birçok haber yayınlanmıştır. Bu süreçte protestolar yapılmış, davalar açılmış, yıkımlar başlamıştır ve Romanlar Sulukule'den ayrılmak zorunda kalmışlardır.

4.3.1 Sivil Kuruluşların Projeye Bakışı

2005 yılından bugüne kadar Sulukule'nin yok olmasına, mahallelilerin yer değiştirmek zorunda kalmasına karşı yapılan bütün çalışmaları ve bu konuda çalışan kişi ve kurumları kapsayan Sulukule Platformu oluşturulmuştur. Platform, alana yerli ve yabancı basının ilgisini çekmiş, gazetecilerin, belgesel yapımcılarını mahalleye yönlendirmiş ve birçok uluslararası bağlantının kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda platform, mahalleli ve STK'lar ve yerel yönetim arasında köprü kurmaya çalışmıştır. Sulukule Roman Kültürü'nü Geliştirme ve Dayanışma, İnsan Yerleşimleri Derneği, Mimarlar Odası gibi kuruluşlar ve birçok gönüllü, projeye ve yıkımlara karşı çeşitli etkinlikler düzenlemişlerdir.

Bu etkinliklerden bazıları şöyle sıralanabilir: Yıkımlara 40 gün kaldığı söylentisi üzerine "40 Gün 40 Gece" şenliği düzenlendi. Etkinliklerde paneller, müzik atölyeleri, çocuklarla resim, fotoğraf, dans atölyeleri, sergiler, söyleşiler, konserler yer aldı. Roman müzisyenler ve sanatçıların önderliğinde "Sulukule Yok Olmasın" adı altında imza kampanyası, Üniversiteler Arası Çalışma Kurulu önderliğinde de başka bir imza kampanyası başlatıldı. Mahalleli, sivil kuruluşlar ve Fatih belediyesi arasında mağduriyetleri ve talepleri dile getiren çeşitli bilgilendirme toplantıları ve sunumlar yapıldı. Projenin iptali için Romanlar ve Roman Hakları Savunucuları tarafından dava açıldı. Talepler, hem uluslararası platforma hem de TBMM İnsan Hakları Komisyonu'na iletildi. STOP (Sınır Tanımayan Otonom Plancılar) adını alan bir grup gönüllü, alternatif proje çalışmalarına başladı. STOP daha geniş bir katılım ile "Sulukule Atölyesi" adını alarak revize edilecek alternatif proje çalışmalarını gerçekleştirdi. Alternatif proje, hem mahalleli ile tartışıldı, Belediye ve TOKİ'ye sunum yapıldı. Bu süreçte UNESCO'dan bir heyet, Türkiye-AB Karma Parlamentosu Komisyonu Eş Başkanı, Avrupa Konseyi İnsan Hakları

Komiseri, Birleşmiş Milletler HABITAT AGFE (Advisory Group on Forced Evictions/Zorla Tahliyeler Konusunda Danışmanlar Grubu) Mahalle'yi ziyaret etti (<http://www.sulukuleatolyesi.blogspot.com>, 2009).

Sulukule Platformu ve platform altında faaliyet eden birçok kurum, projenin yerel halkın bilgisi olmadan tasarlandığını ve projenin rant amaçlı bir proje olduğunu düşünmektedir. Sulukule Platformu'nun bazı üyeleri Roman Açılımı çalışmaları çerçevesinde yapılan toplantılara katılmaktadırlar. Platform, halen daha çalışmalarını mahallede sürdürmektedir.

Şekil 22: Çeşitli Etkinlik Posterleri
Kaynak: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>

Sulukule Platformu gönüllülerinin Sulukule Kentsel Yenileme projesi hakkındaki değerlendirmeleri, sivil kuruluşların konuya bakışı, mahallenin değişen hayatı, medyanın bu süreçteki rolü ve Romanların gerçek hayatta ve medyadaki temsilleri üzerine görüşleri hakkında gazeteci Hacer Foggo ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Platform üyelerinden İnsan Yerleşimleri Derneği üyesi Korhan Gümüş ve Sanat Tarihçisi Derya Nüket Özer'in çeşitli yayınlarda çıkan konu ile ilgili görüşleri derlenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda ki gibidir:

Projenin en çok tartışma yaratan konularından biri, sürece halkın katılımıdır. Ayrıca buna ek olarak Hacer Foggo tarafından projedeki sorunlar, kentsel dönüşüm

projelerinin insanların yerinden edilerek uygulanması, kentsel dokunun değiştirilmesi ve yerel kültürün ortadan kaldırılması olarak görülmektedir. Görüşmeci Hacer Foggo görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Kentın ve kent yaşamının nasıl olacağıın kararı, yerel halk dışında herkes tarafından veriliyor. Bu konuda belediyeler, hükümetler ve para karşılığı hizmet veren uzmanlar, halkı sürece dahil etmiyor. Avlulu müstakil evler yerine yapılacak olan yeni binalar, Romanların yaşayış ve çalışma tarzına uygun değil. Otoparklı lüks villalar, projenin Sulukuleliler için yapılmadığını gösteriyor. Romanların kendilerin has gelenekleri var. Sokakta düğünlerini, sünnetleri ve cenazelerini yapıyorlar, kapılarının önünde oturuyorlar, çocukları sokakta oynuyor. Bu insanlar birlikte yaşamak istiyor. 1000 yıllık Sulukule tamamen yıkılıp değiştiriliyor, Roman kültürü yok oluyor. Bu süreç asimilasyona doğru yöneliyor.”

Proje yapımcılarının projeleri yerel halkın ihtiyaçlarına göre tasarlaması gerekirken, projeler kapalı kapılar ardında tasarlanmakta fakat yerel yönetimler, projelerin yerel halk için yapıldığı iddia etmektedir. Fakat bu projeler insanların gündelik yaşamlarını, adetlerini ve kültürlerini etkilemektedir. Korhan Gümüş (2007, 2), bu konuda şunları söylemiştir:

Sulukule'de parseller hisselerine bölünmüş durumda. Tıpkı eski kent dokusunda olduğu gibi, aynı mülkiyet üzerinde ihtiyaç değiştikçe, evlilikler, doğumlar, ölümler sonucunda aynı parsel üzerinde değişiklikler oluyor. Burada da aileler birlikte yaşıyorlar. Kendi aralarındaki konuları anlaşarak çözüyorlar. Burada gördüğümüz kentsel biçim, özel mekân/ortak mekân düzeni de bu ilişkilerin kent dokusuna bir yansıması. Projeye baktığınızda burada yaşayan insanların yaşam koşullarının, mekânın nasıl örgütlendiğinin dikkate alınmadığını görüyoruz. Proje uygulandığı takdirde, bu yaşam dokusu çözülecek ve burada yaşayan insanlar bölgeden uzaklaştırılacaklar. Dolayısıyla mekâna değil, doğrudan doğruya burada yaşayan insanların yaşam biçimine müdahale söz konusu. Buradaki yaşam biçimi ile ilişkisi olmayan binalar yapıldığında Sulukuleliler mahallelerini terk etmek zorunda kalacaklar. Belki kendilerine bir bedel ödenecek. Ama asla hayatlarını, işlerini eskisi gibi sürdüremeyecekler.

Projenin uygulanma gerekçeleri olarak evlerin fiziksel özellikleri, suç oranının yüksek olması gibi nedenler gösterilmektedir. Foggo'ya göre İstanbul'un her yerinde benzer suçlar yaşanmaktadır. Mahallenin fiziksel özelliklerine gelince görüşmeci, Romanlarında önceden kentsel yenileme ihtiyacını dile getirdiklerini ve yıkımlardan önce

evlerin fiziksel durumlarının kötü olduğunu belirtmektedir. Fakat binalar, 2005 yılına kadar sit alanı kapsamında olduğu için oturanların evlerini tadilat yapmaları mümkün olmamıştır. Yenileme kararından sonra ise bütün bir mahallenin yıkım kararı çıkmıştır. Görüşmeci, evlerin yıkılmasına gerek olmadığını, evlerin yıkılmadan Romanlarla birlikte yenilenebileceğini düşünmektedir. Bu konuda Gümüş (2005, 11) görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Bir tür kamu eliyle uygulanan bir 'soylulaştırma' operasyonu ile karşı karşıyayız. Başka mahallelerde yaşayan insanların istedikleri yerde oturma, kendi evlerini tamir etme, yıkıp yapma hakları var. Ama onlar için yok. Yönetim sosyal programlar geliştirip, eğitim, şehircilik altyapısı, istihdam konularında yoksul semtlerdeki yaşam koşullarını iyileştireceğine, tepeden inme yöntemlerle karar alıyor ve burada yaşayan insanları yok sayan, ayrımcılık yapan bir şehircilik uygulamasına girişiyor. Oysa tam burnumuzun dibinde, ister beğenelim, ister beğenmeyelim Fatih Belediyesi tarafından, Avrupa Komisyonu'nun katkısıyla, Fener Balat'ta adım adım bir yerel iyileştirme uygulaması gerçekleştiriliyor. Bu proje, semtlileri yerinden etmeden, yaşama çevresini iyileştirmeyi ve kültür mirasını korumayı hedefliyor.”

Ayrıca Romanların bölge kentsel yenileme alanı ilan edilene kadar proje hakkında bilgileri yoktur. Proje yapımcıların bölge halkıyla görüşmediler ve projede onların yaşam tarzı ve istekleri göz ardı edildi. Foggo, bunca yıkım ve taşınmalara rağmen bölge halkının halen daha kentsel dönüşüm hakkında bilgi sahibi olmadığını düşünmektedir. Bilgilendirme daha çok Sulukule Platformu ve gönüllüleri tarafından yapılmıştır. Görüşmeci, bu bilgilendirmenin Belediye tarafından yapılması gerektiğini ama yapmadıklarını belirtmiş ve bu konuda şunları söylemiştir:

“Eğer belediye isteseydi en başından bölgeye bir bilgilendirme bürosu açar ve insanlarla projeyi paylaşırdı. Zaten proje Sulukuleliler için yapılmadığı projenin tanıtım görsellerinde lap-toplarıyla sokaklarda yürüyen insan imajlarından anlaşılıyor. Orada yaşayanlarla birlikte bir proje yapılması mümkündü. STOP grubunun alternatif projesi, bunun mümkün olduğunu gösterdi.”

Evlere biçilen bedel, yeni yapılacak villa bedellerinin çok altındadır. Aradaki fark, taksitle 15 yıl içinde ödenmesi gerekmektedir. Bunu ödeme gücü olmayan birçok hak sahibi, acele kamulaştırma korkusuyla biraz daha yüksek fiyat verenlere evlerini

satmışlardır. Evleri satın alanlar tıpkı Sulukuleliler gibi aynı şartlardan yararlanmaktadır. Bu konuda Gümüş (2007, 3) şunları söylemiştir:

“Acil kamulaştırma kararıyla, mülk sahipleri evlerini satmaya zorlanıyor. Belediye ile iş gören bazı aracılar el altından mülklerin satışını sağlıyor. Proje yöneticileri bu yeni mülk sahiplerinin isteklerine göre konutları tasarlarlarken, Belediye de gözdağı vermek için satılan binaları yasalara aykırı olarak yıkıyor.”

Evlerini satan hak sahipleri, eski mahallerinin yakınlarına kiracı olarak taşınmışlardır Aynı şekilde Taşoluk’a taşınan kiracılar, ev taksitlerini, apartman aidatlarını ödemekte güçlük çekmişlerdir. Belediye tarafından sabah ve akşam saatlerinde konan otobüs, ulaşım problemini çözememiş ve yaptıkları işten dolayı şehir merkezlerinde bulunmaları gereken Romanların iş hayatlarını ve ekonomik durumlarını kötü etkilemiştir. Bu sebeple, eski mahallerine geri dönmüşlerdir. Hem Sulukule etrafında ki mahallelerde yaşayanlar hem de Taşoluklular, Romanların kendi bölgelerine taşınmasından rahatsızlık duymuşlar, kimileri belediyeyi arayarak şikâyetlerini bildirmişlerdir. Yer değiştirmek zorunda kalan Romanların değişen hayatlarına dair Derya Nüket Özer (2008, 3) ve Foggo görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sulukule’de yalnızca Romanlar da yaşamıyor. Hayatın doğal akışı içinde bu farklı topluluklar denge içinde yaşamayı becermişler. Ki, bu bile o bölgenin özel olarak korunması için bir neden. Hısımlıklar, akrabalıklar oluşmuş. Ama siz o kesimi, yani TOKİ Başkanı’nın ‘esmer vatandaşlar, yasadışı insanlar’ olarak, tehlikeli bir kesim olarak adlandırdığı insanları alıp bir grup halinde başka bir yere monte etmeye çalışıyorsunuz. Gidilen yerlere, Sulukulelilerden önce haklarındaki kötü söylentiler gidiyor.”

“Bu projenin sadece insanları yerinden etmekle kalmadı aynı zamanda sosyal ve ekonomik düzenlerini değiştirdi. Taşoluk’ta verilen evler çok konforlu ama Romanların orada yaşabilme lüksleri yok. Aylık gelirleri 400-500 Lira civarında olan Romanlar, 15 yıla varan ev taksitlerini, ev aidatlarını ve fatura giderlerini karşılayamadılar ve geri döndüler. Zaten orada apartman hayatına alışamadılar ve hiç kimseyle komşuluk ilişkisi kuramadılar. Hem Taşoluk’ta hem de Sulukule etrafındaki mahallerde Romanları kimse istemedi. Karagümrük’e taşınan ve at arabacığı yapan bir Roman, Karagümlüklülerin rahatsız olması üzerine atlarını eski mahallesine, yıkıntıların arasına götürmek zorunda kalıyor. Sonra evine yürüyor”

Son günlerde kentsel dönüşüm projeleri, tahliyesi en kolay olan en yoksulların yaşadığı kentin merkezi yerlerinde yaşanmakta, iktidara yakın şirketler, projelerin ihalelerini almaktadır. Görüşmeci, Karagümrük, Kağıthane, Tarlabası gibi yoksulların ve Romanların yıllardır yaşadığı yerlerde kentsel dönüşüm yapıldığının altını çizmektedir. Bu konuda Özer (2008, 3) şunları söylemiştir:

“Orada bir sosyal dokunun kazınip atılması söz konusu. Bu herhangi bir sosyal doku değil, özellikli bir kesim. Bazı tarihçilere göre 1000 yıldır burada yaşayan, kesin olarak bilinene göre de Fatih Sultan Mehmet’in 1453’te nüfus planlamasıyla birlikte Romanlara verdiği bölge burası. Burada yaşayan Roman halkı, hiç itirazsız bütün dünyanın kabul ettiği, müzik ve dans konusunda dünya kültürüne katkıda bulunan bir merkezin insanları. Sosyal doku ve fiziki doku kazınarak, Tarihi Yarımada’daki bir alan sanki boş bir arazi gibi ele alınıyor ve buraya “yakışır insanların, beyefendilerin” yerleştirilmesi hedefleniyor.”

Sulukule projesi, 2006 ve 2007 yıllarında medyada çok yer almadı. Avrupa Parlamentosu Yeşiller Komisyonu’nun daveti, konunun Meclis İnsan Hakları Komisyonu’na taşınması, UNESCO Raporu, çeşitli Roman sanatçıların ziyareti, konunun Avrupa Birliği İlerleme Raporu’nda yer alması, ABD Helsinki Komisyonu’ndan hükümete yönelik eleştiri mektuplarından sonra ister istemez medya konuya ilgi gösterdi. Görüşmeci Foggo, sivil kuruluşların yaptığı çalışmaların da bu konuda etkili olduğunu düşünmektedir. Sebebi her ne olursa olsun konu gündemde yer almış, Romanlar seslerini kamuoyuna medya aracılığıyla duyurabilmişlerdir:

“Mesela Sezen Aksu geldi. Gel de haber yapma. Bu televoleler de bile çıktı. Manu Chao konserinde, Sulukule tişörtü giydi, Bordello Sulukule ile ilgili şarkı yaptı. Medya, Platform’un bıkıp usanmadan yaptığı etkinlikleri, onlarca basın açıklamalarını ister istemez haber yapmak zorunda kaldı. Medyada yerel yönetimin ve TOKİ’nin görüşlerinin daha çok yer aldığını görebilirsiniz ama bütün bunlara rağmen medyanın rolünü çok olumlu buluyorum. Dikmen Vadisi’nde, Tarlabası’nda, Ayvansaray’da yaşayanlar ‘burası Sulukule gibi olmayacak’ diyorlar. Herkes Romanların Sulukule’de yerinden edildiğini biliyor. Bundan sonra bu tip projelerin uygulanması çok kolay olmayacak. Bu da sesimizi medyada duyurmamızla mümkün oldu.”

Şekil 23: Sezen Aksu ve Gogol Bordello ve Tony Gatlif Ziyaretleri

Kaynak: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>

Foggo ile medyada yer alan Roman imajı üzerine konuştuk. Romanlarla ilgili yapılan “Gırgiriye” filmlerinin ve şimdilerde yayınlanan dizilerin gerçeği yansıtmadığı ve özellikle oyuncuların kullandığı aksanların hiç tutmadığını düşünüyorum. Romanlar, müzikle içice olan insanlar olmasına rağmen bu imajın reyting getirdiği için popüler olduğunu savunuyor. Medya da bu imajı kullanmayı tercih ediyor. Egemen olan sınıflar ve medya, Romanların gerçek halleri ile görmek istemiyor:

“Sulukule’ye bir gazeteci gelmişti. Bize ‘Abe niye bizi yerimizden ediyorsunuz’ diye başlık atacağını söyledi. Biz de ona kimsenin böyle konuşmadığını anlattık. İstanbul Türkçesiyle konuştuklarını kendisi de duydu. Sonra bu başlığı kullandığını gördük. Roman Çalıştayı toplantısında bir gazeteci, Romanlara soru sormak yerine çalıp oynamalarını istedi. İnsanlar da televizyondaki o imajı seviyor ama gerçek hayatında o insanları istemiyor. Taksici televizyondaki Roman yarışmasını izliyor, taksisine binince, ‘abla beni oralara sokma’ diyor. Çingene bar açılıyor ama içeri Çingene sokulmuyor.”

Romanlar, bir yandan etnik kimliklerinden ötürü ayrımcılığa uğramaktadırlar ama Müslüman ve Türk kimliklerinin altını her açıklamada çizmekte olduğunu belirten Foggo, şu örneği vermiştir:

“Roman Çalıştayı toplantısında söze ne kadar Türk ve Müslüman olduğunu söyleyerek başlayan Romanlar ‘biz devlete değil başımızı, kaşımızı bile kaldırmayız’ dediler.”

Dönüşüm projeleri ile yoksul kesimlerim mağdur edildiğini düşünen Foggo, bundan sonrası ile ilgili düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

“Genel olarak toplumda, buna uzmanlar, mimarlar plancılar hatta solcularda dahil bir temizlik kaygısı var. Buralar bir temizlensin. Çünkü ‘kentliler’ böyle istiyor. Mahalle olmasın, çocuklar sokakta oynamasın, kapı önlerinde insanlar oturmasın. Eski mahallerinden sürülenler, daha önce bakkala veresiye yazdırırken, şimdi tanımadığı yerlerde bunları yapamıyor. Yoksulluk artıyor, sorun büyüyor. Birisi mesela üç çocuğunu Yetiştirme Yurdu’na vermeyi düşünüyor. Düşün ki, beni kentin dışına atıyorsun, evimi alıyorsun, işimi alıyorsun, çocuğumu bile elinden alıyorsun. Bundan sonra artık ben senin potansiyel düşmanımın. Bu insanların eğitim ve refah düzeyi arttırılacağı yerde kurtulmaya çabalıyor, yalnızlaştırılıyor. Özellikle bu kent rantlarından faydalanan sonradan yaratılan yeni zenginler, yoksul grupların yerlerini ellerinden almak istiyor.”

4.3.2 Sulukulelilerin Projeye Bakışı

Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği Başkanı Şükrü Pündük ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan kişinin tek başına bulunduğu durumlar olduğu gibi, birkaç kişinin bir arada olduğu durumlar da olmuştur. Genelde Şükrü Pündük ile yapılan görüşmeye iki kişi daha bazen dahil olmuştur. Bunda bir sakınca görülmemiş, kişiler arasındaki konuşmalar ve projeye yönelik tartışmalar kaydedilmiştir. Görüşme soruları için Doç. Dr. Tahire Erman’ın TUBİTAK tarafından desteklenen “Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Yer Değiştirme: Uygulamalar, Söylemler, Deneyimler” çalışmasından yararlanılmıştır (bkz. www.tubitak.gov.tr). Görüşme soruları, proje öncesi ve sonrası mahallenin mekânsal, çevresel ve sosyal özelliklerin kendileri bakış açlarına göre tespitini, kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgi düzeylerini ve mahallelerinde kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasına ilişkin düşüncelerini içerecek şekilde düzenlenmiştir.

Görüşme yapılan kişi, 550 yıldan beri Sulukule’de oturmakta olup hak sahibidir. Görüşmeye katılan diğer kişilerde hak sahibidir. Görüşmecilerinde belirttikleri gibi Sulukulelilerin birçoğu çok uzun yıllardır mahallerinde yaşamaktadır. Menderes döneminde gerçekleştirilen yıkımlardan sonra bazıları mahalleden taşınmışlar ve bölgeye yeni insanlar gelmiştir. Kendilerini uzun yıllardır İstanbul’da yaşadıklarından ötürü “gerçek İstanbullu” ve “Türk ve Müslüman” olarak tanımlamaktadırlar.

Yıkımlar Öncesi Ev ve Mahalle

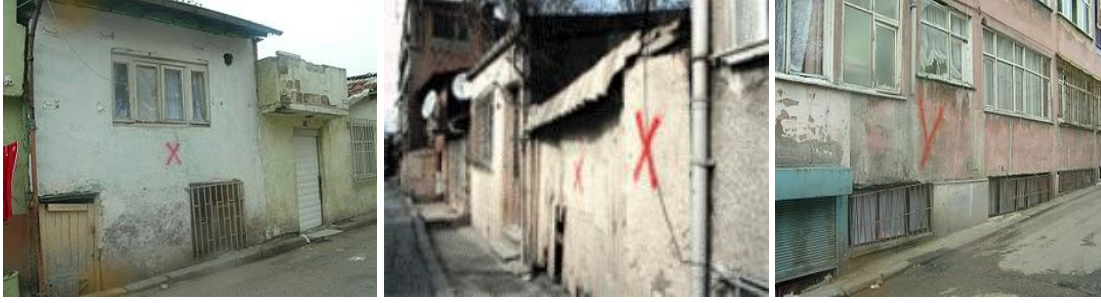
Yıkımlar öncesi komşuluk ilişkileri güçlüydü; zamanın büyük kısmı komşularla bir arada geçirilmekteydi; dayanışma, paylaşım vardı. Avlulu evlerde herkes bir arada oturur ve yemek yerdi. Dışarıda rahatça oturabilme, görüşmeciler için eski mahalle yaşamının en güzel yanlarından biriydi. Apartman yaşamındaki gibi sesten rahatsız olma gibi durumlar yoktu. Düğün, cenaze, sünnetler beraber yapılırdı. Mahalleli, mahalleden çok ayrılmaz ve boş vaktini gene mahallede geçirirdi.

“Buradaki herkes akraba sayılır, herkes birbirine yardım ederdi. Çocuklarımız, kocalarımız hepimiz kardeş, akraba gibiydik. Günlük yemeğimizi bir onlar da bir biz de yedik.” (kadın)

“Kiracı ve ev sahibi ayrımı yoktu. Kiracılar bizim ev sahibimiz sayılırdı. Bir iş oldu mu herkes birbirine söylerdi, her işi beraber yapardık. Kimse başka yerlere gitmez, beraber takılırdı. Avlularımızda bahçeler vardı. Daha eskilere giderseniz, 1970’lerde tarlalarımız ve meyve ağaçlarımız da vardı.” (erkek)

Mahalle sakinleri de, bir yenileme ihtiyacı olduğunu düşünmekteydiler. Evlerin çoğunun kötü durumdaydı ve tamire ihtiyacı vardı. Görüşmeciler, kentsel sit alanı içinde olduğu için tamir ettirmenin mümkün olmadığını belirttiler. Bir kısmının yıkılıp yeniden yapılabileceğini, bir kısmının da tadil edilebileceğini düşünmekteydiler. Proje açıklandığında bunu bir basın açıklaması ile duyurmuşlar, “bize destek olursanız hep beraber evlerimizi tamir ederiz” demişlerdi.

“Mahallenin durumu kötüydü. Birkaç tane yeni yapılmış bina da vardı. Ama genelde evler, avlu sitemli birkaç katlı evlerdi. Evler tarihi eser olduğu için çivi çakamazdık. İstanbul’un en eski semti olmamıza rağmen doğal gazımız yoktu. Evlerimiz akardı. Belediye ceza yazmasın diye gece gizlice evlerimiz tamir ederdik. Belediye evlerimizi tamir etmemize izin vermedi. Belediye’nin insanlara resimlerini gösterdiği evler, bizim eğlence evleriydi. 1992’de Hortum Süleyman ve Tantan döneminde vergilerini veriyor olmamıza rağmen kapatıldı. Oralara at, koyun çekiliyordu. Mahalleli, orayı ortak kullanıyordu. Oralara bizim oturduğumuz evler gibi gösterdiler. Başbakan oralara bakıp Sulukule’ye ve Sulukulilere ‘ucube’ dedi. Biz İstanbul kültüründe yetişmiş insanlarız, son derce elitiz. Her zaman iyi giyiniriz. Siz de sokaklarda dolaşırken görmüşsünüzdür.” (Pündük)

Şekil 24: Yıkım Yapılmak Üzere İşaretlenmiş Evler
Kaynak: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>

Kentsel Dönüşüm Projesi ve Tahliyeler

Görüşme yapılan kişiler, Sulukule Projesi'nden önce kentsel dönüşümün ne olduğunu bilmediklerini söylediler. Zaten kendi mahallerinde uygulana projeden de haberdar olmadıklarını, bölgenin kentsel yenileme alanı ilan edildiğini 2005 yılında gazetelerden öğrendiklerini belirttiler. Evlerine biçilen bedellerin, neye göre biçildiğini hala anlamadıklarını, bu konuda da belediyenin kendilerine yardımcı olmadığını ifade ettiler.

“Gazetede haberi okuduktan sonra Kasım 2005’te randevu alıp belediyeye gittik. Bu işin nasıl yapılacağını ve fiyatlandırmayı neye göre belirleyeceklerini sorduk. Ama hiçbir şey bilmiyorlardı. ‘Buraları yıkıp villa yapacağız’ dediler. Sonradan bizim evlerin metrekaresine 500 lira biçtiler. Aşağıdaki 20 adım uzaklıktaki emlak kredi bloklarının metrekaresine 6000 lira bedel biçtiler.” (Pündük)

Görüşmeciler, hazırlanan projenin tasarım sürecinde mahalle sakinlerinin alışkanlık, adet ve ihtiyaçlarının göz önüne alınmadığını söylemektedirler. Kendi yaşam tarzları önemsenmediğini hatta küçümsendiğini, geride bırakılması gereken bir durum olarak görüldüğünü düşünmektedirler. Halbuki belediye kendi web sitesinde, proje başlamadan önce anket çalışması yaptığını, insanları bilgilendirdiğini ve yerli halkın %17’sinin Roman olduğu tespit edildiğini söylemektedir. Görüşmeciler ise böyle bir anketin kendileriyle yapılmadığını söylemekte ve şunları eklemektedirler:

“Hiç kimse böyle bir anketi hatırlamıyor burada. Belki birilerine sormuşlardır. Toplumdaki yanlış Roman imajından ötürü birçok insan Roman olmadığını söylemiştir. Ama buradaki herkes Roman’dır. Neden dersiniz ben

Romanım ve buradaki herkes akraba. Ama sen Roman mısın dersin, kimse Romanım demez.” (erkek)

Görüşmeciler, belediyenin kendilerine hiçbir anlaşma önermediğini zaten anlaşmanın yapılmadığını söylediler. Evlerin bazılarının otuz hissedarı olduğunu ve evlerini acil kamulaştırma korkusuyla sattıklarını belirttiler. Evleri satın alanlar ise belediye ile anlaşma sağladılar. Öte yandan, bu insanlar için evleri ellerindeki tek dayanaktır, evlerinden başka malları, yatırımları, birikimleri yoktur. Ve evlerini yok pahasına kaybetmek istememekte, elde edebilecekleri en avantajlı durumu yakalamak istemektedirler.

“Kimse bize çıkın demedi. 2006’nın Şubat ayında derneğimizi kurduk. 2006’ın Nisan’ında yıkmaya başladılar. Biz bu süre boyunca herhangi bir şey imzalamadık. Medya bu konuda yalan söylüyor. Zorbalıkla anlaştılar. ‘Eğer sen benimle anlaşmazsan evinin değerini bankaya yatırırım, acil kamulaştırma kararını çıkardım. Kime şikâyet edersen et. Sen dava açarsan bu bedelin iki katını alırsın, onu da beş yılda peyderpey öderim’ dediler. Biz bununla uğraşamayacağımız için metrekaresine 2000 lira veren üçüncü şahıslara sattık. Kanunda, acil kamulaştırma kararı, ancak doğal afetlerde ve yurt savunması halinde çıkar diyor. Onlarda her şeyi kendi kılıfına uydurdular. Hiç kimse evini bırakmak istemedi.” (Pündük)

Ayrıca görüşmeciler, bölgede tarihi kalıntılar olabileceğini düşünmekte ve yıkım yapılan alanlarda temizlik yapılan şu günlerde, ekibin başında konunun uzmanı bulunması gerektiğini düşünmektedirler. Pündük bu konuda görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Burası Tarihi Yarımada. Burada beş metre kazarsanız Osmanlı, 10 metre kazarsanız Bizans, 20 metre kazarsanız Roma İmparatorluğu ile karşılaşılırsınız. Burada üç imparatorluk arka arkaya yaşamış. Özellikle dikkat etmiyorlar çünkü eğer bişi çıkarsa bu projenin durması lazım.”(Pündük)

Çeşitli aralıklarla yapılan yıkımların bazıları, evde yaşayanlara on beş gün öncesinden bildirilmiş, son zamanlarda yapılan yıkımlar için 24 saat süre verildiği olmuştur. Bazı yıkımlar ise öncesinde bildirilmeden yapılmıştır. Boşaltma emri 24 saat öncesinde gelen bazı mahalle sakinleri, eşyalarını tahliye edecek yer bulamamış ve eşyaları enkaz altında kalmıştır. Görüşmeciler, ev boşaltmalar sırasında belediyenin herhangi bir

yardımlı olmadığını hatta bazı yıkımların sabah çok erken saatlerde çevik kuvvet eşliğinde yapıldığını ifade etmişlerdir.

“Ben evde değildim, bir iş için Bursa’ya gitmişim. Meğersem bir kâğıt gelmiş. Fakat bizimkiler resmi bir evraka benzeyen o kâğıdın ne olduğunu anlamamışlar. Ertesi gün yıkım ekipleri evi yıkmış, bizimkiler eşyaları kurtaramamış” (erkek)

Şekil 25: Yıkım Sonrası Görüntüler
Kaynak: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com>

Yıkımlar Sonrası Ev ve Mahalle

Mahalleli, eski evlerinin bahçesini, yakın komşuluk ilişkilerini, sıcak sosyal ortamını özlemekte, şimdiki apartman yaşamlarından hoşlanmamaktadır. Birçoğu Sulukule etrafındaki mahallere yerleşmiştir. Özellikle kiracı olduğunu ispatlamayanlar en mağdur duruma düşenler olmuş, eskisine nazaran daha yüksek kiralar ödemeye başlamışlardır. Hak sahipleri de evlerine biçilen bedeli almışlar ve onlar da kiracı olmuşlardır. Görüşmeciler, Sulukule etrafına yerleşmelerine rağmen komşu ve akrabaları ile eski ilişkilerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Hemen herkesin birbirinden haberdar olduklarını söylemektedirler.

“Hazır paraya dağ dayanmaz, bazıları çoktan paralarını bitirdiler. Bize verilen para ile ev almamızın imkânı yok. Villalar çok pahalı, onun da taksitlerini ödeyemedik. Eskiden 50-100 kira veren kiracılarımız vardı. Şimdi onlar şuradaki depoyu kiralayıp ev yaptılar. Birçok insanın kiracısı vardı burada. Biz üç aile bir evde otururduk eskiden. O da bir geçim kaynağı idi.”(kadın)

Taşoluk'a giden kiracıların sadece altısı orada kalmıştır. Aylık aidat ödemeleri, gecekonduda soba kurarken dairelerine geçtiklerinde doğal gazla kaloriferle ısınacakları düşüncesinin başlarda hoşlarına gittiğini ifade etmişlerdir.

“Bir kısmı Taşoluk'a göbek atarak gitti ama ne olacağını bilmiyordu. Şimdi altı aile kaldı orada, hepsi buraya geri döndü. Evler çok güzelmiş ama hayatında apartmanda yaşamamış insanlar bunlar. İstesen de istemesen de her ay aidat ödüyorsun bir de ev taksiti.” (Püçük)

“Kim yaşamak ister şehrin dışında. Biz müzisyeniz, nalburcuyuz, at arabacılığı yapıyoruz, kâğıt topluyoruz. Ne yapacağız ki dağ başında.”(erkek)

Görüşmeciler, bu projeden kimsenin memnun olmadığını ısrarla belirtmektedirler. Onlara göre sadece 30 kişi, buna mahalle muhtarı dahil, belediye yanındadır. Ayrıca, belediyeyi “rant peşinde” olarak görmekte ve kendilerini mağdur ettiğine inanmaktadırlar. Semte yapıştırılan “suç odağı” imajı orada yaşamakta olan insanlar tarafından eleştirilmekte, mahallede varlığını kabul etmekle birlikte, burada kendi halinde insanların olduğunu altını çizmektedirler.

Görüşmeciler, evlerinin yıkılması ve yeni yerlerine alışma sürecinin büyük bir çoğunluk için zor geçtiği söylemekte, yıllarca yaşadıkları evlerinin yıkılmasına tanık olmaktan büyük üzüntü duymaktadırlar.

“Sevinerek giden kimseyi bilmiyorum ben. Asla bırakmak istemedik. Kim bırakmak gitmek ister evini, alıştığı hayatını. Evlerimizin durumu o kadarda kötü değildi. Biz buralarda rahat ediyorduk, dayanışma içinde yaşıyorduk. Muhtar yanlı muhtarlık yaptığı için buralar için kötü dedi. Biz İstanbul kültürüyle büyüdük, yetiştik. Roman kültürü Türkiye'nin en önemli renklerinden biridir.” (Püçük)

Görüşmeciler, yer değiştirme sürecinin yarattığı belirsizliklerden de endişe duymaktadırlar. Görüşmeciler, taşındıkları dairelerde komşularıyla olan ilişkisi konusunda güvensizdirler. Özellikle kendi müstakil evlerinde serbest ortama alışmış bu insanlar için yeni evlerinde altlı üstlü oturacakları komşuları büyük önem taşımaktadır.

«Özgür yaşıyorsun, istediğini yap, müziğini çal, bağır, çağır, tepin. Burada sıkıntıya girdik, 'dur oğlum, yapma oğlum, düşürme' diye diye.»(erkek)

“Kadınlar kapılarının deliğinden bakıyor sürekli. Sonra da hakkımızda konuşuyorlar.”(kadın)

“Kimse bu memlekette apartmanda oturmayı bilmez. Apartmanda oturmak demek, elit olmak değildir. Elit olan bizleriz. Apartman hayatı bizim milletimize göre değil. Herkes başkasını taklit etmek istiyor. Avrupalı bizim yaşantımızı örnek alsın. Ben müzisyenim. Çocuğuma müzik aleti çalmayı öğretmem lazım. Apartmanda bunu yapamam. Hemen şikâyet gelir.” (Pündük)

Artan maddi sorunlar ve eskisinden daha dezavantajlı duruma düşülmesinin yarattığı baskı ve yeni bir ortama alışma süreci aileleri olumsuz etkilemektedir. Aile içi geçimsizlik artmaktadır. Pündük'e göre yakında şiddet ve suç oranlarında artış yaşanacaktır. Genel olarak sosyal güvencesi olmayan bu insanların çocuklarının, eğitimden geri kalacağı endişesi bulunmaktadır. Pündük, bunun sadece Sulukule'de değil, bütün kentsel dönüşüm bölgesi ilan edilen alanlarda yaşanacağı düşünmektedir. Projelerdeki en büyük sorununda, plancıların halkı unutmaları ve onların isteklerini göz ardı etmesi ve belediyelerinde rant peşinde olması olarak görmektedir. İstenileceği takdirde sorunlara çözüm bulunabilirdi, diye düşünmektedir.

“Hepimiz kendi bildiğimiz gibi kendi evlerimizde yaşamak isterdik. Eğer belediye isteseydi, bu projeyi beraber tasarlardık. Bazı evleri tadil eder, bazılarını yıkıp yeniden yıkardık. İnşaatlarda bizzat biz çalışırdık. Böylelikle maliyet düşerdi.”(Pündük)

Pündük konu ile ilgili yapıcı önerilerde de bulundu:

“Biz devletimize bir şey demiyoruz. Önce Müslüman, sonra Türk sonra da Romanız. Biz de her şeyin başının eğitim olduğunu düşünüyoruz. Bizim çocuklarımızın eğitime ihtiyacı var. Romanların olduğu yerlere, Anaokulu açılması ve burada eğitim verecek öğretmenlerin gönüllü olarak gelip psikolojik destek alması gerek. Çünkü bizim çocuklarımız biraz aşırıdır, özgürlüğüne düşkündür. Bir de ayrımcılıkla ilgili yasaların çıkması ve bütün farklı grupların birbirine kaynaşması lazım. Bir gelin, kapımızı çalın, misafiriniz olun. Korkulacak bir şey yok.” (Pündük)

Mahalleli medyanın ilgisinden memnun olmakla birlikte kendilerini tam olarak ifade etmediklerini düşünmektedir. İktidara yakın medya grubunun gerçekleri çok yansıtmadığına inanmaktadırlar.

“Sabancı Üniversitesi’nden bir öğrenci araştırma yapmış. Belli bir zaman aralığında Başbakan 300 kelime, Fatih Belediye Başkanı 400 kelime, ben altı kelime etmişim. Ama gene de medyaya bir şey demek istemiyorum. Hemen hemen hepsi geldi.” (Pündük)

Şekil 26: Sulukule'nin Son Hali

4.3.3 Medya’da Proje

Kamuoyunda tartışma yaratan bu proje, yıkımlar, tahliyeler ve yukarıda bazıları sıralanan etkinlikler ile yazılı ve görsel basında yer almıştır. Medya, pek çok konuda kamuoyu bilincinin gelişmesi ve şekillenmesi açısından etkin bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda kentsel dönüşüm projeleri ve Sulukuleliler hakkında toplumun fikirlerinin biçimlenmesinde de medyanın en önemli aktörlerden biri olduğu söylenebilir. Çalışmanın bu bölümünde, belli başlı gazetelerde Sulukulelilerin nasıl temsil edildiği ve projenin haberlerde nasıl yer aldığı incelenmiştir. Araştırmada, yıkımların, boşaltmaların ve projeye karşı protesto etkinliklerinin başladığı 2007 yılından itibaren 2008 ve 2009 dahil olmak üzere Hürriyet, Sabah, Radikal, Cumhuriyet, Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinde yayınlanan haberler baz alınmıştır. Tarih sırasına göre yapılan farklı gazetelerde yapılan haberler karşılaştırılacak ve genel bir değerlendirme yapılacaktır. Haberlerde genel olarak karar mekanizması ve süreçlerine, projenin gelişim sürecine, tarafların (yerel yönetim, Sulukuleliler, sivil kuruluşlar) görüşlerine nasıl yer verildiğine başlıklar ve fotoğraflar dikkate alınarak bakılacaktır. Bu üç yıl içinde incelenecek olan haber ve yazılar, Sulukule

Kentsel Dönüşüm projesiyle ilgili gelişmeler, yıkımlar, yeni yerleşim bölgesi ve protesto etkinliklerini içermektedir. Haberlerin tamamıyla Sulukule ve proje ile ilgili olmasına dikkat edilecektir.

2007 yılında proje ile ilgili olan gelişmeler; Fatih Belediyesi'nin projeyi basına sunumu, yıkımlar, çeşitli protestolar ve Taşoluk kuralarının çekilmesi oluşturmaktadır. 2008 yılında öne çıkan haberler; yıkımlar, Sulukule Platformu'nun düzenlediği etkinlikler, konunun uluslararası alanda tartışılmaya başlanması ve taşınmalardır. 2009 yılında ise ağırlıklı olarak yıkımlar, Hürriyet'in manşete taşıdığı Sulukule'de el değiştiren konutların, AKP'li meclis üyeleri ve tarikat liderlerinin tarafından satın alınması haberi ve yankıları ve Taşoluk'a taşınanların yeni hayatları hakkında haberler bulunmaktadır (<http://sulukulegunlugu.blogspot.com>). Araştırma yapılan gazetelerde, konu ile ilgili çıkan, haber, köşe yazısı ve yorum sayısı aşağıdaki gibidir:

	2007	2008	2009	Toplam
Cumhuriyet	-	5	5	10
Radikal	17	25	19	61
Hürriyet	1	21	11	33
Sabah	-	6	5	11
Yeni Şafak	4	13	5	22
Zaman	4	16	2	22
Toplam	26	86	47	159

Şekil 27: Yıllara göre gazetelerde çıkan haber sayısı

2007 Ocak ayında Sulukule kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde evlerin arsa metrekare bedellerinin tespiti haberi, sadece Zaman ve Radikal'de yer almaktadır. Radikal haberi, "Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, 100 evlik proje için harekete geçtiklerini, 30 ev sahibiyle anlaştıklarını açıkladı"¹ diye verirken Zaman gazetesi ise aynı haberi "Sulukuleli Kondu Sahipleri Belediyenin 'Kentsel Dönüşüm' Teklifine İkna Oldu"² başlığı ile vermiş ve anlaşma yapılan kişilerin sayısından bahsedilmemiştir.

¹www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=802125&Date=03.01.2010&CategoryID=97

²www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=482850&keyfield=73756C756B756C65

2007 yılı Şubat ayında yapılan iki binanın yıkımı ile ilgili haber, Radikal ve Hürriyet tarafından verilmiştir. Yıkılan iki binadan birinin yanlışla yıkılması haberi Radikal gazetesinde, “Belediye evi yıktı, 'Pardon' dedi”³ başlığı ile verilirken diğer hiçbir gazetede bu haber yer almamış, İnsan Hakları Derneği üyesi bir grubun, yıkımı protesto etmesi haberi ise sadece Hürriyet gazetesinde çok kısa olarak “Sulukule’de ki Yıkıma Taksim’de protesto”⁴ başlığı ile verilmiştir.

Aynı yılın Mart, Nisan ve Haziran aylarında, Sulukule platformu ve çeşitli kuruluşların düzenlediği "40 Gün 40 Gece Sulukule” şenlik etkinlik programı ve haberleri, Radikal gazetesinde ayrıntılı olarak dört kez, Zaman gazetesinde ise kısa olarak bir kez yer almıştır.

2007 Kasım ayında proje kapsamında evleri yıkıldığı için mağdur olan Romanların, Meclis İnsan Hakları Komisyonuna başvuruda bulunması ve komisyon toplantısı ile ilgili Radikal’de üç, Yeni Şafak’ta iki ve Zaman’da ise bir kere haber yapılmıştır. Başvuru ile ilgili Çevre Bakanı Eroğlu’nun “Sulukule halkına değer veriyoruz. Proje, orada güzel bir çevre oluşmak için hazırlanmış muhteşem bir projedir”^{5 6} açıklaması, Radikal’de kısa olarak, Yeni Şafak’ta ise detaylı olarak yer almış fakat aynı gün gerçekleşen Romanların CHP grubunu ziyareti ve CHP milletvekili Çetin Soysal’ın açıklamaları, Radikal’de yer alırken, Yeni Şafak’ta yer almamıştır. Aralık ayında yapılan komisyon toplantısı ve tartışmalar, araştırma konusu olan gazetelerden üçüne farklı olarak yansımıştır. Yeni Şafak, Ak Parti İstanbul Milletvekili Müezzinoğlu ve Fatih Belediye Başkanı Demir’in proje ile ilgili değerlendirmelerini aktarmıştır⁷. Radikal, haberinde "Biz çocuklarımıza medrese eğitimi vermek istiyoruz, burada 12-13 yaşındaki kızlar kucaklara oturuyor diyen Sulukuleliye AKP'den destek geldi” vurgusunu ön plana çıkartmış ve

³ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=806808&Date=04.01.2010&CategoryID=97

⁴ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6023651>

⁵ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=831720&Date=03.01.2010&CategoryID=97

⁶ <http://yenisafak.com.tr/gundem/default.aspx?t=08.12.2006&c=1&i=81805>

⁷ <http://yenisafak.com.tr/gundem/default.aspx?t=14.10.2007&c=1&i=89882>

haberinde “Meclis’te Kucağa Oturma Tartışması”⁸ başlığını kullanmıştır. Zaman gazetesinin ise proje yanlısı görüşleri öne çıkarmakla beraber tarafların tümünün görüşlerine yer verdiği söylenebilir⁹.

Aralık 2007 tarihinde yapılan kiracı olan hak sahipleri için Taşoluk’taki evlerin kura çekimleri haberi, Yeni Şafak’ta iki gün üst üste “Sulukulelinin Ev Hayali Gerçek Oldu”¹⁰, “Evlerini Göbek Atarak Kutladılar”¹¹ başlıkları ve kura çekimi sırasında dans eden Sulukulelileri gösteren fotoğraflarla birlikte yer almış, Radikal ise kiracıların endişelerini de dile getiren bir haber yapmıştır¹².

2007 yılında Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde konu ile ilgili hiç haber bulunmamaktadır. Bunların dışında, Radikal’de köşe yazarlarının ve gazetenin eklerinde konu ile ilgili uzmanların yazıları bulunmaktadır. Yukarıdan da anlaşıldığı üzere 2007 yılında, araştırma konusu olan diğer gazetelerde, Sulukule projesi ile ilgili haber, köşe yazısı ya da gazete eklerinde yorum yazılarına rastlanmamıştır.

2008 yılına geldiğimizde, medyanın projeye ilgisinin arttığını görmekteyiz. Ocak ayında, projenin Kültür ve Tabiat Varlıkları Yenileme Kurulu tarafından onaylanması haberi, Hürriyet, Radikal ve Zaman gazetesi tarafından verilmiştir. Radikal, “Sulukule’ye Resmen Veda”¹³, Zaman “ Sulukule Baştan Aşağı Yenileniyor Evlerin Boyu Surları Geçmeyecek”¹⁴, Hürriyet “Sulukule Projesine Yenileme Kurulu'ndan Onay”¹⁵ başlıklarını kullanarak konuyu benzer şekilde aktarmışlardır. Ayrıca 17 Ocak tarihli Hürriyet’te, bölgede arkeolojik değerlendirme yapılmasını gerekliliğini söyleyen İstanbul Üniversitesi

⁸ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=835742&Date=03.01.2010&CategoryID=97

⁹ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=629973&title=sulukulenin-sorunlari-meclis-gundeminde&haberSayfa=0

¹⁰ <http://yenisafak.com.tr/Gundem/Default.aspx?t=05.12.2007&i=85835>

¹¹ <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?i=85674>

¹² www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=833630&Date=06.01.2010&CategoryID=97

¹³ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=838593&Date=05.01.2010&CategoryID=97

¹⁴ <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=643899&keyfield=73756C756B756C65>

¹⁵ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=8111597>

Bizans Sanatı Öğretim Üyesi Akyürek'in açıklamaları yer almıştır¹⁶. CHP İstanbul Milletvekili Çetin Soysal'ın soru önergesini yanıtlayan Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın açıklamalarına da, Hürriyet “Sulukule’ye Osmanlı Mimarisi”¹⁷, Yeni Şafak “Sulukule Yeniden Şekilleniyor”¹⁸ başlıkları ile yer vermiştir. 18 Ocak 2008 tarihinde Radikal, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Sulukulelilerin başvurusu üzerine açılan dosyayı kapatması haberini veren tek gazete olmuştur¹⁹.

2008'in Şubat ayında başlayan ve Mart ayı boyunca süren yıkımlar, Radikal’de ve Zaman’da ikişer kez haber olurken, yıkımlar Sabah ve Hürriyet’te köşe yazılarında yer almıştır. Radikal yıkımlarla birlikte eğitimleri yarıda kesilen çocukların mağduriyeti ile ilgili haberini “Sulukule’de Ders Zilli Sustu”²⁰ başlığı ile verirken, diğer haberinde Sulukule Platformu'nun üyelerinin, Sulukule’de tescilli 45 yapıdan ikisinin belediye tarafından yıkıldığı iddiasına yer vermiştir²¹. Zaman gazetesinde yıkımlar, “Sahiplerinin dilekçeyle yaptıkları müracaat üzerine”²² yıkılmaları kararlaştırılan ve içleri boşaltılan 9 bina ve gecekondular, Fatih Belediyesi ekiplerince bu sabah yıkıldı”²³ şeklinde verilmiştir. Diğer haberinde ise yıkımların sürdüğü söylenmiş ve platformun tescilli bina yıkıldığına dair iddiasından bahsedilmiştir²⁴.

Yıkım haberlerine yer vermeyen Yeni Şafak’ta, 20 Mart tarihinde Başbakan Erdoğan’ın, tarihi binaların otel olacağına dair yaptığı açıklamada, Sulukule’yi ucube olarak nitelenmesi yer almıştır²⁵. Radikal’de aynı haberi vermiştir²⁶. Başbakan’ın Sulukule’yi

¹⁶ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=8051341>

¹⁷ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7985823>

¹⁸ <http://yenisafak.com.tr/gundem/default.aspx?t=02.01.2008&c=1&i=92119>

¹⁹ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=837664&Date=05.01.2010&CategoryID=97

²⁰ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=842066&Date=05.01.2010&CategoryID=97

²¹ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=842906&Date=05.01.2010&CategoryID=97

²² Sulukule Platformu’ndan Hacer Foggo ile yapılan görüşmede Foggo, yıkımların bina sahiplerinin yaptığı başvurulardan dolayı yapılmadığını, binalarla ilgili yıkım kararı çıktığını söylemiştir.

²³ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=650546&keyfield=73756C756B756C65

²⁴ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=664168&keyfield=73756C756B756C65

²⁵ <http://yenisafak.com.tr/Politika/Default.aspx?t=20.03.2008&i=106525>

“ucube” olarak nitelendirmesi üzerine Sulukulelilerin Başbakan’a yazdıkları mektup, Radikal’de yayınlamıştır²⁷. Gene bu ay içerisinde Radikal gazetesinde, Fatih Belediyesi'nce mahallede halen kiracıların yaşadığı ve yıkım kararı çıkan evlere kırmızı renkte “X” işaretleri konulmasını eleştiren köşe ve yorum yazıları bulunmaktadır.

2008 Nisan ayında da devam etmekte olan yıkım haberleri, kısa olarak 7 Nisan tarihli Hürriyet ve Zaman gazetesinde yer almıştır^{28,29}. ABD Hükümeti kuruluşlarından biri olan Helsinki Komisyonu'nun eş başkanlarından dört kişinin, Başbakan Erdoğan'a Sulukule'nin yıkılmamasını isteyen bir mektup göndermeleri, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde haber olmuştur. Yeni Şafak, “Abe Karışmayın Sulukuleye”³⁰ başlığını kullanırken, Zaman “ABD'den ‘Sulukule’yi Koruyun’ Mektubu”³¹ başlığını kullanmıştır. Başlıklar farklı olmasına rağmen her iki haberde, ABD Helsinki Komisyonu'nun konu ile ilgili endişeleri aktarılmıştır. Gene Nisan ayında, ünlü Roman yönetmen Tony Gatlif’in Sulukule’yi ziyareti, araştırma konusu olan gazetelerden Cumhuriyet hariç hepsinde, benzer şekillerde yer almıştır.

Mayıs 2008’de, UNESCO’nun Sulukule’ye ziyareti ve izlenimleri, Radikal, Hürriyet, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde bulunmaktadır. Bu ziyaret, Yeni Şafak tarafından “UNESCO Heyeti İstanbul’u Beğendi”³² başlığı ile verilirken, Zaman’da arka arkaya iki gün heyetin İstanbul ile ilgili olumlu izlenimler edindiğini belirten haberler yapılmıştır. Heyetin iki yıl öncesiyle karşılaştırdıklarında olumlu izlenimler edindiklerini vurgulayan Zaman’da, “UNESCO'dan Four Seasons ve Sulukuleye Onay”³³ ara başlığı kullanılmıştır. Zaman ve Yeni Şafak’ta izlenimler bu şekilde aktarılırken Hürriyet, konu ile

²⁶ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=843425&Date=05.01.2010&CategoryID=97

²⁷ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=843885&Date=05.01.2010&CategoryID=99

²⁸ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=675310&keyfield=73756C756B756C65

²⁹ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=8647905>

³⁰ <http://yenisafak.com.tr/Dunya/Default.aspx?t=06.04.2008&c=4&area=4&i=109810>

³¹ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=673709&keyfield=73756C756B756C65

³² <http://yenisafak.com.tr/Aktuel/default.aspx?t=07.05.2008&c=5&i=116773>

³³ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=688557&keyfield=73756C756B756C65

ilgili “UNESCO’dan Sulukule ve Four Seasons eleştirisi”³⁴ başlığını kullanmış ve heyetin gündemdeki projeleri eleştirdiğini belirtmiştir. Radikal’deki haberde heyetin, "Sulukule projesiyle ilgili olarak oradaki halka da danışılması gerekiyor. Şu anki yaklaşımın, baktığımız zaman gayet demokratik olduğunu düşünüyorum. Mutlaka olumlu bir sonuç alınacaktır"³⁵ sözleri aktarılmıştır.

Gene Mayıs 2008’de Sezen Aksu’nun Sulukule’yi ziyareti, Radikal tarafından, Türkan Saylan’ın ziyareti de, Cumhuriyet ve Hürriyet tarafından kısa olarak verilmiştir. 27 Mayıs 2009 tarihli Radikal’de, yıkıntılar içinde oynayan çocukların moloz düşmesi, elektrik çarpması, çivi batması sonucu yaralanması konusunda yaptığı haberini, “Sulukuleli çocuklar ‘molozde’ oldu”³⁶ şeklinde vermiştir. 18 Mayıs tarihinde Zaman’da yer alan “Kentsel dönüşüm projeleri, suç örgütlerinin sığınaklarını yok ediyor” başlıklı haberde dönüşüm alanı ilan edilen mahalle muhtarlarının projeleri destekleyici açıklamalarına yer verilmiştir. Haberde Hatice Sultan Mahallesi Muhtarı İsmail Altıntoprak, “Sulukule’nin o anlatılan kültürü, 40 sene evvel ortadan kayboldu. Burada 60 yaşına kadar mezbelelikten başka bir şey görmedim. Burada berbat zihniyete sahip insanlar çoğaldı” derken, “Gecekondu mahallelerinde yuvalanan kapkaç ve uyuşturucu şebekeleri, güvenliği sağlamış, düzenli yapılaşmalar içinde barınacak yer bulamıyor” ifadeleri yer almaktadır³⁷.

Haziran 2008’de, Sulukule Dayanışma Futbol Turnuvası etkinliğine³⁸, Gypsy punk grubu Gogol Bordello destek ziyaretine³⁹ yer veren tek gazete Radikal olmuştur.

22 Temmuz 2008’de ise İstanbul Tabip Odası’nın yıkımlardan sonraki sağlık koşulları ile ilgili yaptığı basın açıklaması, Hürriyet tarafından “Sulukule’de Salgın Riski

³⁴ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=8916836>

³⁵ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=877398&Date=05.01.2010&CategoryID=77

³⁶ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=879824&Date=05.01.2010&CategoryID=97

³⁷ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=690942&keyfield=73756C756B756C65

³⁸ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=884517&Date=05.01.2010&CategoryID=42

³⁹ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=885096&Date=05.01.2010&CategoryID=96

Var”⁴⁰, Sabah tarafından “Sulukule’de İnsanlık Dramı”⁴¹ başlıkları ile duyurulmuştur. Aynı açıklama, Yeni Şafak’ta “Sulukule Mirasına Sahip Çıkmalı”⁴² başlığı ile verilirken, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde belirtilen ve açıklamada yer alan kötü sağlık koşullarından bahsedilmemiş, açıklamadaki bölgenin tarihi, kültürel ve toplumsal bir miras olduğu ifadelerine yer verilmiştir. Gene aynı ay içerisinde, Sulukule’nin İngiliz gazetesi The Guardian’a haber olması, Radikal ve Sabah gazetelerine haber olmuştur^{43,44}.

28 Ağustos’ta ayında çevik kuvvet ekibi desteği ile yapılan on binanın yıkımı Radikal iki kez, Zaman ve Hürriyet’te ise bir kez haber olmuştur. Radikal ““Sabaha karşı çevik kuvvetle gelen yıkım ekipleri Sulukule’ye daha boşaltılmadan kepçe vurdu. Bazı yıkımları avukatlar durdurdu. Tarihi dokuya ve halkın sağlığına dikkat ederek yapılacağı söylenen yıkımla, ortalık molozlar, teller, çiviler, sökülmüş elektrik direkleri, kopan telefon ve elektrik kablolarıyla savaş alanına döndü”⁴⁵ derken Hürriyet ve Zaman, “İş makineleriyle yıkılan yapıların, "Kentsel Dönüşüm Projesi" kapsamında ve sahipleriyle anlaşarak yıkıldığı belirtildi”^{46,47} ifadelerini kullanmıştır. Fatih Belediye Başkanı’nın yıkım eleştirilerine cevap verebilmek için yaptığı basın açıklamasına, Hürriyet yer vermiştir⁴⁸.

29 Ağustos günü destek amaçlı yapılan CHP ve ÖDP ziyaretleri, Hürriyet ve Yeni Şafak tarafından haber yapılmıştır. Hürriyet basına açıklama yapan ÖDP Milletvekili Uras, CHP Milletvekili Soysal, Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği Başkanı Pündük ve Fatih Belediye Başkan Yardımcısı Temizer’in açıklamalarını

⁴⁰ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=9495124>

⁴¹ <http://www.sabah.com.tr/haber,B6BDBFFB705E49C797CD0CE276C3D502.html>

⁴² <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=23.07.2008&i=130467>

⁴³ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=889792&Date=07.01.2010&CategoryID=96

⁴⁴ www.sabah.com.tr/arama/arsiv?Query=sulukule&Baslik=True&Metin=True&Sort=CreateDateReal&Reverse=True&PageSize=10&PageNumber=1&TotalCount=0&IsAdmin=False&IsActive=1&IsOnline=0&IsEncoded=True

⁴⁵ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=895999&Date=05.01.2010&CategoryID=97

⁴⁶ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=731320&keyfield=73756C756B756C65

⁴⁷ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=9770740>

⁴⁸ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=9779099>

duyurmuştur⁴⁹. Yeni Şafak, “Bir Oy Uğruna Roman Olurum” başlığı ile yaptığı haberde, sadece Soysal’ın açıklamalarına yer vermiş ve CHP Milletvekilinin siyasi rant peşinde olduğunu söyleyerek “Soysal, evlerin yıkılmasına karşı çıkararak, mahalle sakinlerine destek için kendini Roman ilan etti” ifadesini kullanmıştır⁵⁰. Manu Chao’nun Fransa’daki konserine “Sulukule Susmayacak” yazılı tişörtle çıkması, Radikal tarafından haber haline getirilmiştir⁵¹.

Eylül ayında öne çıkan gelişmelerden biri, ABD Helsinki Komisyonu’nun Sulukule’de yıkımlardan rahatsızlık duyduğunu belirterek, Türk hükümetinden, bu duruma bir çözüm bulmasını istemesi olmuştur. Konu ile ilgili haber, Sabah gazetesi hariç araştırma konusu olan bütün gazetelerde yer almıştır. Haberlerin hepsinde, komisyonun konu ile ilgili endişelerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Eylül öne çıkan ikinci bir önemli gelişme de, Sulukuleli kiracıların, Taşoluk mevkiine taşınmaya başlamaları olmuştur. Taşınma haberi, Zaman, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer almıştır. Zaman ve Hürriyet haberlerinde, mahallede hüznün hâkim olduğunu, taşınanların yeni evlerin taksitleri, ulaşım sorunları gibi konularda endişelerini dile getirirken yine de güzel bir evde oturma imkânı bulduğu için büyük bir mutluluk duyduklarını belirtmiştir^{52,53}. Yeni Şafak, “Sulukuleliler bayrama kendi evlerinde girecek” başlıklı kısa haberinde, Belediye Başkanı Demir’in “TOKİ’nin diğer projelerinde alınan ve ev fiyatının yaklaşık % 10’u tutarındaki peşinattan muaf tutuldular. Damga vergilerini karşılıklı, KDV’yi 180 aya bölüştürdük. Taşınmalarına yardımcı oluyoruz” açıklamalarına yer vermiştir⁵⁴. Sınır Tanımayan Otonom Plancılar (STOP)’ın hazırladığı Alternatif Sulukule Planı, Radikal ve Cumhuriyet gazetelerinde haber olmuştur^{55,56}.

⁴⁹ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=9779684>

⁵⁰ <http://yenisafak.com.tr/Politika/?t=08.02.2008&c=2&i=137058>

⁵¹ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=894827&Date=05.01.2010&CategoryID=82

⁵² www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=739445&keyfield=73756C756B756C65

⁵³ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=9930635>

⁵⁴ <http://yenisafak.com.tr/EmlakDunyasi/Default.aspx?t=19.09.2008&i=140730>

⁵⁵ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=901854&Date=05.01.2010&CategoryID=41

⁵⁶ www.cumhuriyet.com.tr/?hn=6746

2008'in Ekim, Kasım ve Aralık ayında devam eden yıkımlar, hiçbir gazetede yer almamıştır. Zaman gazetesi Ekim ayında, Fatih Belediye Başkanı Demir'in, Taşoluk'a taşınan eski Sulukule sakinlerine 100 YTL taksit yardım yapacağını haber yapmıştır. Haberde, Demir'in eski Sulukulelilerin eğitim ve ulaşım sorunlarını dinlediği belirtilmiştir⁵⁷. 8 Kasım 2008'de Yeni Şafak gazetesinde, "Sulukule'de yeni bir hayat başlıyor" başlığı ile yapılan haberde, proje için "Fatih Belediyesi'nin en iddialı yenileme projelerinden biri" olduğu belirtilmiş ve proje ile birlikte yenileme çalışmalarının yanı sıra bölgenin sosyal olarak dönüştürüleceği, vatandaşların yaşam koşullarının iyileştirileceği ve proje sayesinde kiracıların ev sahibi olduğu söylenmiştir⁵⁸. Aynı gün yine aynı gazetede, "Fatih tarihiyle ayağa kalkıyor" başlığı ile çıkan başka bir haberde, Fatih Belediye'sinin yenileme projeleri tanıtılmış ve Sulukule projesine de yer verilmiştir⁵⁹. Aralık ayında Fransız The Serious Road Trip Sirk Grubunun Galata Kulesi dibinde gerçekleştirdiği gösterilerde ve Sulukuleli çocukların darbuka gösterisi, Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinde yer almıştır^{60,61}.

2008 yılında ağırlıklı olarak Radikal gazetesinde yıkımlar hakkında köşe yazıları çıkmış ve hafta sonu eklerinde sıklıkla yer almıştır. Bunun dışında, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde birkaç köşe yazarı konuyla ilgili yorumda bulunmuştur.

2009 yılında ise haber sayısı 2008'e oranla azalmıştır. 27 Ocak 2009'da, Çocuk Merkezi olarak kullanılan binanın yıkımı ve çocukların yıkıma yıkım yapılacak binada darbuka çalarak direnmesi⁶² ve sonrasında belediye ekiplerince yıkılması⁶³ Radikal'e haber olmuştur. Şubat ayında devam eden yıkımlar, hiçbir gazetede yer almazken, yıkılan Çocuk

⁵⁷ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=745338&keyfield=73756C756B756C65

⁵⁸ <http://yenisafak.com.tr/Cumartesi/Default.aspx?t=08.11.2008&c=47&i=149027>

⁵⁹ <http://yenisafak.com.tr/Cumartesi/Default.aspx?t=10.11.2008&i=149025>

⁶⁰ www.sabah.com.tr/haber,5D1B959C972B44DF93C81B29168BA35A.html

⁶¹ <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=12.12.2008&c=1&i=155701>

⁶² www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=918838&Date=05.01.2010&CategoryID=97

⁶³ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=918993&Date=06.01.2010&CategoryID=77

Merkez'i ve etkinliklerinin mahallelinin gösterdiği terk edilmiş bir binaya taşınması ve ritim atölyesi çalışmaya başlaması Radikal tarafından haber yapılmıştır⁶⁴.

18 Mart 2009 tarihinde “Sulukule'nin Yeni Sakinleri”⁶⁵ başlığının Hürriyet'in manşetinde yer alması, Mart ayının en önemli gelişmesi olmuştur. Mart ayına kadar %50'si el değiştiren proje kapsamındaki konutların, bazı AKP'liler ve bir tarikat liderinin, 2007 ve 2008 yıllarında satın alıp belediye ile sözleşme imzalamalarının üzerine konuyu manşete taşıyan Hürriyet'te konuyla ilgili dört, Radikal'de iki ve Cumhuriyet'te üç haber 18-19 Mart tarihlerinde yer almıştır. Her üç gazetede konutları satın alanların isimlerini verirken, Radikal ve Hürriyet tarafların görüşlerine ve değerlendirmelerine yer vermiştir^{66,67,68,69}. Cumhuriyet ise DSP İstanbul Milletvekili Ağırbaş'ın, TBMM Başkanlığı'na sunduğu soru önergesini haber yapmıştır⁷⁰. Aynı zamanda televizyonda da sıklıkla yayınlanan bu haberle ilgili Sabah, Yeni Şafak ve Zaman gazetelerinde herhangi bir haber bulunmamaktadır. Gene bu ay içerisinde Hürriyet, Taşoluk'a taşınan 300 Roman aileden sadece 27 ailenin yaşadığını ve Romanların bölge ile ilgili şikâyetlerine yer veren haberini “Rak Rak Raki, Yaktın Bizi TOKİ” başlığı ile vermiştir⁷¹.

8 Nisan Dünya Roman günü haberini, Radikal “Sulukule'de Son Roman Günü”⁷², Yeni Şafak ise “Sulukule'de Buruk Kutlama” başlığı ile vermiştir⁷³.

12 Mayıs 2009 günü zabıtalara kapı kapı ailelerin akşama kadar evlerini boşaltmalarını salık veren kâğıtları dağıtması ve ertesi günü çevik kuvvetle birlikte

⁶⁴ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=919865&Date=06.01.2010&CategoryID=97

⁶⁵ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11232807>

⁶⁶ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11241706>

⁶⁷ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11232808>

⁶⁸ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=926779&Date=06.01.2010&CategoryID=77

⁶⁹ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=926920&Date=06.01.2010&CategoryID=97

⁷⁰ www.cumhuriyet.com.tr/?hn=44958

⁷¹ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11282561>

⁷² www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=930231&Date=06.01.2010&CategoryID=97

⁷³ <http://yenisafak.com.tr/Aktuel/Default.aspx?t=09.04.2009&i=179795>

mahallede yıkımların yaşanması Radikal gazetesine konu olmuş ve haberde tahliyelerle birlikte mağdur olan vatandaşlardan bahsedilmiştir⁷⁴. Gene bu ay içinde ABD Helsinki Komisyonu'nun yıkımları kınayan açıklaması Sabah, Zaman, Radikal ve Hürriyet gazetelerinde yayınlanmıştır^{75,76,77,78}.

TOKİ'nin 2007 yılı faaliyetlerine ilişkin Yüksek Denetleme Kurulu raporu, TBMM KİT Komisyonu'na görüşülerek ibra edilmesi üzerine açıklama yapan TOKİ Başkanı Bayraktar'ın Sulukule ilgili, "Hiç kimseyi mağdur etmedik. Hiç para almadan verdiğimiz konutları sattılar. Parasını da 15-20 gün içinde yediler. Nereye harcadıkları da belli. Sonra da yapmadıklarını bırakmadılar. Bu tür projelerde fırsatçılık yapanlar var. İşi provoke ediyorlar." açıklamalarına 4 Haziran 2009 tarihli Hürriyet gazetesi yer vermiştir⁷⁹. Ayrıca Hürriyet, 12 Haziran tarihli haberinde, Birleşmiş Milletler HABITAT Genel Başkanlığı'na bağlı "Zorla Tahliyeler Konusunda Danışmanlar Grubu" (AGFE), Sulukule'yle ilgili gözlem çalışmalarının yer aldığı raporu yazan Heyet Başkanı Cabannes, "Yıkımlar yatırımları yok ediyor. Bu durum Güney Afrika'nın Johannesburg, Pakistan'ın Karaçi şehrinde yaşanmadı" açıklaması Hürriyet gazetesinde haber olmuştur⁸⁰.

24 Haziran UNESCO Dünya Kültür Mirası Komitesi'nin genel toplantısında görüşülen Dünya Kültür Mirası taslak raporunda; Sulukule'deki uygulamaların kültür mirasını tehdit ettiği değerlendirilmesine yer verilmesi Radikal tarafından "UNESCO Raporunda Hükümete Ağır İstanbul Eleştirisi" başlıklı haberle verilmiştir⁸¹.

5 Temmuz 2009 tarihli Hürriyet'te Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Hammarberg'in, Sulukule'ye ziyareti ve Romanların sorunlarını dinlemesi kısa bir haber

⁷⁴ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=935749&Date=06.01.2010&CategoryID=97

⁷⁵ www.sabah.com.tr/Yasam/2009/05/21/abdden_sulukulekinamasi

⁷⁶ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=849986&keyfield=73756C756B756C65

⁷⁷ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=937056&Date=06.01.2010&CategoryID=97

⁷⁸ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11693459>

⁷⁹ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11791066>

⁸⁰ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11849489>

⁸¹ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=942036&Date=06.01.2010&CategoryID=77

olarak “ Kahvehanede Sulukule Zirvesi” başlığı ile yer almıştır⁸². Radikal ise, 30 Temmuz’da Sulukule Atölyesi’nin geliştirdiği Alternatif Sulukule Projesi’ne TOKİ’nin olumlu bakması ve Fatih Belediyesi ile görüşme yapılacağı haberini “Aklın Yolu Bir: Sulukule Sulukuleliyle Sulukule” başlığı ile vermiştir⁸³.

7 Ağustos tarihli Hürriyet’te, UNESCO Dünya Miras Merkezi Direktörü Bandarin, Dünya Miras Sözleşmesi’ne uygun davranmasını beklediği Türk hükümetinden Sulukule Atölyesi’nin hazırladığı alternatif projeyi dikkate almasını istedi haberi yer almaktadır⁸⁴. 29 Ağustos’ta, Yeni Şafak, Fatih Belediye Başkanı Demir’in Sulukule Atölyesi ve TOKİ arasındaki görüşme ve Alternatif Proje hakkındaki görüşlerine yer vermiş, haberde Demir, ev sahipleriyle anlaştıklarını, yakında ihale sürecinin başlayacağını belirtmiş ayrıca UNESCO ile Sulukule projesi arasında sorun olmadığını da eklemiştir⁸⁵. Gene bu ayda, öncesinde Sulukule’yi ziyaret eden Gypsy Punk grubu Gogol Bordello, yıkılan Sulukuleliler için yazdığı şarkı, Radikal, Sabah, Cumhuriyet gazetelerinde haber olmuştur.

Ekim ayında Romanların Sulukule’den çıkarılması, üç uluslararası raporla ağır biçimde eleştirilmiştir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Hammarberg’in Türkiye Azınlıklar Raporu, BM-Habitat Zorla Tahliyeler Danışmanlar Kurulu (AGFE) raporu ve AB İlerleme Raporu’nda Sulukule projesiyle ilgili sert eleştiriler yer alması, Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinde yer almıştır^{86,87,88}.

Yıkımların tamamlanması haberi, 8 Aralık 2009 tarihli Sabah gazetesinde “Sulukule artık yok” başlığı ile yer almıştır⁸⁹. Hükümetin Roman açılımı çerçevesinde yaptığı Birinci Roman Çalıştayı’nda Sulukule konusunun gündeme gelmesi ise Radikal ve

⁸² <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=12006469>

⁸³ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=947259&Date=06.01.2010&CategoryID=97

⁸⁴ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=12229946>

⁸⁵ <http://yenisafak.com.tr/Cumartesi/Default.aspx?t=04.09.2009&i=207858>

⁸⁶ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=12702087>

⁸⁷ <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=17.09.2009&c=4&i=214266>

⁸⁸ www.cumhuriyet.com.tr/?hn=87584

⁸⁹ www.sabah.com.tr/Yasam/2009/12/08/sulukule_artik_yok

Zaman gazetelerinde yer almıştır^{90,91}. Son olarak Sabah gazetesi, 10 Aralık tarihli “Sulukule’de darbuka değil çekiç sesleri yankılanacak” başlıklı haberinde, inşaat ihalesini Özkar İnşaat’ın aldığını duyurmuş ve Fatih Belediye Başkanı Demir’in, ‘Sulukule’de villa yapılıyor’ diye speküle edilmeye çalışılıyor, sur koruma bandındaki yeni evler 2, 3 ve 4 katlı binalardan oluşuyor” sözlerine yer vermiştir⁹².

2009 yılında, gene Radikal gazetesinde, gaztenin köşe ve eklerinde konu ile ilgili yorum yazıları çıktığını görmekteyiz. Hürriyet’te ise Sulukule projesi ve yıkımlar iki, Sabah’ta da bir kez köşe yazarlarına konu olmuştur.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak; **Radikal**, konuyla ilgili en çok haber yapan gazetedir. Sulukule platformu etkinliklerine, destek ziyaretlerine ve yapılan şenlik programlarına detaylı olarak yer vermiştir. Çeşitli uzmanların genelde kentsel dönüşüm özelde Sulukule projesi hakkında hafta sonu eklerinde yer alan yazıları, gazetede ki konu ile ilgili yazı sayısını arttırmıştır. Haberlerde, proje karşıtı yorumların yanı sıra Romanların değişen hayatı, Roman kültürü ve Romanların gördüğü ayrımcı muameleler yer almaktadır.

Hürriyet, gazetesi konuya geç ilgi gösteren gazetelerden biri olmuştur. Platform tarafından düzenlenen dikkat çekici etkinlikler ve uzmanların konuyla ilgili açıklamalarından sonra Hürriyette haberlere rastlanmıştır. Romanların mağduriyetleri ve kültürünün zarar görmesi haberlerde çok geçmemektedir. Ak Partisi’nin proje üzerinden rant girişimini ortaya çıkararak manşete taşımıştır. Köşe yazarlarının bazıları konuyu köşelerinde gündeme getirmişlerdir.

Cumhuriyet; konuyla ilgili ilk haberini Ağustos 2008’de yapmış ve Ocak 2010’a kadar toplam on adet haber yayınlamıştır. Bu süre içerisinde, genel olarak kentsel dönüşüm projelerinin rant amaçlı olduğundan bahseden birkaç tane habere rastlanmıştır. Yapılan haberler arasında projeye muhalifi birkaç etkinlik (CHP ve Türkan Saylan’ın ziyaretleri,

⁹⁰ www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=968624&Date=07.01.2010&CategoryID=98

⁹¹ www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=925977&keyfield=73756C756B756C65

⁹² www.sabah.com.tr/Ekonomi/2009/12/10/sulukulede_darbuka_degil_cekic_sesleri_yankilanacak

İBB protestosu), uluslararası kurumların hükümete yönelik eleştirileri ve AK Parti'nin projeden sağladığı rantla ilgili gibi haberlere yer vermiştir. Köşe yazarları ya da gazete eklerinde konu yer almamıştır.

Sabah gazetesi, projeyi destekleyici hiç bir haber yapmamış fakat proje hakkında da birçok önemli haberi atlayarak sadece genel gelişmeler ve Platformun birkaç etkinliği hakkında bilgi vermiştir. Toplamda iki köşe yazarı, birer kere konu ile ilgili yazı yazmışlardır.

Yeni Şafak gazetesinin, projeye en olumlu bakan gazete olduğu söylenebilir. O da Sabah gibi diğer gazetelerde yer alan birçok habere gazetesinde yer vermemiştir. Sulukule Platformu'nun konuyu uluslararası alana taşınması, sıklıkla basın açıklamaları yapmaları, renkli etkinlikler düzenlemeleri ve önemli isimlerin bölgeye ziyaretlerini sağlamaları Yeni Şafak'ın bu konuda haber yapmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Zaman, Yeni Şafak gibi diğer gazetelerde yer alan önemli gelişmeleri yayınlamamakla birlikte içerisinde proje karşıtı haberlere ve karşıt tarafların görüşlerine Yeni Şafak'a nazaran az da olsa yer verdiği söylenebilir. Özellikle bu gazetede hem genel olarak kentsel dönüşüm uygulanacak gecekondular için hem de Sulukule için "suç, terör" yuvası gibi tanımlamalar kullanılmıştır.

Projenin karar mekanizması süreci ile ilgili olarak Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri, Fatih Belediye Başkanı ve TOKİ'nin açıklamalarına yer vermişlerdir. Projenin içeriği, amacı ve kapsamı konusunda bilgiler veren bu iki gazete, projeye halkın katılımı konusunda genel olarak Belediye'nin, Sulukulelilerin bilgilendirildiği ve anlaşma sağlandığı iddiasını yayınlamıştır. Hürriyet, birkaç haberinde karar mekanizması ve süreci hakkında bilgilendirme yapmışsa bile genel olarak yıkımlar başladıktan sonra konuyu gündeme getirmiştir. Sabah ve Cumhuriyet gazetesinde, bu konuda herhangi bir bilgilendirme söz konusu olmamıştır. Radikal ise Sulukulelilerin projeden haberdar dahi olmadıklarını sıklıkla dile getirmiş, hukuki süreçler, itirazlar konusunda bilgilendirmede bulunmuştur.

Projenin aktörleri, Belediye, TOKİ, Sulukuleliler ve Sulukule Platformu olarak sıralanabilir. Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri, Belediye ve TOKİ'nin sıklıkla yaptığı açıklamalara ve basın toplantılarına yer verirken Romanlara ve görüşlerine bazen yer vermiştir. Mesela Taşoluk kuraları sırasında kuradan memnun ayrılan Romanların görüşleri, her iki gazetede yer alırken, Taşoluk'tan tekrar mahallesine geri dönen Romanların görüşleri yer almamıştır. Aynı şekilde Sulukule Platformu'nun görüşleri de, nadir olarak gazeteye yansımıştır. Zaman gazetesinde bu konuda Yeni Şafak'tan daha çok haber olduğu söylenebilir. Genel olarak kentsel dönüşüm karşıtı haberler yapan ve eleştirel yorumlara yer veren Radikal'de, Belediye ve TOKİ'nin açıklamalarına da yer verilmiştir. Romanların hayat tarzları, kültürleri görüşleri ve Sulukule Platformu'nun üç sene boyunca yapmış oldukları etkinlikler, eylemler, itirazlar, dilekçelerin çoğunluğu Radikal'e haber olmuştur. Ayrıca Platform sözcülerine hafta sonu eklerinde yer verilmiştir. Hafta sonu eklerinde şimdiye kadar projeyi savunan tek yazı, Fatih Belediyesi Yenileme Projeleri Koordinatörü Çiftçi'nin yazısı bulunmaktadır⁹³. Hürriyet gazetesinin, Belediye ve TOKİ'nin açıklamalarına sıklıkla, Romanların ve Platform'un görüşlerine Radikal kadar olmasa da yer vermiştir. Sabah ve Cumhuriyet genel olarak tarafların görüşlerine yer vermemiş, gazetelerde Sulukule Platformu'nun birkaç etkinliği, destek amaçlı ziyaretler ve uluslararası kuruluşların raporları yer almıştır. Genellikle bu haberler, kısa ajans haberleri olmuştur.

Yıkım haberleri ve tahliyeler, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinde iki kere çok kısa olarak, Yeni Şafak gazetesinde hiç yer almamıştır. Radikal yine yıkımlar ve boşaltmalarla ilgili en çok detayı veren gazete olmuştur. Haberlerinde özellikle çocukların mağduriyetleri sıklıkla dile getirilmiştir. Zaman ve Hürriyet gazetelerinde yıkımlar birkaç kez yer almıştır.

4.4 Bölüm Sonucu

Romanlar, etnik kimlikleri ve kendilerine özgü yaşam tarzları, meslek seçimleri, toplum içerisindeki sosyo-ekonomik ve kültürel statülerine etkilerinden dolayı, yaşadıkları

⁹³www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=852938&Date=07.01.2010&CategoryID=42

tüm toplumlarda değişik ölçeklerde ayrışmaya maruz kalmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminden de önce, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan Romanların bir kısmı, yerleşik hayata geçmiş, bir kısmı halen daha göçebe olarak yaşamaktadır. Toplumun diğer kesimlerinin, Romanların yaptıkları işler dışında kültürlerini, adetlerini bildiği söylenemez. Fakat Romanlara karşı önyargı ve ayrımcılık toplumsal hayatta ve yasalarda kendini göstermekte, hatta bu önyargılar eğitim, sağlık gibi servislerden yararlanmalarında zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır. Hem bu sebeplerle hem de toplumda “Çingene” kelimesine yüklenen anlamlar sebebiyle, etnik kimliklerini saklama ya da tamamen vazgeçme yolunu seçenlerde olmaktadır.

Kentsel arazilerin değerli hale geldiği ve küresel kent olarak tanımlanan İstanbul'un Tarihi Yarımada'sının Fatih İlçesi'ndeki Hatice Sultan ve Neslişah Mahallerinden oluşan Sulukule, konumu itibariyle önem teşkil etmektedir. Çeşitli kaynaklara göre Romanların 1054 yılından itibaren tarihte ilk olarak yerleşik hayata geçtikleri bir bölgedir. Müzisyenlik, kalaycılık, sepetçilik, kâğıt toplayıcılığı gibi Romanlara özgü meslek dallarına sahip mahalleliler, yakın akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin yaşandığı mahallede parselleri, hisselerine bölerek ya da aynı ev içinde birden fazla aile olmak üzere kendi aralarında anlaşarak beraber yaşamışlardır. Mahallede kiralar düşük ve bildiğimiz kiracı ev sahibi ilişkisi bulunmamıştır. 1990'larda Eğlence Evleri'nin tümünün kapatılmasıyla en önemli geçim kaynaklarını kaybeden mahalle, yoksullaşmış ve fiziksel olarak da yıpranmaya başlamıştır. Sit alanı içinde yer alan evlerini, ekonomik sebeplerden dolayı restore ettirememişler ayrıca tadilat yapmalarına da izin verilmemiştir.

TOKİ, İBB ve Fatih Belediyesi arasından imzalanan protokolle tem bir resmiyet kazanan Kentsel Dönüşüm sürecine başından itibaren dâhil edilmemiş ve sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile yıkımlara karşı renkli etkinlikler düzenlemişler ve hukuki mücadele içine girmişlerdir. Bu süreçte etkin olan bütün gönüllü ve sivil kuruluşları bünyesinde barındıran Sulukule Platformu, konuyu hem ulusal hem de uluslararası alana taşımışlardır. Sınır Tanımayan Otonom Plancıların öncülüğünde Platform ve Sulukulelilerin tasarlanmasında yer aldığı “Alternatif Sulukule Planı” gerçekleştirilmiştir.

Bütün bu çabalara rağmen yıkımlar gerçekleşmiş, hatta tescilli bazı binalarında yıkıldığı gözlenmiştir. Hak sahiplerinin projeye göre yapılması öngörülen villalara sahip olması için ödemesi gereken fark, mevcut evlere biçilen bedelin düşük olması nedeniyle çok fazladır. Bu süreç içinde hak sahiplerinin çoğu evlerini satmışlardır. Yapılan sözlü görüşmelerde, mahalle sakinlerinin düzenli gelirinin bulunmaması, meslek tarzları nedeniyle İstanbul kent merkezinden uzak kalmaları halinde çalışma olanaklarının kısıtlanacağını söylemişlerdir. Dolayısıyla kiracı olarak Taşoluk'a taşınan yaklaşık 300 aileden yalnızca altısının halen orada yaşamaya devam edebildiği, diğerlerinin ise tahsis edilen TOKİ konutlarının sabit giderlerini ödeyemedikleri için haklarını sattıkları ya da icralık oldukları öğrenilmiştir. Hem hak sahipleri hem de kiracılar çevre mahallere yerleşerek yüksek kiralar ödemek zorunda kalmışlardır.

Sulukuleli Romanlar, kentsel dönüşüm adına evlerinden ve hatta işlerinden olmaktadır. Yapılan sözlü görüşmelerde, bölge halkının büyük bir kısmının projeye rağmen yerleşim yerini terk etmek istemediği anlaşılmaktadır. Çoğu dar gelire yaşayan bu aileler, için apartman dairelerinde yaşamak kolay olmamaktadır. Her yerde olmamakla birlikte binaların bakımı için toplanan aidat, doğalgaz gibi harcamalar aylık giderleri arttıracaktır. Bir yandan da komşuluk ilişkileri ve müstakil evde yaşamının verdiği rahatlığı özleyeceklerini de ifade etmektedirler. Kendi mahallerinde oluşturdukları organik ilişkilere dayalı sosyal doku yok olmaktadır. Kısacası, aileler üzerindeki toplumsal ve ekonomik yük daire ortamında ağırlaşacaktır. Tüm bu ekonomik ve toplumsal yükler, hem insanların psikolojik durumlarının olumsuz etkilenmesine hem de görüşmecilerin ifade ettiği gibi suç oranının artmasına neden olacağı söylenebilir.

Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi, basında sıkça yer alması nedeniyle, kamuoyu gündeminde de geniş yer bulmuş, günlük hayata dâhil olmuştur. Sulukule Platformu'nun çalışmaların, projenin basında yer almasında en büyük etkenlerden biri olduğu söylenebilir. İktidara yakın olduğu söylenebilecek gazetelerde taraflara eşit olarak yer verilmediği, projenin olumlu taraflarının vurgulandığı, önemli bazı haberlerden hiç bahsedilmediği gözlenmiştir. Yıkım haberleri, tahliyeler sonrası mağdur olan insanlar, yok olan Roman

kültürü, haberlerde yer almadığı gibi genel olarak kentsel dönüşüm alanı ilan edilen bölgelerin suç yuvası olduğunun altı çizilmiş, bu konuda açıklama yapan yetkililerin açıklamalarına yer verilmiştir. Bununla birlikte, ana akım meydanında konuyla geç ilgilendiği söylenebilir. Yapılan etkinliklere, yıkımlara, tarafların açıklamalarına daha çok Hürriyet yer vermiş ve iktidara muhalif olması ile bilinen Cumhuriyet, iktidara yakın isimlerin bölgeden rant elde etmesine yönelik haberlere odaklanmıştır. Hatta Hürriyet bu konuyu, ana sayfaya taşımıştır. Fakat genel olarak, hem bu gazetelerde hem de aynı çizgide olduğu söylenebilecek araştırma kapsamı dışındaki gazetelerde, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanma biçimi, projelerden mağdur olan kesimler ve Romanların değişen hayatları gibi konular yer almamıştır. En çok haberi yapan ve konunun uzmanlarına yer vermeleri sebebiyle en geniş bakış açısına sahip gazete, Radikal olmuştur. Genel olarak kentsel dönüşüm, siyaset, ekonomi, plancılık ve ayrımcılık üzerine yazılar, bu gazetede yer almış ve bu tip yazı ve haberler araştırma konusu içine dahil olmayan Birgün ve Evrensel gibi gazetelerde de rastlanmıştır.

5. SONUÇ

Tez kapsamında ilk bölümde, tarihsel ve kavramsal olarak neo-liberalizm ve neo-liberal politikaların kent mekânındaki etkileri incelenmiş, ikinci bölümde, neo-liberalizm çerçevesinde kentsel dönüşümün ve politikalarının dünya ve Türkiye'deki uygulamaları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise neo-liberal politikaların kente yansımaları olan kentsel dönüşüm projelerinden Sulukule örneği, Sulukuleli Romanların hayatlarına, gündelik ilişkilerine, toplumsal ilişkileri ve medya çerçevesinde incelenmiştir.

Birinci bölümde vurgulanan temel nokta, kentin basitçe yapıları bir çevre ya da insan yoğunlaşması değil, kapitalist gelişmenin içinde anlam kazanan bir süreç olduğudur. Neo-liberal politikalar ve küreselleşme süreçleri ile birlikte kentin anlamı da değişmiştir. Sermayenin hareketliliği ve ulus-devletlerin bu alanlarda daha az müdahaleci hale gelmeleri ile yerel birimler olan kentler, uluslararası mekânsal işbölümünde kendilerine daha iyi bir konum elde etmeye yönelik olarak birbirleriyle yarışmaya itilmişler ve dünya kentleri içinde kendilerine olabildiğince avantajlı bir yer elde etmeye yönelik olarak yapılanmaya başlamışlardır.

Neo-liberal politikaların eşlik ettiği küreselleşme süreci, farklı dalgalar halinde dünya ekonomisini, politikasını, sosyal ve kültürel yaşamı etkilemektedir. Bu sürecin itici gücü, şüphesiz artık ulusal niteliklerini kaybeden küresel sermaye ve çok uluslu şirketlerdir. Uluslararası ticaret ve sermaye akışıyla bağlı tek tek ulusal ekonomilerin birleşiminden oluşan dünya ekonomisi, artık ulusal ekonomilerin ötesinde bütünleşmekte ve küresel bir nitelik kazanmaktadır. Bu süreç, geleneksel yaşamları, yerleşik yapıları ve kurumları değiştirmektedir. Devlet/kamu yönetimi reformu sonucunda yaşanan yerelleşme, özelleştirme ve yönetim söylemleriyle kamu yönetiminin siyasal ve yönetsel açıdan liberalleşmesi şeklinde görülmektedir. Yerelleşme söylemleri ile ulus-devletlerde kentlerin önemini artırıp öne çıkarırken, metropoliten kentlerin üretimin ve tüketimin ana merkezleri haline gelmekte ve yönetim söylemi bu kentlerde kamu yönetimine kamu bürokrasiyle birlikte özel sektörün ve STK'ların dâhil olmasını sağlamaktadır. Kentler, bu süreçte yer alarak

küresel sermayeyi çekebilmek için gerekli alt yapıyı oluşturmanın yanında yerel özelliklerini ve değerlerini ön plana çıkartarak farklılıklarını da vurgulamaktadırlar.

Para, bilgi ve kültürün hızlı, uluslararası akışı zamanın doğrusal bütünlüğünü ve coğrafi mekânın yerleşik mesafelerini bozmaktadır. Özellikle mimari alanında gerçekleştirilen ve dönüştürülen mekânsal düzenlemeler, postmodernizm ile beraber yükselen değişimler olmuştur. Kentler, uluslararası sermaye hareketlerinin düğüm noktaları olarak öne çıkarken, kentsel mekânın üretimi, yeni birikim stratejilerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kentin değişen anlamı ile birlikte kentin kendisi, pazarlanabilen bir meta haline gelmiştir. Üretimin yeni bir temelde örgütlenmesi, kapitalist pazarın genişlemesiyle birlikte, kente ait ne varsa, bu süreçte metalaştırılarak sermaye birikimine kaynaklık haline getirilmektedir. Büyük kentsel yatırımlar, kentsel yenileme projeleri, soylulaştırma girişimlerine bürünen bu süreç, bir sosyo-mekânsal yapı olarak kentleri köklü bir dönüşüme tabii tutmakta ve sermayeye yeni kanallar açmaktadır. Merkezi planlama anlayışının yerini, değişik projelerden oluşan bir planlama anlayışı almakta ve bu noktada ikinci bölümde incelenen kentsel dönüşüm projeleri ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde Avrupa Kentleri, fiziksel eskime, yeni alanlara duyulan gereksinimler, kentin ekonomik olarak yaşadığı değişimler, sosyal ve toplumsal problemler, çevre kalitesi ve sürdürülebilir kent kalkınması gibi çeşitli nedenlerle “Kentsel Dönüşüm” eylemlerine ağırlık vermektedir. İlk olarak, İkinci Dünya Savaşı’nda hasar görmüş yapıların yeniden yapılanması ile ortaya çıkan kentsel dönüşüm çalışmaları, bu mahallelerin kente yeniden kazandırılması için uygulanmıştır. Ancak, mevcut mahalle sakinlerinin yerlerinden edilmesi ve yerlerine daha yüksek gelire sahip olan bireylerin yerleştirilmesi ile sonuçlanan bu uygulamalar bir “yık – yeniden yap” eyleminden ileriye geçememiştir. Son yıllarda, Avrupa’nın farklı ülkelerinde, kentin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan dönüşümler, kentin sadece fiziki değil sosyal ve ekonomik yönlerinin de dönüştürülmesi üzerinedir. Bu eylemleri, genel olarak, kentlerin eskiyen yıpranan ve çöküntü alanları haline gelen bölgelerinin ıslah edilerek, yeniden kimlik kazandırılması olarak da değerlendirebiliriz.

Türkiye’deki işleyiş biçimi değerlendirildiğinde, kentsel dönüşüm olgusunun yalnızca bir fiziksel dönüşüm olarak algılanması, temel eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu projeler, çoğu zaman çok katlı yapılar, büyük konut blokları ve bunlara eşlik eden donatılardan oluşan çevreler yaratırken, zaman zaman da dönüşüme konu olan bölgenin kent içerisindeki stratejik konumuna bağlı olarak farklı yatırımları da içerisinde barındıran prestijli alanlar yaratabilmektedir. Bu şekilde açılımlara sahip olan kentsel dönüşüm projelerinin birbirleriyle olan temel benzerlikleri arasında, yarattıkları yaşam çevrelerinin maliyetlerinin yüksek oluşu ve bölgenin sakinleri tarafından karşılanamayışına bağlı olarak yaşanan yerinden edilme süreci, zaman zaman da bilinçli olarak yapılan tasfiyeler de bulunmaktadır. Söz konusu projeler sonucunda, yaratılan yaşam çevreleriyle bölgede yaşayan kesimin yaşam beklentileri arasında ciddi uyumsuzluklar ortaya çıkabilmekte, bu durum kendi yaşam biçimlerini devam ettirmek isteyen gecekonduluları başka alanlara genelde kent dışına itmektedir. Bir de kamu, yerel ve özel sektörden oluşan ortaklıkların yer aldığı ve halk katılımına önem verilen projelerin ön plana çıktığı söylenmekte fakat bu katılım meselesi, yerel halkı ikna etmek düzeyine indirgenmektedir. İkna olmayanlar için diğer seçenek, kamulaştırmadır.

Dönüşüm projeleri ile kent yoksulları, kentin yaşam kalitesi düşük, kentsel servislerden kentin diğer alanları gibi faydalanamayan, dışlanmış kentsel mekânlarda kendine yer bulmaktadır. Neo liberal ekonomik politikalarla kent yoksulları, kent mekânındaki kullanım ve mülkiyet hakkını kaybetmektedir. Bütün bunlar gerçekleşirken, yerel yönetimlerin temel argümanı medyada da gördüğümüz gibi, çökmüş alanlardaki suç yuvalarının “temizlenmesi” ve “şiddetin azaltılması” ve bu alanlarda yaşayan yoksullara daha yaşanabilir bir çevre ve yaşam koşulları yaratılabilmesidir. Hâlbuki küreselleşen kentlerde, kent yoksullarının değerlendirilen kent alanlarını terk etmek zorunda bırakılması ve kent dışına itilmesi söz konusudur. Sosyal doku, hızla dönüşmekte ve yer değiştirmektedir. Bu noktada asıl dönüşmesi gereken şeyin, Türkiye’deki kentsel dönüşüm sürecinin kendisi olmalıdır.

Tüm dünyada yeni birikim olanakları için rekabet eden kentlerde, tarihi dokuları korunmuş olan kentlerin bir adım önde ve avantajlı olduğunu, doğal ve kültür miraslarını korumuş olan bu kentlerin barındırdıkları nüfus ile hızlı bir dönüşüme girdiğini belirtmiştik. Dünya kenti olarak tanımlanan ve tarihi dokuları barındıran kent olan İstanbul'un hemen her köşesinde, kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Yoksul kesimlerin tasfiyesi, yaşadıkları bölgenin fiziksel olarak köhnemiş olması, suç oranının yüksekliği, doğal afetler gibi sebeplerle ve toplum tabanında meşru sayılmasının da etkisi ile daha kolay olmaktadır. Son günlerde hem Türkiye'de hem de dünyada en fazla ayrımcılığa uğrayan gruplardan biri olan Romanların yaşadığı Kâğıthane, Karagümrük, Kuştepe gibi mahallerde kentsel dönüşüm projeleri, anlatılanların somut örneklerini oluşturmaktadır. Bu örneklerden bir tanesi de Sulukule'dir. Çökmeye bırakılmış Sulukule, surlara yakınlığı ve Tarihi Yarımada içindeki konumu sebebiyle değer kazanmış ve sonrasında kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiştir. Sulukuleli Romanlar, projenin ne tasarım ne de uygulama sürecine dahil edilmemiş, proje bütün yapıların yıkılması ve Romanların yerinden edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Çeşitli kaynaklara göre yaklaşık 1000 yıldır var olan Roman Mahallesi Sulukule'de uygulanan kentsel dönüşüm projesi kapsamında yapılan müdahalelerin Romanların sosyal ve günlük yaşamları üzerindeki ve bunun medya bağlamında toplumsal alandaki etkileri üçüncü bölümde incelenmiştir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulardan en çok öne çıkanı, Romanların yıllar içinde oluşturdukları sosyal dokuyu ve insan ilişkilerini kaybediyor olmalarının yarattığı endişe idi. Toplumda yoğun olarak ayrımcılığa uğrayan Romanlar, kendilerine ait mekânları olan mahallerinde, ayrımcılıktan uzak bir şekilde gündelik hayatlarını sürdürmekteydiler. Yıllar içinde kurdukları organik bağlar, yakın sosyal ilişkilerle mahallerinden çıkmadan bildikleri yaşam tarzlarını (kapı önü sohbetleri, dayanışma usulü yaşam, birkaç ailenin aynı evde yaşaması, sokakta oynayan çocuklar, formel olmayan ev sahibi-kiracı ilişkileri vb.) sürdürmüşlerdi. Yaşam mekânları da, kurdukları sosyal ilişkiler ve ekonomik ihtiyaçlarına göre üretilmişti. Yıkımlardan sonra geçimini sağladıkları iş kolları ve gündelik alışkanlıkları, birbirlerine ve bildikleri yere yakın yerlere taşınmalarına sebep oldu.

Kent küreselleşirken bir yandan da kendi sakinlerini dışarı atmaktadır. Şu günlerde Sulukule’de mahalleli, kentsel dönüşüm adına evlerinden ve hatta işlerinden olmaktadır. Kent mekânının kullanıcılarının gündelik yaşam alışkanlıkları; sokağı, evi, bahçesi, pazarı, komşuluk ilişkileri “kentlerde yaşayanların olduğunu unutmuş kudretli gözler” (Türkoğlu, 2000, s. 39) olan plancılar ve mimarlar tarafından değiştirilmektedir. Proje kapsamında yapılacak yeni yerleşim yerinin, Romanlar için yapılmıyor olduğu açıktır. Ortaya yeni bir kent ve kentli imaja ortaya çıkarılmakta, bu imaja uygun olmayanlar yerinden edilerek kentlerin dışına savrulmaktadır. Kentin yeni sahipleri, evlerinin önünde oturan Romanlara, sokaklarda gürültü yaparak oynayan çocuklara tahammül edememektedir. Romanları ve ötekileri kentlerin dışına itmekte ve kendi ile arasındaki mesafeyi arttırmaktadır. Onları dağıtmanın kimi etkin çevrelerce temizlik olarak görülüyor olması, hâlihazırda var olan önyargılar, otoritenin projeyi uygulama konusundaki rahatlığının garantisi olmaktadır. Kent mekânları, başka sınıflar için temizlenip hazırlanırken, bunun meşruluğu sağlayan söylemler, medyada yer almaktadır.

Lefebvre’in dediği gibi mekân, toplumsal olarak üretilir (Süalp, 2009, s.77). Toplumsal mekân üretimi, toplumsal ilişkileri ve insan ilişkilerini aynı zamanda kentsel alandaki gündelik hayat pratiklerini belirleyen bir süreçtir. Her toplumsal yapı, üretim ilişkilerine göre kendi mekânını üretir. Bir toplumsal biçimlemeden diğerine geçişte mekân yeniden üretilir. Kentteki emeğin sanayi kentinde olduğu gibi kol emeğine dayalı olmaktan çıkıp, nitelikli eğitim ve beceri gerektiren bir emek türüne kaymasıyla, bu emek türünün gereksinimlerini karşılayacak fiziki mekânlar sağlanması gerekli olur. Küresel ekonomiye sağladıkları katkı çerçevesinde önemli hale gelen kentlerde, kentin fiziksel biçimi de değişmeye başlar. Kentin mekânsal yapısının değişmesiyle, bu mekânsal yapının içindeki yaşam örgüsü, insan ilişkileri ve toplumsal ilişkileri de dönüşür. Mekânsal parçalanma ile sosyal ayrışmanın keskinleştiği günümüz kentlerinde, görünmeyen duvarlar nedeniyle teknolojinin sağladığı olanaklarla dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olaylardan anında haberdar olan birey, hemen yanı başında yaşananlardan uzakta kalabilmektedir.

Toplumsal ve kamusal mekânların azaldığı kentlerde kentlilerin birlikte karşılaşması ihtimali ortadan kalkmaktadır. (Süalp, 2009, s.80). Farklı toplumsal gruplardan, farklı kültürlerden bireylerin bir araya geldiği, iletişim içerisine girdiği, farklılıkların çatıştığı ve birbirlerini dönüştürerek var olduğu yer olan kamusal mekânların azalmasıyla kent, tüm kentlilerce paylaşılan bir alan olmaktan çıkarak bir araya gelemeyen toplumsal tarafından bölüşülmüş bir kentsel alanlar kümelenmesine dönüşmektedir. Bireylerin gündelik yaşamlarının geçtiği tüm mekânlarda, insan ilişkilerinin kurulması zorlaşmakta ve bireyler, yıllardır yaşadıkları kentle, o kentteki insanlarla, yaşadıkları semtle, kısacası kentteki yaşamın kendisiyle bir ilişki içinde olmamaktadırlar. Kamusal kent mekânlarının nitelik yitirerek ortadan kalkması ancak toplum yaşamında yoksunluğu, özel alanları içerisinde bireylerin yalnızlaşmasını ve toplum gruplarının cemaatleşerek ayrışmasını getirecektir.

EKLER

Ek 1: Hacer Foggo ile Yapılan Görüşme Soruları

1. Görüşmecinin demografik özellikler: Yaş, cinsiyet, medeni durum, iş
2. Konu ile olan ilgisi nereden kaynaklanmaktadır? Neden bu çalışmalar içinde yer aldınız?
3. Proje hakkında ne biliyorsunuz? Sizce projede ki en büyük sorun nedir?
4. STK'ların Konya bakış ve şimdiye kadar yapmış oldukları çalışmalar nelerdir?
5. Yıkımlardan önce mahallenin fiziksel özellikleri neydi? Sizce yenileme projesine ihtiyaç var mıydı?
6. Yıkımlardan önce mahalledeki sosyal doku nasıldı? Akraba, komşuluk ve çevre ilişkileri
7. Taşoluk'ta bulundunuz mu? Nasıldı? Mahallenin memnuniyet durumu neydi? Yeni çevreleri ile ilişkileri nelerdi?
8. Mahallenin proje hakkında proje öncesi ve sonrası bilgisi var mıydı? Bu konuda yetkililer bilgilendirme çalışması yaptılar mı?
9. Kentsel dönüşüm projeleri hakkındaki görüşlerinizden bahseder misiniz? Sizce neden son günlerde bu tip projeler uygulanıyor?
10. Bir gazeteci olarak medyanın bu projeye bakışını nasıl yorumluyorsunuz?
11. Sizce genel olarak Romanlar medyada nasıl temsil ediliyor?

Ek 2: Şükrü Pündük ile Yapılan Görüşme Soruları

1. Görüşmecinin demografik özellikler: Yaş, cinsiyet, medeni durum, iş
2. Buraya nereden geldiniz? Daha önce nerede oturuyordunuz?
3. a. Ev sahibi miydiniz, yoksa kiracı mı? b. (Ev sahibi ise) Tapunuz var mıydı, yoksa hazine arazisi miydi? (Hisseli tapu? Tapu tahsis belgesi? Tapu?)
4. Ne zaman geldiniz? Niçin? Kimlerle geldiniz?
5. İstanbul'a ilk gelişinizden başlayarak nerelerde oturduğunuzu anlatır mısınız?

Kentsel Dönüşüm Projesi Öncesi Ev ve Mahalle

6. Bu mahallede kaç yıldır oturuyordunuz?
7. Mahallenizin fiziki koşulları nasıldı? (Elektrik, yol, su, doğalgaz, diğer servisler)
8. Komşularınızın çoğu nereli? Dışarıdan gelenler var mı? Yakınlarınız, akrabalarınız, arkadaşlarınız kaç senedir burada oturuyorlar?
9. Komşuluk ilişkileriniz nasıldı? Komşularınıza yakın mıydınız?
10. (Komşularıyla yakınsa) Komşularınızla birlikte neler yapardınız?
11. Eski mahallenizde nasıl vakit geçirirdiniz? Nerelerde?
12. Çoğunlukla mahalle içinde mi kalırdınız yoksa mahalle dışında mı gününüz geçerdi? (Mahalle içindeyse) Hangi sebeplerle mahalle dışına çıkardınız?
13. Evinizin bahçesi var mıydı? Bahçenizde sebze ve meyve yetiştirir miydiniz?
14. Daha sonradan eve eklemeler, yeni odalar yapıldı mı?

Kentsel Dönüşüm Projesi ve Yer Değiştirme

15. Mahallenizin yıkılıp, yerine yeni binalar yapılacağından ne zaman haberiniz oldu? Nasıl haberiniz oldu? Size ne söylendi?
16. Belediye size Kentsel Dönüşüm Projesi ile ilgili bilgilendirmeyi nasıl yaptı? Yeterli oldu mu?
17. Siz Proje ile ilgili başka kimlerden bilgi aldınız? Akıl danıştığınız kişiler oldu mu?

18. Hala aklınızda netleşmeyen sorular var mı? Proje ile ilgili en çok neyi öğrenmek isterdiniz?

19. Belediye size nasıl bir anlaşma önerdi? Ayrıntılarıyla anlatır mısınız? Arsanız doğru olarak ölçüldü mü? Ağaçlarınız doğru olarak sayıldı mı? Uygun fiyatlama yapıldı mı?

20. (Proje ile ilgili sorunlar varsa) çözüm için bir şey yaptınız mı? Sorunlarınızı kimlere nasıl dile getirdiniz?

Boşaltma

21. Evinizin yıkılacağı ve sizin artık çıkmanız gerektiği size ne kadar önce haber verildi? Nasıl haber verildi? Evinizi bırakmak için ne kadar süre tanıdı?

22. Bu haberi alındığınızda, tepkiniz ne oldu? Evinizi bırakırken neler hissettiniz?

23. Tekrar eski evinize dönmeyi ister miydiniz?

24. Eski komşularınızla görüşebiliyor musunuz? Şu anda nerede olduklarından haberiniz var mı?

25. Size göre Kentsel Dönüşüm Projelerinin yararları nelerdir? Zararları? Sizce zararları nasıl önlenabilir?

26. Bu projede ki en büyük sorun nedir? Başka türlü olabilir miydi?

27. Özetle, Kentsel Dönüşüm Projesi yaşantınızı nasıl etkileyecek? Kendiniz için daha iyi mi, yoksa daha kötü mü bir yaşantı bekliyorsunuz? Niye?

Apartman

28. Apartmana (kiraya) taşınmak hayatınızda neleri değiştirdi?

29. Kendi müstakil evinizde yaşamak ile apartmanda yaşamak sizce nasıl farklı? Siz hangisini tercih edersiniz?

30. Apartman yaşamı kimlere göre sizce? Apartmanda kimler yaşar?

31. Peki, nasıl bir ev ve mahallede oturmak istersiniz? Neden?

32. Hangi semtte oturmak istersiniz? Neden?

Medya ve Kentsel Dönüşüm

35. Sizce medyada proje nasıl yansıtıldı? Memnun musunuz? Neden?

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aksu, M. (2009). *Türkiye’de Çingene Olmak*. İstanbul: Anekdot yayınları
- Andersen, H.S. (2004). Konut Alanlarında Bozulma ve Yenileme Stratejilerinde Avrupa ve Amerika Deneyimleri. D. Özdemir, P. Özden ve S. Turgut (Ed.). *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışmaları* içinde. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları
- Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asa Yayınları
- Atkinson, R. (2004). Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım: İngiltere Deneyimi. D. Özdemir, P. Özden ve S. Turgut (Ed.). *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışmaları* içinde. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları
- Bailey, N. (2004). Konuta Yönelik Dönüşüm: Glasgow Deneyimi. D. Özdemir, P. Özden ve S. Turgut (Ed.). *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışmaları* içinde. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları
- Berman, M. (1999). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Castells, M. (1997). *Kent Sınıf İktidar*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Dündar, Ö. (2003). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma. P. Özden, İ. Karakuş, S. Turgut, H. Yeter, D. Erdoğan ve N. Palaoğlu (drl.). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler* içinde. İstanbul: YTÜ Basım-Yayın Merkezi
- Edirne Roman Derneği, European Roma Rights Centre ve Helsinki Yurttaşlar Derneği (2009). Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri. E. Uzpeder, S. Donova, S. Özçelik ve S. Gökçen (hızl.). *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi* içinde. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği, 53-107
- Eraydın, A. (1992). *Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını

- Eraydın, A. (2001). Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler. *Prof.Dr. Cevat Geray'a Armağan* içinde . Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 363-392
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Göksu, F. (2003) Kentsel Dönüşüm Projelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar. P. Özden, İ. Karakuş, S. Turgut, H. Yeter, D. Erdoğan ve N. Palaoğlu (drl.). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler* içinde. İstanbul: YTÜ Basım-Yayın Merkezi
- Hall, S. (1995) Yeni Zamanların Anlamı. S. Hall ve M. Jacques (drl.). *Yeni Zamanlar* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 105-118
- Harvey, D. (1997), *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişim Kökenleri*. İstanbul: Metis Yayınları
- Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları
- İslam, T. 2006, Merkezin Dışında Soylulaştırma. *İstanbul da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri* içinde. D. Behar ve T. İslam (drl.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 43-58
- Jessop, B. (1996). *Post-Fordism and the State: in Post-Fordism*. USA: Blackwell
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Kazgan, G. (2000). *Küreselleşme ve Ulus-devlet Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Keleş, R. (2008). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi
- Kellner, D. 1994, Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm. M. Küçük (drl.). *Modernite versus Postmodernite* içinde. Ankara: Vadi Yayınları, 227-258
- Keskin, D., S., Öykü ve Y., Özge (2003). Londra Deneyiminden İstanbul özelinde Nasıl yararlanılabilir?, P. Özden, İ. Karakuş, S. Turgut, H. Yeter, D. Erdoğan ve N. Palaoğlu (drl.). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler* içinde. İstanbul: YTÜ Basım-Yayın Merkezi
- Keyder, Ç. (2000). Arka Plan. Ç. Keyder (drl.). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde. İstanbul: Metis Yayınları, 9-40
- Keyder, Ç. (2000). Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına. Ç. Keyder (drl.). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* içinde. İstanbul: Metis Yayınları, 171-191

- Kocabaş, A. (2006). Kentsel Dönüşüm (yenileş(tir)me): İngiltere Deneyimi ve Türkiye'deki Beklentiler. İstanbul: Literatür Yayınları
- Kolukırcık, S. (2009). *Düinden Bugüne Çingenerler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık,
- Lyotard, J. F. (1997). *Postmodern Durum*. Ankara: VadiYayıncılık
- Marsh, A. (2009a). Türkiye Çingenerinin Tarihi Hakkında. E. Uzpeder, S. Donova, S. Özçelik ve S. Gökçen (hızl.). *Biz Buradayız: Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi* içinde. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği, 5-18
- Marsh, A. (2009b). Etnisite ve Kimlik: Çingenerin Kökeni. E. Uzpeder, S. Donova, S. Özçelik ve S. Gökçen (hızl.). *Biz Buradayız: Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi* içinde. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği, 19-28
- Mulgan, G. (1995). Kentin Değişen Yüzü. S. Hall ve M. Jacques (drl.). *Yeni Zamanlar* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 281-298
- Murray, R. (1995). Fordizm ve Post-Fordizm. S. Hall ve M. Jacques (drl.). *Yeni Zamanlar* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 46-62
- Oskay, Ü. (1993). *Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri* İstanbul: Der Yayınları
- Roberts, P.&Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration a Handbook*, London: Sage Publications
- Süalp, T.A. (2004). *Zamanmekan Kuram ve Sinema*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Şaylan, G. (1999). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitapevi
- Şaylan, G. (2003). *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Kitapevi
- Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* içinde. Hatice Kurtuluş (hızl.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 127-160
- Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*. Ankara: İmge Kitapevi
- Şenyapılı, T. (1998). Cumhuriyetin 75. Yılı, Gecekondu'nun 50.Yılı. Y. Sey (Ed.). *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, 301-316

- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Y. Sey (Ed.). *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. İstanbul: İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, 1-24
- Tekeli, İ. (1999). *Modernite Aşılırken Siyaset*. Ankara: İmge Kitapevi
- Tekeli, İ. (2003). Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek. P. Özden, İ. Karakuş, S. Turgut, H. Yeter, D. Erdoğan ve N. Palaoğlu (drl.). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler* içinde. İstanbul: YTÜ Basım-Yayın Merkezi
- Thomas, S. (2003) *A Glossary of Regeneration and Local Economic Development*. Manchester, UK: Local Economy Strategy Center
- Thorns, D. (2004). *Kentlerin Dönüşümü - Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. İstanbul: Soyak Yayınları
- Turok, I. (2004) Kentsel dönüşüm: neler yapılabilir ve nelerden kaçınılmalı?. D. Özdemir, P. Özden ve S. Turgut (Ed.). *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışmaları* içinde. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları
- Türkoğlu, N. (2000). *Görü-yorum*. İstanbul: Der Yayınları
- Türkoğlu, N. (2009). *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: Urban Kitap
- Urry, J. (1995). *Mekânları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Sürelî Yayınlar

- Akkar, M. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama Dergisi*. 2.36, 29-38
- Ataay, F. (2001). Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü. *Praksis* 2, 53-96
- Başkaya, F. (1997). Sermayenin Küreselleşmesi veya Neo-Liberalizmin Vahşeti. *Özgür Üniversite Forumu*. 1, 5-24
- Buğra, A. (2007). AKP Döneminde Sosyal Politika ve Vatandaşlık, *Toplum ve Bilim* Sayı: 108, 143-166

- Ekinci, O. (2005). Kentsel Dönüşüm'ün Akla Getirdikleri. *Mimarlık Dergisi*. 322. <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&Der giSayi=35&RecID=571> (10 Ekim 2009)
- Eraydın A. (1988). Sermaye Birikim Sürecinde Kentler. *Deftter*, 5, 133-153
- Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme Süreci ve Kentler. *Praksis* 2, 32-52
- Güler, B. A. (2003). Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, *Praksis*. 9, 93-115
- Gündoğdu, İ. (2008). Kentsel Dönüşüm ve TOKİ: Yeniden Dağıtımçı Kentsel Siyasallardan Birikim Amaçlı Otoriter Devletçi Kentleşmeye Geçiş, *İktisat Dergisi*. 499, 70-78
- Habermas, J. (2000) Avrupa Ulus-devleti ve Küreselleşme Tazyikleri. A. Özkazanç (çev.). *Mürekkap Dergisi*. 14, 202-215
- Harvey, D. (2003). *Megacities Lecture 4: Possible Urban Worlds*. <http://www.megacities.nl/possible.pdf> (2 Mayıs 2009)
- Kahraman, T. (2006). İstanbul Kentinde Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Planlama Süreçleri. *Planlama Dergisi*. 2. 36, 93-101
- Kolukırcık, S. (2005). Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 8.2, 52-71
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. *Planlama Dergisi* 2. 36, 7-11
- Kurtuluş, H. (2008). Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi. *İktisat Dergisi* 499, 26-33
- Özçevik, Ö., Türk, Ş., Beygo, C., Taş, E. ve Yaman, H. (2007). İstanbul'da Deprem Odaklı Dönüşüm Projesinin Ana Bileşenlerinin Analizi: İETT Blokları Örneği. *İTÜ Dergisi*. 6.1, 81-94
- Özden, P. P. (2001) Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği. *İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 23-24. <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/20.htm> (27 Eylül 2009)
- Özkazanç, A. (2009), Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 64.1, 248-274
- Smith N. (2006) Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma. İ. Urkun-Bowe ve İ. Gündoğdu (çev.). *Planlama Dergisi*. 2.36, 13-27

- Sönmez, İ. Ö. (2005). Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Aktörler – Beklentiler – Riskler. *Ege Mimarlık Dergisi*. 1.53, 16-21
- Sönmez, N. Ö. (2006). Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*. 2.36, 121-127
- Şahin, S. Z. (2006) Kentsel Dönüşümün Kentsel Planlamadan Bağımsızlaştırılması/Ayrılması Sürecinde Ankara. *Planlama Dergisi*. 2.36, 111-120
- Şen, B. (2006) Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması. *Planlama Dergisi*. 2.36, 65-76
- Şengül, M. (2008), Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Hukuksal Boyutları. *İktisat Dergisi*. 499, 59-69
- Şengül, T. (2003) Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler. *Praksis*. 9, 183-220
- Şengül, T. (2008). Kapitalist Kentleşme Dinamikleri ve Türkiye Kentleri. *Evrensel Kültür Dergisi*. 128. <http://www.planlama.org/new/makaleler/kapitalist-kentlesme-dinamikleri-ve-turkiye-kentleri.html> (5 Mayıs 2009)
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2000) Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması. *Doğu-Batı*. 10, 113-138
- Yapıcı, M. (2005). İstanbul ve Kentsel Dönüşüm Projeleri. *Mimarlık Dergisi*. 322. <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdersisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&Der giSayi=35&RecID=567> (10 Ekim 2009)
- Yapıcı, M. ve Türkün, A. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Yasaların Araçsallaşan Rolü. *İktisat Dergisi*. 499, 48-58

Diğer Yayınlar

- 22 Arroba BCN. (t.y.) <http://www.22barcelona.com> (5 Kasım 2009)
- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (t.y.) *Dikmen Vadisi 3. Etap Kentsel Dönüşüm Projesi*. http://www.ankara-bel.gov.tr/AbbSayfalari/Kentsel_Donusum/dikmen_3_etap_parkvadi/dikmen_3_etap_ana.aspx (12 Kasım 2009)
- BELGEnet (t.y.) <http://www.belgenet.com> (2 Kasım 2009)

- Çakır, B. (16 Haziran 2009). Dikmen Vadisi Projesinin İptali Talanın Kanıtıdır. *Bianet*.
<http://bianet.org/bianet/toplum/115096-dikmen-vadisi-projesinin-iptali-talanin-kanitidir> (14 Kasım 2009)
- Devlet İstatistik Enstitüsü (t.y.). <http://www.die.gov.tr> (2 Kasım 2009)
- Devrim Keskin, D., Surat, Ö. ve Yıldırım, Ö (t.y.) *Paddington Yenileşme Projesi*.
<http://www.kentselyenileme.org/dosyalar/turdok13.doc> (24 Ekim 2009)
- Dikmen Vadisi Projesi, (2007).
http://www.kentselyenileme.org/index.php?option=com_content&view=article&id=17:dmen-vadprojes&catid=7:turkiyeden&Itemid=19 (12 Kasım 2009)
- Dikmen Vadisinde Artık Lüks Binalar Yükseliyor. 82 sn, İstanbul: CNN Türk, 2009
<http://www.cnnturk.com/video/turkiye/2009/09/18/dikmen.vadisinde.artik.luks.binalar.yukseliyor/15557/index.html> (13 Kasım 2009)
- Fatih Belediyesi. (2006) *Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi*.
http://www.fatih.bel.tr/kate_detay.asp?id=66&tur=387 (18 Kasım 2009)
- Fatih Belediyesi. (2006) *Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleri Yenileme Projesi*.
http://www.fatih.bel.tr/kate_detay.asp?id=46&tur=387 (29 Aralık 2009)
- Fener Balat Rehabilitasyonu Programı (t.y.) <http://www.fenerbalat.org> (15 Kasım 2009)
- Foggo, H. (14 Mayıs 2005). En Çok Ayrımcılık Onlara: Romanlar/Çingenerler. *Bianet*.
<http://www.bianet.org/bianet/kultur/61067-en-cok-ayrimcilik-onlara-romanlar-cingenerler> (29 Aralık 2009)
- Foggo, H.–Sulukule Platformu Temsilcisi- “Sulukule Kentsel Yenileme Projesi” konulu görüşme. İstanbul: 4 Ocak 2010
- Görgülü, Z., Dinçer, İ., Enlil, Z., Örnek, E., Kurtarır, E. ve Altınok, E. (2006) *Mahalle Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Modeli: Küçükbakkalköy Örneği*
http://www.mmr.yildiz.edu.tr/Yeni4/PAGE/YAYIN/YTU_KBK_RAPOR.pdf (11 Eylül 2009)
- Gümüş, K. (10 Eylül 2007). Kent, Siyaset ve Sınıfsal Bakış. *Birgün Gazetesi*.
<http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=Belge&Sub=detail&RecID=982> (16 Kasım 2009)
- Gümüş, K. (04 Kasım 2007). Sulukule Projesinin Asıl amacı Ne? *Radikal Gazetesi*.
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=7643 (06 Ocak 2010)

- Gümüş, K. (10 Aralık 2005). Sulukule'nin Bin Yıllık Sakinleri. *Bianet*.
<http://bianet.org/bianet/bianet/71332-sulukulenin-bin-yillik-sakinleri> (06 Ocak 2010)
- Hopkins, R. F. ve Mansbach R.W. (2008). Globalization, Central Asia, And Future of Global Politics. *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, Kongre Kitabı* içinde, 16-39. <http://eng.issctr.com/uploaded/file/2.kitap.pdf> (21 Haziran 2009)
- İnceoğlu, Y. (5 Eylül 2009). Medyada Nefret Söylemi. *Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi Çalışma Toplantısı*. <http://www.yasemininceoglu.com/guncel32.php> (3 Ocak 2010)
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2003). *Zeytinburnu Pilot Projesi*.
<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/SubSites/DepremSite/Pages/ZeytinburnuPilotProjesi.aspx> (20 Kasım 2009)
- Kurtuluş, H. (20 Ağustos 2005). Kentsel dönüşüm: Toplumsal dışlama: Yok sayma. *Bianet*.
<http://bianet.org/bianet/siyaset/65506-kentsel-donusum-toplumsal-dislama-yok-sayma> (24 Ekim 2009)
- Özer, D. N. (05 Şubat 2008). Sulukule bir mimari proje değil, aslında çok önemli bir deney. *Mimarizm*. <http://www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=335&sid=328> (07 Ocak 2010)
- Paddington Waterside Partnership (t.y.). <http://www.paddingtonwaterside.co.uk> (24 Ekim 2009)
- Paddington Waterside Partnership and Paddington BID (t.y.) <http://www.inpaddington.com> (24 Ekim 2009)
- Pündük, Ş. – Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği Başkanı- “Sulukule Kentsel Yenileme Projesi” konulu görüşme. İstanbul: 9 Ocak 2010
- Sarıoğlu, A. (16 Eylül 2009). Fener-Balat Yenilenirken Yerinden Edilenler. *Bianet*.
<http://bianet.org/bianet/siyaset/117093-fatih-balat-yenilenirken-yerinden-edilenler> (15 Kasım 2009)
- Sökmen, P. (t.y) *Barselona: Alternatif bir okuma*. <http://www.mimdap.org/w/?p=45> (20 Ekim 2009)
- Sönmez, M. (12 Ocak 2009). Neo-liberal Belediyeciliğe Karşı Halkın Belediyeciliği. *Bianet*.
<http://bianet.org/bianet/bianet/111863-neoliberal-belediyecilige-karsi-halkin-belediyeciligi> (30 Ağustos 2009)

- Sulukule'nin Tarihçesi. (5 Şubat 2008). *Mimarizm*.
www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=338&sid=328 (10 Aralık 2009)
- Urban & Economic Development Ltd. (2006). *Kop van Zuid Study*.
http://www.urbed.com/cgi-bin/get_binary_doc_object.cgi?doc_id=250&fname=extra_pdf_3.pdf (29 Ekim 2009)
- Yapımı Tamamlanan Dikmen Vadisi 3. Etap için Açılış Töreni Yarın Yapılıyor (2009).
<http://www.haberler.com/yapimi-tamamlanan-dikmen-vadisi-3-etap-icin-acilis-haberi> (13 Kasım 2009)